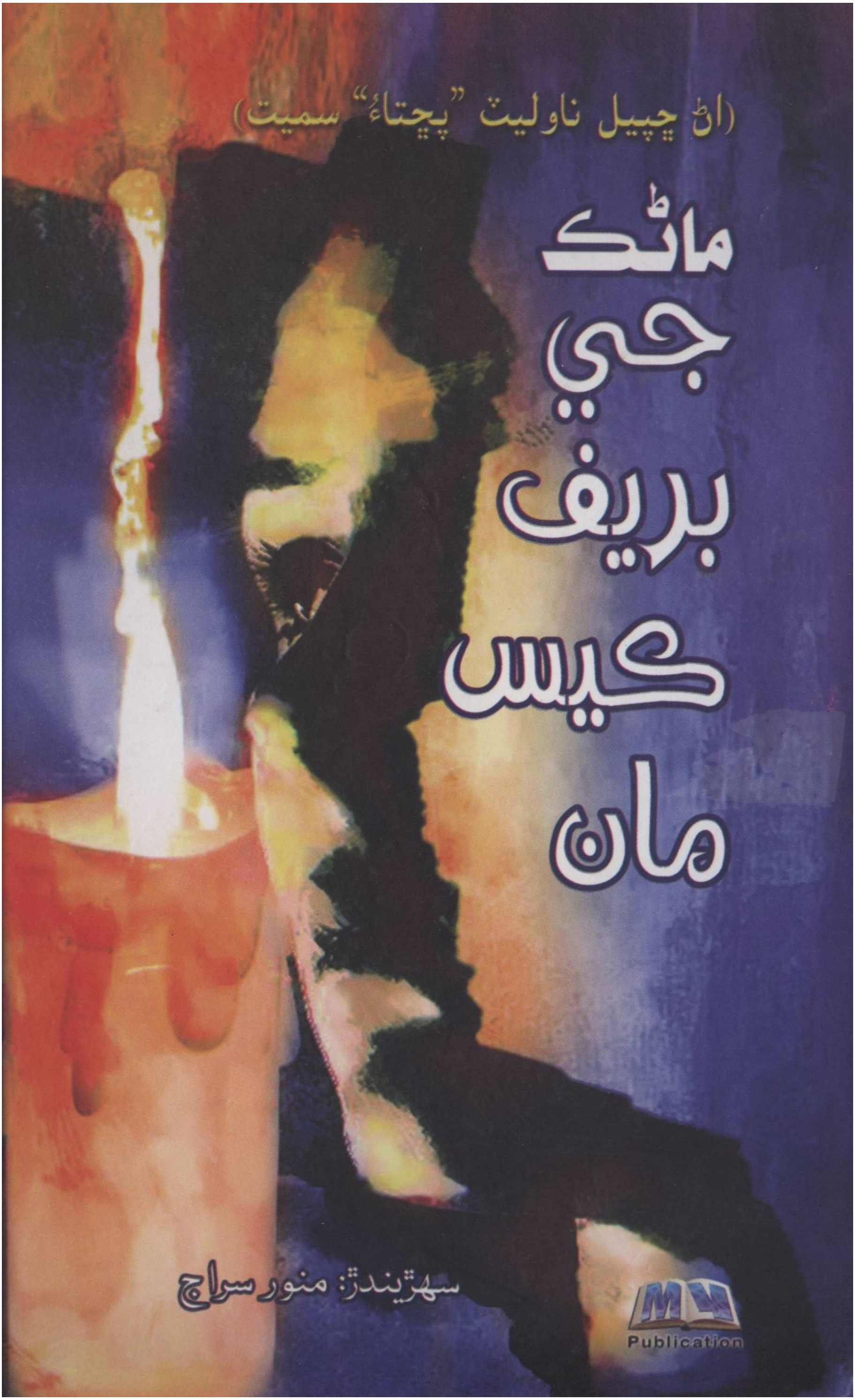

(اڻ ڇپيل ناوليٽ "پڇتاءُ" سميت)

ماڻڪ جي بريف ڪيس مان

سهيڙيندڙ: منور سراج

MM Publication

ماٺڪ جي بريف ڪيس مان

ماٺڪ

سهيڙيندڙ: منور سراج

ماءِ پبليڪيشن سکر

PUBLICATION

سپ حق ۽ واسطا اداري وٽ محفوظ

ڪتاب جو نالو	ماڻڪ جي بريف ڪيس مان
ليکڪ	ماڻڪ
سهيڙيندڙ:	منور سراج
صنف	ناوليٽ / ٻيون لکڻيون
ڪمپوزنگ	شيردل اعواڻ
ٽائيٽل ڊزائننگ	سهيل احمد شيخ
ڇاپو	پهريون
ڇاپي جو سال	2014ع
ڇپائيندڙ	ماءِ پبليڪشن سکر
قيمت	150 رپيا
ڪتاب نمبر	ٻارهون

ڪتاب ملڻ جا هنڌ: ڪانياواڙ ڪتاب گهر اردو بازار ڪراچي . ٿامس اينڊ ٿامس، ريگل چوڪ ڪراچي . ڪنگ پن ڪتاب ميلو پريس ڪلب حيدرآباد . اشرف بڪ اسٽال، مسجد روڊ، نوابشاهه . رابيل ڪتاب گهر لاڙڪاڻو . وسيم ڪتاب گهر شڪارپور . ڪامريڊ ڪتاب گهر ڄامشورو . تهذيب نيوز ايجنسي ۽ بڪ شاپ، پنج گلو خيرپور . الفتاح نيوز ايجنسي ۽ ڪتاب گهر مهراڻ مرڪز سکر . عزيز ڪتاب گهر ٻراج روڊ سکر . ناولٽي بڪ اسٽور، ميرپور ماٿيلو . المهراڻ ادبي ڪتاب گهر سانگهڙ.

لکپڙه لاءِ

آفيس نمبر5، فرسٽ فلور، اقصيٰ ٽاور، مشن روڊ سکر

03213985031

ارپنا

سنڌ جي غير معمولي آرٽسٽ
منير ماڪ جي جينئس
فرزند
علي احمد ميمڻ ۽
سندس امڙ جي
نالي.
مائرون تہ هونديون
ئي جينئس آهن!

منور سراج

پبلشر نوٽ

ماڻڪ يا منير احمد يا وري منير احمد ماڻڪ بس هڪ لفظ "ماڻڪ" آهن؛ جيڪو سنڌي ادب جو بنا ڪنهن شڪ ۽ شبهي جي موتي آهي. سندس هي ڪتاب بہ بلڪل ايئن آهي جيئن ڪنهن ڪاڻ مان ڪو ماڻڪ مليو هجي. ناماياري ليکڪ محمد علي پٺاڻ ٻڌايو تہ ڪيس پتو پيو آهي تہ نواب شاهہ ۾ ناول نگار منور سراج وٽ سنڌي ٻوليءَ جي يگاني ڪهاڻيڪار ۽ ناول نگار ماڻڪ جو اڻ ڇپيل ناول موجود آهي. اداري پاران منور سراج سان رابطو ڪيو ويو تہ هنن ٻڌايو تہ وٽس برابر هڪ بريف ڪيس آهي. جيڪو ڪيس ماڻڪ سائين جي فرزند علي احمد ڏنو آهي، جنهن ۾ سندس ڇپيل ۽ اڻ ڇپيل مواد موجود آهي. هن اسان جي گذارش تي بريف ڪيس مان نڪتل مواد اماڻيو، جنهن ۾ سندن ناول نہ پر هڪ ناوليٽ "پڇتاءُ" موجود هيو. اسان ماڻڪ يا منير احمد جي نالن سان مختلف ادارن پاران ڇپيل ڪتاب جاچيا پر سندن اهو ناوليٽ نظر نہ آيو. سو فوري طور اهو ڪمپوز ڪرائڻ شروع ڪيوسين. نہ رڳو اهو پر ماڻڪ جو هڪ سنڌي ۽ هڪ اردوءَ ۾ لکيل خط بہ موجود هئا. ان سان گڏ نصير مرزا، نثار حسيني سوڌو مختلف پبلشرن تنوڙي رسالن جي ايڊيٽرن جا ڏانهنس لکيل خط بہ مليا، جن مان اهو اندازو لڳائڻ ۾ سولائي ٿي رهي آهي تہ سنڌ جو هي تمام وڏو لکاري ڪيڏن وڏن ڏکن ۾ قاتل هيو جنهن ڪري هنن پنهنجي زندگيءَ جو انت آڻي ڇڏيو. جيئن تہ خطن مان پتو پئي ٿو تہ ڪين نوڪريءَ لاءِ هڪ شخصيت سان رابطي لاءِ چيو ويو هو ۽ ان ڏانهن هڪ رجسٽري جي رسيد بہ ملي.

ماڻڪ جي بريف ڪيس مان سندن رسالن ۾ ڇپيل ڪجهہ ڪهاڻيون بہ مليون آهن. اهي ڪهاڻيون ان ڪري هن ڪتاب ۾ شامل ڪري رهيا آهيون جو رسالن ۾ ڇپيل انهن ڪهاڻين ۾ ماڻڪ هٿ اکرن سان ايڊٽ ڪئي هئي. جنهن مان اندازو اهو ٿي رهيو آهي، يا تہ ايڊيٽرن سندن انهن ڪهاڻين جي ايڊيٽنگ ڪئي هئي جيڪا ماڻڪ کي سٺي

نہ لڳي ۽ هنن ٻيهر انهن مثان اصلي جملا ۽ لفظ لکيا؛ يا وري ڪين ڪهاڻين ۾ جهول نظر آيو هوندو تہ هنن انهن کي اڳ جي پيٽ ۾ وڌيڪ بهتر ڪيو هوندو. انهن ڪهاڻين کان سواءِ ماڻڪ جو هڪ ريڊيائي ڊرامو بہ ان بريف ڪيس ۾ موجود هيو جيڪو سنڌ جي لوڪ داستان مورڙي ۽ مانگر مڇ بابت آهي. جنهن مان پتو پئي ٿو تہ ماڻڪ ڊرامي جو بہ ڪيڏو نہ سٺو لکاري هيو. سندن هڪ تنقيدي مضمون بہ مليو جيڪو سنڌ جي عظيم ڏاهي محترم محمد ابراهيم جوئي جي هڪ ترجمي ڪيل ڪتاب بابت آهي اهو پڙهي ماڻڪ جي تنقيدي اپروچ جو بہ پتو پئي ٿو تہ هو ڪيڏو پڙهيل ليکڪ هيو.

ماڻڪ سائينءَ جي ان بريف ڪيس مان سندن هڪ پرس بہ نڪتو جنهن ۾ هڪ رپئي جو نوٽ، هڪ رجسٽري جي رسيد ۽ هڪ سندس نالي وارو وزٽنگ ڪارڊ مليو جيڪو پڻ هن ڪتاب ۾ شامل ڪيون ٿا. ايئن ڪٿي چئجي تہ ماڻڪ جي زندگيءَ جو هي آخري بچي ويل خزانو پڙهندڙن تائين پهچي پيو ٿي سگهي ٿو تہ اهو مواد ڇڙ وڇڙ ڪٿي ڇپيل بہ هجي. ان ڪري هن ڪتاب جو نالو بہ "ماڻڪ جي بريف ڪيس مان" رکيو ويو آهي، جنهن جي سهيڙڻ ۾ هٿ ڪرڻ جو سمورو ڪريڊٽ منور سراج ڏانهن وڃي ٿو. ۽ ادارو ماڻڪ جي فرزند محترم علي احمد جو بہ ٿورائتو آهي جنهن منور سراج معرفت هن مواد ڇپرائڻ جي اجازت ڏني ۽ ساڻ گڏ نصير مرزا صاحب ۽ سائين محمد علي پناڻ جو بہ ٿورائتو آهي جن سهڻيون صلاحون ڏنيون. هاڻ هي سنڌي ادب جي موتين جي ڪاڻ پڙهندڙن جي ٿي.

پبلشر

ديوانگيءَ جو سفر

منور سراج

نومبر 2013ع جو صبح آهي.

نومبر جا ڇهڙا ڪيترائي صبح ماٺڪ منير جي اڱڻ ۾ لٿا هوندا. ڪيئن گذاريا هوندا ماٺڪ اهي صبح، شامون، راتيون؟ انهن صبح، شامن ۽ راتين ۾ ڪير به جهاتي پائي نه ٿو سگهي. ماٺڪ ”ساهه مٺ ۾“ جو پهريون صفحو ڪهڙيءَ موسم جي ڪهڙي پل لکڻ شروع ڪيو هوندو!

۽ ”لڙهندڙ نسل“ جي ڪلائمڪس تي ڪهڙي پل پهتو هوندو.

ڪاش! آئون ماٺڪ سان مليو هجان ها! ڪاش آئون ماٺڪ سان ملي سگهان!

هاڻي ته مان چاهيندي به ماٺڪ سان ملي نه ٿو سگهان.

ماٺڪ ته تڏهن خودڪشي ڪري ڇڏي هئي، جڏهن مون کي اڃان ادب جي الف ب جو به پتو نه هو.

ماٺڪ سان نه ملي سگهڻ جو ڏک منهنجو اضافي ڏک نه آهي. حقيقي ڏک آهي!

مون جيترو گهٽ ماٺڪ کي پڙهيو ايترو گهٽ سندس ويجهو ٿي ويس.

هن جون سڀ لکڻيون سدائين پنهنجون پنهنجون پاسيم. مون ماٺڪ کي جڏهن به ۽ جتي به پڙهيو تڏهن ۽ اتي پاڻ کي هن جو حصو محسوس ڪيم. افسوس! نواب شاهه ۾ يعني ساڳئي شهر ۾ هوندي به يا ساڳئي شهر جي آس پاس هوندي به مان ماٺڪ کي ڏسي نه سگهيس.

۽ اڪثر انهن دوستن کان جن جي ماٺڪ سان ملاقات هئي، پڇندو رهيو آهيان ”يار سارنگ سهتا، ماٺڪ ڏسڻ ۾ ڪيئن لڳندو هو؟ ڳالهائڻ ۽ ملڻ جو انداز

ڪيئن هئس؟"

"سائين مير محمد پيرزادا، اوهان ٻڌايو اوهان سان ڪچهرين ۾ ماڻڪ ڪهڙيون ڳالهيون ڪندو هو؟"

۽ سائين مير محمد ٿڌو ساهه کڻي ٻڌائڻ لڳندو، "يار هو ڪچهرين ۾ گهڻو ڪري خاموش رهندو هو. گهٽ ڳالهائيندو هو... تمام گهڻو مطالعو ۽ شعوري سگهه سان مالا مال هو.... گهڻو ٻڌندڙ ۽ گهٽ ڳالهائيندڙ هو."

مان ڪنهن ننڍڙي ٻار جيئان تجسس، خوشي ۽ پيار سان ماڻڪ بابت ڳالهيون ٻڌڻ لڳندس!

پر هي ڇا؟ مان ماڻڪ بابت ٻڌندي، سوچيندي ۽ ڳالهائيندي آخر ٻار ڇو ٻڻجي پوندو آهيان؟

ڇو جو ماڻڪ جهڙي جينئس افسانه نگار ۽ ناولسٽ جي سامهون آئون آهيان به ته هڪڙو ٻار!

دوستن واتان اڪثر ٻڌڻ ۾ پيو ايندو هو ته ماڻڪ جو هڪڙو پٽ به آهي. علي احمد نالو اٿس، وڏي ڏاڙهي وارو باغي پٽ، جنهن کي ماڻڪ کان چڙ آهي. جنهن کي پيءُ تي ڪاوڙ آهي، جيڪو پيءُ جي ادبي حيثيت تي ناراض آهي... وغيره وغيره..... ڪجهه دوستن ته ايترو به چيو پئي ته ماڻڪ جي مولوي پٽ پنهنجي پيءُ جا فوٽا به ساڙي ڇڏيا آهن... هو فوٽا گهر ۾ رکڻ کي بدعت تو پائين.... وغيره وغيره....! پر پوءِ به الاءِ ڇو مون ساڻس ملڻ ٿي چاهيو!

مون پنهنجي محبوب ليکڪ جي پٽ کي ڏسڻ ٿي چاهيو.

جڻ ماڻڪ کي نه ڏسي سگهڻ جي ڪمي پوري ڪرڻ ٿي چاهيم. پر ماڻڪ جي پٽ سان ملڻ به شايد سولو نه هو.

هن جي صحبت الڳ هئي!

هن جو اٿڻ ويهڻ جدا هو.

هن جو سنڌي ادب ۽ اديبن سان ڪوئي تعلق نه هو.

ادبي پروگرامن (اردو توڙي سنڌي) ۾ هن جو اچڻ امڪان کان ٻاهر هو.

مان به شايد هن سان ملڻ جو آسرو ذري گهٽ لاهي ويٺس. شايد اها ڪنهن سياري جي شام هئي! آئون شهر مان موتي ڪالوني ڏي ايندي رستي ۾

پنهنجي پياري دوست نديم پٺيءَ جي گهروٺان پٺي گذربس تہ نديم ڪي نمر جي پرسان ڪنهن باريش نوجوان سان بيٺل ڏٺم. پنهين سان مليس... دعا سلام ٿي، اوچتو نديم جي اکين ۾ چمڪ ۽ چپن تي دلربا مرڪ ڦهلجندي وئي.... "منورا هن دوست کي سڃاڻين ٿو؟" نديم جي مرڪندڙ چپن چيو.

"نہ يار"

"هي پاڻ واري منير ماڻڪ جو پٽ علي احمد آهي."

نديم جو جملو ٻڌندي ئي منهنجي چپن مان بي اختيار هڪ جملو اڀريو. "اڙي... يارا.... توهان.... ماءِ گاڏا، ۽ مون ٻيو ڀيرو ان دوست کي ڀاڪر ۾ ڀري ورتو... ۽ دير تائين ڪيس ڀاڪر جي گهيري ۾ گهيري رکيو..... جڻ ماڻڪ منير کي ڀاڪر پاتو هجيم... ماڻڪ جو جسم..... ماڻڪ جو وجود..... ماڻڪ جي خوشبو.... ماڻڪ جي اداسي.... ماڻڪ جو ڏک..... ماڻڪ جو حادثو.... الا!...... ماڻڪ جا نيڻ..... ماڻڪ جا هٿ! ماڻڪ جي ڇاتي!! ان ڀاڪر جو گهيرو وسيع ٿي ويو...... سياري جي ان اداس شام ڪان نومبر جي هن صبح تائين سڀ موسمون انهيءَ ڀاڪر جي گهيري ۾ آهن.

ان شام ڪان وٺي اسان جون ملاقاتون ۽ مختصر توڙي طويل ڪچهريون شروع ٿيون ۽ اڃان جاري آهن.

مون محسوس ڪيو تہ علي احمد جنهن کي مان پيار مان علي ڀائي سڏيندو آهيان ڏاڍو حساس، انتهائي ذهين ۽ شاندار ماڻهو آهي. برابر هو پيءُ وانگر ناولسٽ ڪونهي، ڪهاڻيڪار ڪونهي پر هو پيءُ وانگر حساس آهي! بي حد حساس! هن جي اکين ۾ ماڻڪ جي خودڪشي وارو حادثو هر وقت اٽڪيل آهي. هن جو اندر زخمي زخمي آهي، پيءُ جي پيار، شفقت ۽ موجودگيءَ کان محروميءَ جو ڏک هن جي ذات جو وڏي ۾ وڏو ڏک آهي. ان ڏک، ان حادثي ۽ اڪيلائي سندس شخصيت کي Disturb ڪري ڇڏيو آهي! هن کي جيڪا پنهنجي پيءُ تي ڪاوڙ آهي اها ڪاوڙ سنڌ جي مشهور ليکڪ ماڻڪ منير تي نہ آهي پر پنهنجي پيءُ تي آهي... پنهنجي بابا تي آهي. اها ڪاوڙ دراصل ڏک آهي. ڏوراپو آهي، لڙڪ آهي، سڏڪو آهي. پنجن سالن جي ٻنهہ ننڍڙي ڄمار ۾ پيءُ جي ڇانءَ کان محرومي ڏي وڃڻ جو ڏک تمام وڏو ڏک آهي. هن جي دل ۾ ماڻڪ منير نالي مشهور ليکڪ کان

وڏيڪ پنهنجي پيءُ جي اهميت آهي. هجي بہ ڇونہ! هن جي ڪاوڙ هن جي شڪايت هن جو ردعمل Justified آهي! ۽ بهرحال ڪاوڙ جي هوندي هن جي دل جي ڪنڊ ۾ پيءُ ماءُ لاءِ بي پناهہ پيار آهي. اهو پيار مون ڪوڙ دفعا سندس اداس اکين مان ليئا پائيندي ڏٺو آهي.

هي علي پائي جو نظم آهي.

یہ سانجھ کا سمہ
یہ سمندر کی شور مچاتی لہریں
یہ سرخ انگارے سا ڈوبتا سورج
یہ مجھے اپنے طرف بلاتے ہیں
سرگوشی کرتے ہیں میرے کان میں
لوگوں نے تمہیں تنہا کردیا تو کیا ہوا!
آؤ ہم تمہیں اپنی باہنوں میں تھام لیں،
شاید کہ سورج کی تپش سے تمہارے داغ دھل جائیں،
تمہارے پیشانی بے داغ ہو جائے،
یہ سمندر کا نمکین پانی تمہیں پوتر کردے،
کہ شاید ہم اچھے دوست بن جائیں،
اور تمہارا کرب اپنے اندر سمولیں،
سکھ کے رشتے سے دکھ کے رشتے مضبوط ہوتے ہیں
ہم ملکر دونوں رشتے نبھائینگے،
اور جہاں ہم سب الزامات اور تہمتوں سے
ہمیشہ کے لئے آزاد ہو جائینگے۔

۽ رڳو هيءُ هڪڙو نظم ئي نہ هن ڪوڙ نظم لکيا آهن ۽ هن جو هر نظم جڻ باهہ جو ٻرندڙ شعلو آهي.

هن جي اندر ۾ مسلسل هڪ شعلو ٻري رهيو آهي. دنيا جي خوبصورت

ناولسٽ پائلو ڪوهئلو پنهنجي ذاتي تجربن تي مشتمل ڪتاب Like she flowing river ۾ هڪ جاءِ تي لکيو آهي:

"Every human being should keep alive within them the sacred flame of madness, but should behave as a normal person."

يعني: هر انسان کي پنهنجي اندر ۾ پاڳلپڻي / ديوانگي جو هڪ مقدس شعلو زنده رکڻ گهرجي، البت سندس رويو متناسب هجڻ گهرجي.

سو ماڻڪ کان جيڪو ديوانگيءَ جي آگ جو شعلو سندس پٽ علي پائي جي سيني تائين پهتو آهي اهو واقعي بہ ڏاڍو مقدس آهي... پڪ سان ان شعلي جي هوندي بہ ماڻڪ جو ماڻهن سان رويو اهڙو ئي نارمل هوندو، جهڙو علي پائي جو آهي... ها پر Abnormality ۽ Normality جي وچ ۾ توازن قائم رکندي رکندي اڪثر ماڻهو پاڻ مقدس باھ جي شعلي ۾ سڙي رک بہ ٿي ويندا آهن. جيئن ماڻڪ ٿي ويو.... جنهن دنيا جا ٻيا ڪيئي ديوانا روح ٿيندا رهيا آهن. ماڻڪ جي خودڪشي بلڪ هر آرٽسٽ جي خودڪشي بلڪ هر ماڻهوءَ جي خودڪشي دراصل خودڪشي نہ آهي پر قتل آهي، بي حس سماج طرفان قتل.... بي پرواھ رياست طرفان قتل.

ڪوئي آهي جيڪو ڪنهن ڪورٽ ۾ ڪڏهن انهن قاتلن تي ڪوئي ڪيس داخل ڪري؟

هڪ ڏينهن پنهنجي اندر ۾ آگ جو شعلو ۽ اکين ۾ هڪ اڻ وسرندڙ حادثي جو ڏک کڻي جيئندڙ منهنجو دوست علي پائي مون وٽ آيو. ان ڏينهن سندس هٿ ۾ هڪڙو پراڻو بريف ڪيس هو. بريف ڪيس منهنجي سامهون رکندي چيائين، "منور هي توهان جي ماڻڪ منير جو بريف ڪيس آهي، جنهن ۾ سندس ڪجھ ڪتاب، ڪاغذ، خط ۽ مضمون وغيره آهن. هي بريف ڪيس ماڻڪ جي خودڪشيءَ کان وٺي امان سنڀاليو آهي. اڄ هي بريف ڪيس مان تو وٽ کڻي آيو آهيان.... جو امان ۽ مان سمجهون ٿا تہ ماڻڪ جي هن بريف ڪيس جو حقيقي وارث منور سراج آهي."

۽ مان حيرت ۽ خوشيءَ جي احساس ۾ پرجي ويس.

خودڪشيءَ جهڙي معصوم احتجاج سان هن بيمار سماج کان منهن

موڙي ويل ڪنهن پوپٽ جهڙو روح رکندڙ آرٽسٽ جي بريف ڪيس جو وارث ٿيڻ کان وڏو ڀلا ڪهڙو اعزاز ٿي ٿو سگهي؟ ها، ماڻهوءَ کي خوابن تان دستبردار نہ ٿيڻ گهرجي. مڪمل جنون ۽ سچائيءَ سان ڏٺل خواب ڪڏهن ڪڏهن ضرور ساڀيان جي دهليز تي پهچندا آهن.

بريف ڪيس ۾ ماڻڪ جي هٿن جي خوشبوءِ هئي، اها خوشبو جنهنجي مون کي ڳولا هئي. ۽ اهو ڇهاءُ جنهنجو منهنجي اکين ۾ خواب هو، سو ڇهاءُ بريف ڪيس جي هر خاني ۾ موجود هو.

"علي تنهنجي مهرباني جو هن سڄي شهر ۾ توهان مون کي ئي ماڻڪ جي خوابن جو وارث چونڊيو." مون اهو جملو ان شخص کي چيو جيڪو پنجن سالن جي عمر کان اداسي جي علامت بڻيل هو، جنهن کي چاچن مامن وٽان ڪنهن بہ پيءُ واري آسيس نہ ملي هئي. جنهنجي ماءُ ڪيس پيءُ بڻجي پيار ڏيڻ جي باوجود بہ پيءُ جي ڪمي پوري نہ ڪري سگهي هئي.

مون گهر اچي بريف ڪيس کوليو.

بريف ڪيس ۾ عجيب خوشبو هئي.

خوابن جي خوشبو.

محبت جي خوشبو.

سڪل گلابن جي خوشبو.

گذري ويل موسمن جي خوشبو.

اکين ۾ رهجي ويل ڪنهن شام جي خوشبو.

خودڪشيءَ جي خوشبو.

جدائي جي خوشبو ۽ زندگيءَ سان پاڙجي نہ سگهيل هڪ واعدي جي خوشبو.

(هڪ ڏينهن منهنجي هٿ ۾ قرت العين حيدر جو ناول "آگ کا دريا" ڏسي عليءَ ٻڌايو هو تہ "منور" امان ٻڌائيندي آهي تہ شادي جي پهرين رات تنهنجي پيءُ مون کان پهريون دفعو جنهن ناول بابت پڇيو هو اهو "آگ کا دريا" هو. ۽ ان رات امان دير تائين "آگ کا دريا" تي ڪچهري ڪئي هئي.)

بريف ڪيس ۾ ٻين انيڪ ناولن جي خوشبوءِ سان گڏ "آگ کا دريا" جي

خوشبو به هئي! شايد ماڻڪ جي شاديءَ جي پهرين رات ٿي آگ ڪا دريا جي خوشبو به سهاڳ جي خوشبوءَ سان گڏ بريف ڪيس ۾ بند ٿي وئي هئي!

مان هڪ هڪ ڪري بريف ڪيس جي قديم غار مان گلن جي خوشبوءَ ۾ ڳنڍيل شيون ڪيڍڻ لڳس.

- ساهه مٺ ۾ ۽ لڙهندڙ نسل جو مسودو (ماڻڪ جي اکرن جي خوشبو اڃان تازي آهي.)
- هڪ عدد هڪ رپئي جو نوٽ. جيڪو هاڻي (Date expire) ٿي چڪو آهي.
- سيد شاهه محمد شاهه ڏي ڄامشورو موڪليل ڪنهن خط جي ٽپال ڪاتي واري رسيد. رسيد نمبر 171. تاريخ 21 جنوري. سال چٽو نظر نه ٿو اچي.
- آگم پبليڪيشن ڪان نثار صاحب جو هڪڙو خط. ادا. ٽيڪسٽ بڪ بورڊ ۾ ته في الحال اهڙي خالي جاءِ منهنجي نظر ۾ آهي ئي ڪان. ها باقي شاهه محمد شاهه چاهيندو ته ڪري سگهندو..... وغيره وغيره. تاريخ 24.05.1981.
- ڪراچيءَ مان عزيز سنڌي جو خط.
- مير جو خط
- رياض پائي ڏي منير جو خط
- ڊاڪٽر محمد سليمان جو خط
- نصير مرزا جو خط
- عزيز سنڌيءَ جو خط
- ڪنهن مئگزين ۾ ڇپيل ماڻڪ جي ڪهاڻي "سونهان اڻ سونهان".
- ماڻڪ جو وزيٽنگ ڪارڊ.
- ماڻڪ جو اڻ ڇپيل ناوليٽ "پڇتاءُ"
- ماڻڪ جي هڪ بي نام ڪهاڻي.
- هڪ عدد ڪارو پراڻو پلاسٽڪ جو بٽون ۽ بس...!!
- ۽ ها سچي هڪ عدد هڪ اخباري ڪٽنگ. (منير ماڻڪ سنڌي ادب ۾ نون تجربن جو خالق آهي.

هو انتهائي حساس فرد هو سندس لکڻيون اجتماعي احساس جو اولڙو آهن.)
(ساس نوابشاهه طرفان ڪرايل ورڪشاپ ۾ مير ٽيهي، نثار حسيني ۽ ٻين جا ويچار.)

۽ بريفڪ ڪيس ۾ بند رهجي ويل نومبر جي شام جهڙي هڪ خاموش، اڪيلي ۽ اداس شام

ماڻڪ جي بريفڪ ڪيس جي وارثيءَ منهنجي خوشي ۽ اداسي ٻيڻي ڪري ڇڏي آهي.

نومبر جي ٿي ڪنهن ڏينهن پياري ممتاز بخاريءَ فون ڪري ماڻڪ جو ناوليٽ "پڇتاءُ" ڇپائڻ جو ذڪر ڪيو. منهنجي اداسيءَ جا گهاٽا ڪارا ڪڪر ڇانديءَ جي مختصر ترين بوندن ۾ بدلجڻ لڳا. ۽ ڀڪ سان ماڻڪ جو ناوليٽ توهانجي هٿن تائين پهچندو ته منهنجي دل جي آسمان تي ست رنگي انڊلٺ اڀري چڪي هوندي.

مان اوهان وانگر ماڻڪ جي پڙهندڙ طور هي ناوليٽ ڇپجندي ڏسي تمام گهڻو خوش آهيان.....

مون کي به اوهان وانگر ماڻڪ کي پڙهندي شدت سان محسوس ٿيندو آهي ته هر بندرو ماڻهو پاڻ کان وڌيڪ بندرو ماڻهو ڏسي پاڻ کي قدآور ماڻهو سمجهي خوش ٿيندو آهي ۽ هر ڏکهو ماڻهو پاڻ کان وڌيڪ ڏکهو ماڻهو ڏسي پاڻ کي بندرو سمجهي پريشان ٿيندو آهي..... پر سچ بهرحال هر حال ۾ سچ ٿي هوندو آهي.

منور سراج
نومبر جي شام
2013ع
نواب شاهه
(ماڻڪ جو نه هوندي به
ماڻڪ جو شهر)

پچتاۓ

(ناولیت)

مون کي پڪ هئي تہ اوهان مون کان اهو سوال ضرور پڇندئو. سچ پچ تہ مان جڻ ان سوال جي اوسيئڙي ۾ هوس. هيءَ تہ عام فهم جي ڳالهہ آهي، هتي نئين ايندڙ کان پڇيو وڃي: ڏوهہ؟ سو اوهان صحيح ٻڌو آهي تہ مون پنهنجي نوجوان ۽ سهڻي زال جو خون ڪيو آهي . باقي اهو سوال تہ مون اهو خون ڇو ڪيو، ان جو سڌو سنئون ۽ سچو جواب آهي: ڇاڪاڻ تہ اسان جو اهڙي قسم جو انجام ڪيل هو. ٻن زندگين جو رضا خوشيءَ سان ٿاهہ ۽ فيصلو تہ اسين هڪ ٻئي کي ماري ڇڏيون. اهو اسان جي پنهنجي ذات تي؛ ذاتي اختيار جو استعمال هو. پنهنجي ارادي جو، ٻين لفظن ۾ پنهنجي آزاديءَ جو. ذات جي آزاديءَ جي حق هيٺ اهڙو اختيار تہ هئڻ گهرجي تہ اسين پنهنجي ذات جي آزادي جي باري ۾ ڪهڙي بہ قسم جو فيصلو ڪري سگهون. سو سائين، اسان رضا خوشيءَ سان هڪ ٻئي کي مارڻ جو فيصلو ڪيو. پڌرو آهي تہ انهيءَ سان ڪنهن ٽئين فرد تي اثر نٿي پيو. تہ ڇا اها بي انصافي ناهي تہ ڪو پنهنجي مرضيءَ سان مري بہ نٿو سگهي. جيتوڻيڪ اهو بہ انصاف کان باهر آهي تہ ڪنهنجي مرضيءَ کانسواءِ ڪنهن کي زندگي ڏني وڃي. خير. اوهان ائين سمجهندا هوندا تہ مان پنهنجي بيان کي اهڙي ڍنگ سان پيش ڪري پاڻ کي بي ڏوهي ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهيان. پر نہ. مان سمجهان ٿو تہ انسان کي پنهنجي باري ۾ بهرحال ايماندار هئڻ گهرجي. اها ٻي ڳالهہ آهي تہ پنهنجو پاڻ سان بہ ايماندار رهڻ ڏاڍو ڏکيو آهي.

مان مڃان ٿو، ڏوهي آهيان، خون جي الزام هيٺ نہ پر، پر خون ۾ ويساهہ گهاتي ڪرڻ جي ڏوهہ هيٺ. ها، مان ورجايان ٿو، مون مارڻ جي ٺاهہ جي پڄڪڙي ڪري، ڪپت ڪئي آهي ۽ ان ويساهہ گهاتيءَ جو ڏوهاري آهيان. ڇاڪاڻ تہ مون کي مارڻ کانپوءِ، رضا خوشيءَ سان ڪيل فيصلي ۽ ٺاهہ پٽاندڙ مون کي پنهنجو پاڻ کي مارڻو هو. پر مون پنهنجو پاڻ کي ڇڏي ڏنو. پاڻ سان موهہ جي ڪمزوري ۽ ان ڪري گيدي پڻو؟ اڃا ڪنهن نتيجي تي پهچي نہ سگهيو آهيان.

اوهان عجب پيا ڪائو. پر جڏهن اوهان حقيقت کان آگاهه ٿيندا تہ اوهان جو اهو عجب بي معنيٰ لڳندو. مان اوهان کي اها سموري ڪٿا ٻڌايان ٿو، منڍ کان وٺي، پهرين رات کان وٺي آخري رات تائين.

اها پهرين رات.... چوڏهينءَ جي چانڊوڪي. چوڏار چانڊوڪيءَ جو حسن چانديءَ وانگر ڦهليل. چانڊوڪيءَ جو اهو حسن مون کي ان مهل شعوري طور تي متاثر ڪري نہ سگهيو. پر پوءِ ۽ ان کانپوءِ ڪيترا ڀيرا چري چاهت جي ڀرپور دٻاءَ هيٺ ان چانڊوڪيءَ ۽ ان ۾ انهن گهڙين کي ماڻڻ ڪارڻ. خير. اسين ٻئي جيپ ۾ وڃي رهيا هئاسين. جيپ مان هلائي رهيو هوس. هوءَ منهنجي ڀرسان فرنٽ سيٽ تي ويٺي هئي. ٻئي چپ هئاسين. منهنجي ذهن کي آئينـدي جي سوالن ۽ خطرن وڪوڙي ڇڏيو هو ۽ ڳڻتين ۽ امڪاني انديشن سڄي تنتي سرشتي کي ارڙ بلا وانگر جڪڙي ڇڏيو هو. ڪيڏانهن؟ ڇا ٿيندو؟ پوليس. ڪورٽن جا ڌڪا. بي عزتي؟ پر هوءَ مطمئن هئي. جڏهن بہ مون ٽيڏي نظر سان ڏانهس نهاريو پئي. اهو ئي انـدازو پئي لڳم تہ هوءَ مطمئن آهي ۽ پوءِ، يعني ان کانپوءِ آخري موقعي تي مرڻ مهل بہ!

عورت جا انيڪ روپ: هڪ روپ حالتن سان ناهہ جوڙ ۽ چپ چپات ۾ سڀ ڪجهہ ڀوڳڻ جو. اٿين جو ڀوڳنا. جنڪ شخصيت جو اهم جز بڻيل. اينري حد تائين جو اها ڀوڳنا سندس جياپي لاءِ ضرورت. خوراڪ بڻيل!

پر هن ائين ڇو ڪيو! ۽ مون؟

معاف ڪجو. هيءَ سوال مون اوهان کان نہ پڇيو آهي. پر بي خياليءَ ۾ پنهنجو پاڻ کان ڪري ورتم. ۽ ڪيترا ڀيرا ورجايو اٿم. جواب لهي نہ سگهيو آهيان. هُتائين ان سان لاڳاپو رکندڙ هن بنيادي سوال وڌيڪ منجهايو اٿم ۽ بي چين ڪيو اٿم تہ: مون ائين ڇو ڪيو؟ ۽ ان رات: عجيب بي حسي! پوءِ ماتحنـدڙ ڀرپور. ڀرپور تڪميل ڀري لذت! ۽ پوءِ: سائس شادي ڪرڻ کانپوءِ. انهن گهڙين کي ڀيهر ۽ ڀيهر ماڻڻ ڪارڻ رڄ پنيان پنڪ. ڪارڻ؟ جاڻي نہ سگهيو آهيان. سواءِ هن جي تہ اهو سڀ ڪجهہ يقين جي قابل هو. ويساهہ ۾ نہ ايندڙ ڇا ٿا ڀانيو. هر واقعي يا ٿيندڙ عمل جو ڪارڻ ضروري آهي؟ مان انهيءَ باري ۾ وڌيڪ نہ چئي نٿو سگهان. سواءِ هن جي تہ

جڳ ۾ ڪيترا عمل ڪارڻ ڪانسواءِ لڳندا آهن. ها ڪارڻ ڪانسواءِ (عمل ته انسان ئي ڪندو آهي، جنهن جي پٺيان ذهن جي سگهه ۽ توانائيءَ جو وهڪرو هوندو آهي. منهنجو مطلب آهي انساني عمل) عجيب ۽ ويساهه ۾ نه ايندڙ عمل پر ڇا ٿو ڪري سگهجي. سواءِ عجب ڪائڻ جي. ڀلا جي اسين تن جو ويساهه نه ڪنداسين ۽ انڪار ڪنداسين ته انهن جي ڪارڻ جي حقيقت ـ جنهنجو پنهنجي جاءِ تي اٽل ۽ ٺوس وجود هوندو آهي ـ اسان جي انڪار سان ختم ٿي ويندو؟ در اصل دنيا ته اڃان نا مڪمل آهي ئي. انسان به نا مڪمل آهي. انسان جي ڄاڻ نا مڪمل آهي. ۽ انجو ادراڪ ۽ ساڃهه به. انسانيت. اڻ تڪميل ٿيندڙ سلسلو آهي. سچ پچ انهيءَ واقعي ڪانپوءِ ئي مون کي ويساهه ٿيو ته مان جيئرو جاڳندو جيو آهيان. انسان جي روپ ۾. اڳ مئل هئس. ۽ نتيجي تي پهتس ته چرندڙ ڦرندڙ انسان به مئل هوندا آهن. جيئري هجڻ ۽ مئل هجڻ ۾ فرق آهي ته اهو ئي: ڪي گهڙيون آهن، جيڪي واقعن جي روپ ۾ پڌريون ٿيون ٿيون ۽ روح جي گهراين ۾ پهچي سڄي وجود کي جنجهوڙين ٿيون ۽ جيئري هجڻ جو احساس ڏيارين ٿيون، اهو ئي ڪارڻ آهي جو مان وري وري، انهن گهڙين کي ماڻڻ لاءِ ڦٿڪندو، لڇندو ۽ ڦٿڪندو رهيس.

جيءُ؟

ها. اصل ۾ مان تصور ڪندي حياتيءَ جي انهن ڀرپور تڪميل وارين گهڙين مان لطف وٺي رهيو هوس. مان زندگي جون اهي گهڙيون ڪڏهن به وساري نٿو سگهان. ڪڏهن به نه. مان ائين چوندس ته مون زندگي رڳو انهن گهڙين ۾ ماڻي آهي. باقي حياتي بي جان لڳيم ٿي. مئل. ان رات مون تي ڀيريون ڀيرو پڌرو ٿيو ته ڪنهن ويران هنڌ تي. چانڊوڪيءَ جي ڦهليل حسن ۽ نويڪلائيءَ ۾. سنگم ڪيڏو نه...... مون کي لفظ نٿا ملن ۽ تزاڪر نٿا ملن جن سان. ان احساس ۽ ماڻيل گهڙين جي لسٽ کي نرڙوار ڪري سگهان. بس اوهان کي ڇا ٻڌايان، انهن گهڙين ۾ حياتيءَ جو سمورو حسن هو. لذت جي انتها هئي ۽ جمالياتي اڄ جي تڪميل جو معراج هو. جنهن ڪان مان اڻ ڄاڻ هوس. ها. اهي گهڙيون، جيڪي ادراڪ کان مٿي، ساڃهه اظهار کان لاچار. رڳو ماڻڻ جي ڀرپور تڪميل تائين محدود آهن. ممڪن آهي اوهان چئو: هيءَ ته ڪو شاعرائو خيال آهي. خيام جي رباعي جو ڪو مرڪزي خيال.

جيڪو ظاهر آهي. اوهان جي آڏو شاعر جي ماليخوليائي ذهن جي منجهيل خواهش جو چربائپ وارو اظهار ئي ٿي سگهي ٿو. پر نہ. يارو. نہ. هيءَ حقيقت آهي. اهڙي حقيقت جنهن تي ڪڏهن ڪڏهن مون کي بہ اعتبار نہ ايندو آهي ۽ خواب جو اولڙو لڳندو آهي. پر بي حسي جي انهن اڻ وڻندڙ ۽ تڪليف ڏيندڙ يادگيرين ڪانپوءِ. ماٺيل گهڙين جو اهو احساس. جيڪو منهنجي روح ۾ رچي ويو آهي. سو شاهدي ڏيندو آهي تہ نہ. اهو سچ هو. بلڪل ساپيان. تڏهن مان ان رات جي واقعن تي ۽ ان رات کان پوءِ. ٻين راتين تي ڇيد واري اک وجهي ڪارڻ ڦولهڻ جي جاکوڙ ڪندو آهيان. نتيجي ۾ ان راءِ تي پهچندو آهيان تہ اهو سڀ ڪجهہ اَڪارڻ. پاڻمرادو ٿيندو رهيو.

ان ڪري مان چوان ٿو جهڙي ريت چيو وڃي ٿو تہ هر عمل يا واقعي جو ڪارڻ ۽ نتيجو هوندو آهي ۽ هر نتيجي پنيان ڪو يا ڪي ڪارڻ. پر جڳ جيون جون اڪثر حقيقتون جڻ تہ اَڪارڻن تي ٻڌل هونديون آهن. ويني ويني اوهانجو موڊ آف ٿي وڃي. اوچتو سخت بوريت. بي بيزاري ۽ بيچيني. ڪڏهن اوچتو خوشي. ڪا اڻ لکي خوشي. يا ڪڏهن پاڻ کي يا ڪنهن کي مارڻ جي ڀرپور خواهش. ڪارڻ؟ اوهان چائي نٿا سگهو. اها ٻي ڳالهہ آهي جو اوهان سوشالاجيڪلي/ سائڪالاجيڪلي يا ٻين ڄاڻن جي گهڙيل اصولن/ مفروضن/ قياسن/چوٽين جي فٽ پٽين سان ڪارڻ نهڪائي پيش ڪيو. يا انهن اوچتين ڪيفيتن لاءِ لاشعور جي ڪا ڪارستاني سمجهي: ماضي جي ڪندرن ۾ دٻيل خواهشن جي ڍير ۾ ڪارڻ ڦولهيو. پر اهي قياس هوندا. قياس ۽ اٽل حقيقت ۾ تہ فرق آهي نہ. (قياسن ۽ نظرين انسان ۽ انسان سان لاڳاپيل شين جي اصليت بگاڙي ڇڏي آهي.) اوهان خود ٿي سمجهي سگهو ٿا. يا اوهان چوندئو تہ اهي ڪيفيتون شهري زندگي ۽ مشيني تهذيب جون سوکڙيون آهن. پر جڏهن ڀٽائي. سچل يا ڪو. اوچتو ڪنهن مخصوص ڪيفيت ۾ اچي شعر چوندو هو. جيڪو نارمل حالتن ۾ چئي نٿي سگهيو. اهو ڇا آهي؟ اوهان ان کي چوندا تہ اهو وجدان آهي. يا ڪي الهام يا ڌاتُ. پر وجدان مخصوص ڪيفيت تہ ٿي سگهي ٿو. ڪارڻ نہ. وجدان بذات خود اَڪارڻ روپ آهي. اظهار جو. مان اوهان کي پنهنجوئي مثال پيش ڪيان ٿو. پنهنجي زندگيءَ جي روشنيءَ ۾ جڏهن مان پنهنجي هن ڪٿا جي پڇاڙي تي پهچندس تہ اوهان پاڻ ئي

متفق ٿيندا. ته انسان ڪيڏو نه پيچيدو آهي. هوءِ پرائيوٽ هلندي هئي (يا هلائي ويندي هئي.) مون کان سواءِ ڪيترن سان ستي هوندي ۽ مون سان شادي ڪرڻ کانپوءِ به ـ ۽ مان. جيڪو پاڻ کي هر ڳالهه ۾ محتاط. حقيقت پسند ۽ معقول، منهنجو مطلب آهي Reasonable سمجهندو آهيان...

اهو سڀ ڪجهه ڪيڏو اٽڪاتل آهي. بي معني! ائبسرڊ.

دراصل مان هينئر پاڻ کي ڪاموءَ جي سرشار جج وانگر سمجهي رهيو آهيان. جيڪو پستيءَ جي پاتار ۾ ڪريل هوندي به. متانهينءَ تان ڳالهائي رهيو هجي.

منهنجو ڪارڻ کان انڪار ڪرڻ ـ ان جو اهو مطلب ناهي ته مان ڪو تقدير پرست آهيان ۽ ڪنهن اهڙي طاقت جو قائل آهيان. جنهن ڏانهن هر ان جاٿائي منسوب ڪري پنهنجي جهالت کي لڪائڻ جو انڌو جواز ڳوليو وڃي. مجمان ٿو: انساني جان اوسر ڪئي آهي. پر تڪميل نه. تڪميل ٿيڻ به نه گهرجي. جڏهن تڪميل جو اهڙو احساس ٿيو ته پوءِ پرايل اوسر جو زوال شروع ٿيندو. جيتوڻيڪ انسان. پنهنجو پان کان وڌيڪ طاقتور قدرن جي مظهرن سان جنگ جوتي. متانهين سوپ حاصل ڪئي آهي. پر پنهنجو پاڻ کي اجان فتح ڪري نه سگهيو آهي. پنهنجو پاڻ کي اجان سمجهي نه سگهيو آهي. فطرت تي سوپ پائڻ کانپوءِ انسان جي هينئر پنهنجو پاڻ سان جنگ آهي. پنهنجي وجود سان. يعني منهنجي مون سان! مان پنهنجو پاڻ سان برسرِ پيڪار آهيان. هڪ وجود. هڪ ذات. جا پور ٿي ڪيترن ٿي پاڱن ۾ ورهائجي چڪي آهي. پور ٿيل وجود جو چڙوچڙ ٿيل هر پاڱو پنهنجي جاءِ تي مڪمل آهي. خود سَرَ ۽ خود مختيار هڪ ٿي وجود جا اهي آزاد ۽ چڙواڳ پاڱا هڪ ٻئي جي آمهون سامهون سنبريل آهن. هيءَ جنگ ڏاڍي پراڻي آهي. فطرت سان جنگ جي ابتڙ. هن جنگ جي ڪا پڄاڻي ناهي. ڪو به انجام نه. نه سوپ نه هار. سواءِ هن جي ته هن جنگ جي نتيجي ۾ اها هستي رڳو اذيت ۽ پيڙا پوکجي. ظاهر آهي ته رضا خوشيءَ سان ڪو به اهڙي پيڙا پوکڻ لاءِ تيار نه ٿيندو. ان ڪري انهيءَ ابتداءَ کان بچڻ لاءِ سنڌو سنئون بچاءُ اهو آهي ته وڌيڪ عذابن جي ڪَنَ ۾ ڦاسڻ بدران آڪارٿيت يا اريشنلزم جو سهارو ورتو وڃي. ڪارڻ قبولڻ بدران

آڪارڻ جو لباس ويڙهيو وجي. هر آدرش کي شڪي نگاهه سان ڏسي، اجائي جاکوڙ ڪرڻ بجاءِ زندگي جي بي معنائيءَ ۾ پناهه ورتي وڃي.

ڪيئن؟ بي معنائيءَ جي سوچ جو هيءُ انداز به لاجواب آهي نه؟ ۽ انهيءَ کان وڌيڪ دلچسپ: جو زندگيءَ کي بي معنيٰ ۽ لاحاصل سمجهندي به، سرت رکندي به ۽ محسوس ڪندي به، جيئرو رهڻ لاءِ جستجو ڪرڻ! ڇا هيءُ انتهائي پوائنٽو ايڊوينچر ناهي؟ جي ماڻهو زندگيءَ جي بي معنائيءَ جي مسرت ۽ ان جو شديد احساس رکندي به، زنده رهن ٿا، جيئري رهڻ جي آس رکن ٿا. پاڻ پتوڙين ٿا ۽ پيڙا پوڳيندا رهن ٿا. ان پيڙا مان ماڻيندا رهن ٿا. اهي احمق ته آهن، پر سرويچ ۽ همت وارا به.

ڪي نه؟

منجهيل منجهيل، سڀ ڪجهه منجهيل.

اوهه! معاف ڪجو، پانيان ٿو اوهان ڪَڪِ ٿي رهيا آهيو. ڪَڪِ ٿيڻ جو سبب به آهي. مان پاڻمرادو ڪتان جو ڪتي وڃي نڪتس. مون کي اوهان جي احساسن جو قدر آهي. مان سمجهان ٿو ته اوهان وڌيڪ پتاڙ ٻڌڻ بدران اهو چاهيندا هوندا ته سڌو سنئون قصو ٻڌايان. جنهن باري ۾ مان اوهان کي ٻڌائي چڪو آهيان ته اسان جو اهڙو رضا خوشيءَ سان ناهه ٿيل هو. البته مون هن کي چو قتل ڪيو، جنهن باري ۾ مون کي هن جو احساس آهي ته اوهان اهو ڄاڻڻ چاهيو ٿا ته اسان جا لاڳاپا ڪهڙي قسم جا ها ۽ اهڙي قسم جا تفصيل اوهان جي تجسس جي اها ئي تقاضا آهي، پر هنن حالتن هيٺ، جڏهن ته مون کي يقين آهي، ڪيس پوري ٿيڻ ڪانپوءِ مون کي ڦاهيءَ تي چاڙهيو ويندو. جو مون پاڻ ئي اهڙي خون جو مڃيو آهي. تڏهن هي منهنجي زندگيءَ جون پوبون گهڙيون آهن ۽ منهنجي دلي خواهش آهي ته اوهان کي پنهنجي زندگي جو هيءُ داستان اهڙي ريت ٻڌايان، جيئن مان چاهيان ٿو. ڪاموءَ جي لفظن ۾. هر انسان وانگر مان به پنهنجن خواهشن جو غلام آهيان. ان ڪري، مون کي پنهنجي خواهش جي تڪميل ڪرڻ ڏيو ته ــ اصل ۾ مان چاهيان ٿو ته اوهان هيءُ واقعياتي ڍانچي ۾. اندر روح کي محسوس ڪيو. هونئن به مان صاف

گوئيءَ سان مچان ٿو تہ: پنهنجي مرضيءَ سان ٻڌائڻ. ٻين لفظن ۾ ڳالهائڻ ۾ عجيب قسم جو مزو اچي ٿو ۽ هلڪائي محسوس ٿئي ٿي. ان جو شايد اهو ڪارڻ هجي تہ، پنهنجي مرضيءَ سان ڳالهائڻ ڪري شايد، پنهنجي موجود وجود جو احساس نٿو رهي، ان ڪري...

جيءُ؟ ها ها. مهرباني. جيتوڻيڪ مان سمجهان ٿو تہ اوهان اهو اخلاقي طور پيا چئو تہ ڪا ڳالهہ ناهي.

مچان ٿو پنهنجي سنڌي روايت موجب منڍ ۾ ئي ٻڌائڻ ڪپندو هو تہ مان پاڻ ڪير آهيان. ڪٿي جو ويٺل ۽ نالو. سو، منهنجا پائرو پاڻ سمون آهيان. اسان جو پنهنجو ڳوٺ آهي، سيوهڻ کان ڏهہ ميل ڪن اوپر پاسي. هڪ پاسي دريا شاهہ تہ ٻئي پاسي جبل. ڪو وڏو زميندار ڪو نہ آهيان. عام سنڌي چوڻيءَ وانگي تہ پنهنجي مچيءَ مانيءَ وارو. زمين جا اٽڪل چار سو جريب پيءُ کان ورثي ۾ مليا اٿم. ها. بہ سو ايڪڙ. مون ڪنهن ڪتاب ۾ پڙهيو هو تہ عورت پنهنجي جمار گهٽ ۽ مرد آمدني وڌائي ٻڌائيندو آهي. نيٺ مان بہ انسان آهيان نہ، خير....

معاف ڪجو. مان سگريٽ دکائي وٺان. سخت ٻاڙ لڳي اٿم. اوهان مان ڪير پيئندو؟ خيال نہ ڪيو. پنهنجا آهن ۽ جام آهن، پرواهہ نہ ڪيو پيا اچي ويندا. منهنجو خيال آهي تہ چانهہ جو هڪ دور ٿي وڃي. مون وٽ سڀ سامان آهي. ڪنڊ. چانهہ جي پتي. ڪير جيل ۾ سڀ ڪجهہ ملي سگهي ٿو. ايمانداري ڏيکاريندي هيءُ جو چيو وڃي ٿو تہ عورت ڪانسواءِ هتي سڀ ڪجهہ ملي ٿو، سو غلط آهي. عورت سان بہ ملي سگهو ٿا. سائين اسلامي مملڪت آهي. هر شيءِ اسلامي آهي. اسلامي شريعت. اسلامي سياست. اسلامي اقتصادي نظام. اسلامي ڪرتوت ۽ سڀ ڪجهہ اسلامي! مون کي ننڍي هوندي تاريخ ۾ پڙهايو ويو هو تہ: اسان جي نيٺ مسلمان اڳواڻن. اسلام ۽ مسلمانن جي بقاءَ دنيا وارن کي مثالي اسلامي حڪومت جو خاڪو ڏيڻ لاءِ ننڍي کنڊ جو هيءُ حصو ورتو هو. اهو تہ پڌرو آهي، اهي نيٺ مسلمان اڳواڻ وڏيرا ۽ نواب ئي هئا. جيڪي سڄو سال پنهنجن جو رت پي سجيل رهندا آهن ۽ سال ۾ هڪ بہ پيرو پنهنجي خدا جو ڏن ڏيڻ لاءِ هڏائون پيٽ عام

خلق کي ڪارائي جنت ۾ جڳهه الاٽ ڪرائيندا آهن... ها، سو ڳالهه پئي هلي عورت جي: ادا، هڪ ڪان ته چار زالون ۽ وڌيڪ ٻانهيون شريعت پٽاندڙ رکي سگهو ٿا. هن شرط سان ته سڀني سان انصاف ڪري سگهو. هڪ ديندار مسلمان لاءِ اهڙو انصاف ڪرڻ ڪا ڏکي ڳالهه ڪا نه آهي. جيڪڏهن انساني ايجاد جهاز ۾ حج جو فرض ادا ڪرڻ جائز آهي ته پوءِ، ڪشتن، معجونن، ڪيپسولن وسيلي اهڙو انصاف ڪرڻ به جائز ٿيو نه! ان ڪري ديندارن لاءِ عورتن سان بي انصافي جو ته سوال ئي پيدا ڪو نه ٿو ٿئي. سنڌ جا وڏيرا، پير، مير ۽ مولوي هِن ڏِسَ ۾ ته ڪڏهن به بي انصافي نه ڪندا آهن. نيٺ اهري ريت اسلام ۽ اسلامي انصاف جون تقاضائون ته پوريون ڪرڻيون آهن نه! پوءِ جنهن کي الله ايمان جي دولت ڏني

اوهان ڪلو پيا. بهرحال، چانهه سان گڏوگڏ مان اوهان کي ٿوروڙن اکرن ۾ پنهنجي باري ۾ ٻڌايان ٿو: منهنجو بابو سائين ته جو چڱو چوکو زميندار هو. مان سندس هڪ ئي پٽ ۽ اولاد هيس. بابي به شاديون ڪيون هيون. مان پهرينءَ مان هيو مانس. بيءَ مان ڪيس ڪو به اولاد ڪو نه ٿيو. هن بي شادي بظاهر ته عشق ۾ ڦاسي ڪئي هئي، (ها، اسلامي انصاف ڪرڻ لاءِ)، پر اصل ۾ مامرو دولت جو هو. منهنجي ماٽيلي ماءُ کي ورثي ۾ ڳچ پلي زمين مليل هئي. بي شادي ڪرڻ ڪانپوءِ بابي، امان جو خيال بنهه لاهي ڇڏيو. گهر ۾ ماسيءَ، يعني منهنجي ماٽيلي ماءُ جو راڄ هلندو هو. هوءَ مڪار، ڪتي جي ڏيءَ، ڪميڻي، ڪربل طبيعت جي ۽ واترادي عورت هئي. بابو سندس هٿن ۾ ڪينهوڙو هو. هوءَ امان سان عقوبتون ڪندي هئي. (جيڪي هڪ پهاج کي ڪرڻ گهرجن.) امان پنهنجي گهر ۾ ڌاري هئي. ظاهر آهي ته مان ٻاڻ کي ائين سجهندو هوس، جو مون کي امڙ سان انس هو. جڏهن منهنجي نڳي ماءُ امان کي طعنا ڏيندي هئي، ڇڙٻيندي هئي يا ڪيس ذهني عذاب ڏيڻ لاءِ ڪو مڪاريءَ جو ناٽڪ رچائيندي هئي ۽ بابو يا ته خاموش ٿي ناٽڪ ڏسندو هو يا هن مڪار عورت جو بدر وٺندو هو ته مون کي مٿس سخت نفرت پري ڪاوڙ ايندي هئي.

ٻنهي عورتن جي وچ ۾ جهيڙي جو ڪارڻ مان به هوس. اهو هيئنءَ ته: بابي جو مان اڪيلو پٽ ۽ اولاد هوس ۽ پهرين زال مان منهنجي نڳي ماءُ کي ڪنهن زناني بيماريءَ ڪارڻ اولاد نٿي ٿيو. ڊاڪٽرن ڪان وٺي پيرن فقيرن ۽ قبرن تائين

جتيون گسايائين. ڪجھ نہ وريس. نتيجي ۾ انهيءَ انديشي ۽ يقين هيٺ تہ سچي ملڪيت جو وارث سندس پهاج جو پٽ ٿيندو تہ هوءَ وقت بوقت جهيڙي ۾ اندر جي باھ وچان مون کي نشانو ناهيندي هئي. انسان جڏهن ذليل ٿيڻ تي اچي ٿو تہ پوءِ سندس لاءِ ڪا حد مقرر ٿيل ئي ڪا نہ آهي.

۽ جڏهن امان نويڪلائيءَ ۾ پنهنجي منهن روئيندي هئي تہ مان بہ سندس هنج ۾ منهن وجهي روئيندو هوس ۽ پوءِ سندس ڇاتيءَ ۾ منهن وجهي پئجي رهندو هوس. ائين سمهڻ ۾ مون کي ڏاڍي لذت ملندي هئي ۽ هڪ قسم جي اهڙي روحاني آسيس، جنهن جو ذڪر مان بيان ڪري نٿو سگهان ۽ خاص ڪري روئي بس ڪرڻ ڪانپوءِ هڪ عجيب قسم جي هلڪائي ۽ ... ۽ ... احساس، جنهن کي مان لفظن جي ڪوڙڪيءَ ۾ ڦاسائي نٿو سگهان. هينئر بہ منهنجي ذهن ۾ اهڙي قسم جو ڏيک جڻ ٽڪ بڌي بيٺو آهي ۽ بوءِ ...... سندس جسم مان ايندڙ پگهر جي مخصوص بوءِ، منهنجن ناسن مان اندر گهڙي روح جي گهرائيءَ ۾ ڦهلجي رهي آهي ۽ ململ جي چولي هينان سندس ٿڃ، جن کي پڪڙي مان هيٺ مٿي ڪري کيڏندو هوس ۽ پاسيرو ڳٽو رکي سمهي پوندو هوس. شايد جمار آهر لاشعوري طور سائس منهنجي همدرديءَ جو اظهار هو ۽ پوءِ هوءَ جڏهن مون کي پنهنجي مقدس پاڪر ۾ پچي ڇڏيندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن هلڪين ٿڦڪين سان الاهوءَ جي سريلي لوليءَ ۾ مامتا جو منو ۽ لا زوال قرب پري نند جي سندر واديءَ ۾ موڪلي ڇڏيندي هئي. عام طور خدا ۽ مامتا جي تصور جي پيٽ ڪندي، مون کي نتيجو ڪڍڻو پوندو آهي تہ: خدا کان وڌيڪ مون کي مامتا جو پڙ ڳرو لڳندو آهي. خدا جي خاصيتن ۾ رحيم سان گڏ قهار بہ آهي تہ جبار بہ، پر ماءُ رڳو رحيم ئي رحيم آهي. جبر ۽ قهر تہ وٽس نانءَ جو بہ نہ آهي، يا مان غلط ٿو چوان؟

ها دوستو، اهڙي ريت ئي۔ همدردي ڪرڻ ۽ ان ريت سندس ڏک ۾ شامل ٿيڻ ڪانسواءِ مان سندس لاءِ ڪري بہ ڇا ٿي سگهيس. سواءِ ان جي تہ مان بہ سندس وانگر ڪڏهن ڪڏهن اڪيلائيءَ جو سهارو وٺان. يا اڪيلائيءَ ۾ پناھ وٺان. پر هينئن چوڻ وڌيڪ درست ٿيندو تہ ڪا پرپور خواهش / ڇڪ مون کي اڪيلائي جي اوڙاھ ۾ ڌڪيندي هئي ۽ مان ڇڪجي ويس.

اڪيلو! ڪيڏو نہ اڪيلو! اوھ!

خير. اڪيلائيءَ سوچ ڏنم. ۽ سوچ پنھنجي وجود جو احساس. تہ مان بہ آهيان. موجود. ۽ اهو مان آهيان. انهيءَ پاڻ_ آگاهيءَ سوال ڏنم. پنھنجي هستيءَ سان لاڳاپو رکندڙ: تقدير جا، خدا جا، انساني لاڳاپن سان تعلق رکندڙ هر پهلوءَ جا. زندگيءَ جي مقصد جا.... ڪڏهن ڪڏهن عجيب احساس ٿيندو هو. پاڻ آگاهيءَ جي ڏِس ۾: مان آهيان بہ، نہ بہ آهيان. وڌيڪ پوائنٽو احساس تہ مان اهو ساڳيو نہ آهيان، جو اڳ هوس. هر پيري پيو، پيو آهيان. هڪ کان وڌيڪ. مان جا روپ. ڪيڏو اڄرج ۾ وجھندڙ. پڳل پور ٿيل مان. مڪمل مان. اڻ پورو مان!

اليوزن! سڀ ڪجھ اليو زن لڳندڙ.

سمجهان ٿو هيءَ تڏهن جو ذڪر آهي، جڏهن مان سيڪنڊري اسڪول ۾ پڙهندو هوس. يا هاءِ اسڪول ۾_ مان سوچيندو هوس سواءِ ڪنهن نتيجي تي پهچڻ جي. ۽ جي نتيجو هو تہ: اڻاٽڪائي ۽ اداسيءَ جي ڏنڏ ۾ ويڙهجي، ان مان ملندڙ ڏک ۽ هلڪي پيڙا مان لطف وٺندو رهان. پيڙا مان اهڙي لطف جو احساس بعد ۾ آهستي آهستي ٿيڻ لڳم. جڏهن اڪيلائي، اڪيلائيءَ ۾ اڻاٽڪائي، ياس ۽ درد، منھنجي وجود جا ۽ حياتيءَ جا لازمي اڻ ڇڄندڙ جز بنجي ويا. ظاهر آهي تہ اڪيلائيءَ ۾ اهڙن احساسن پنيان تصورن ۽ ويچارن جي عجيب ۽ غريب دنيا بہ هوندي هئي. مان هن باري ۾ وڌيڪ اجائي پٽاڙ ڪرڻ نٿو گهران، جو اوهان بہ نہ چاهيندئو. البتہ اهو ٻڌائڻ وسري ويم تہ بابي ڪي هڪ ٻي اولاد هئڻ ڪري، هو مون کي ڏاڍو پيائيندو هو. پر مان سندس پيار جي موٽ سخت نفرت سان ڏيندو هوس. سبب پڌرو آهي، امڙ جي ڪري. ۽ پيو تہ، امان ۽ منھنجي نڳي يا ماٽيلي ماءُ جي وچ ۾ جهيڙو ٿيندو هيو تہ منھنجي دل چوندي هئي تہ بابو امان جو سات ڏئي. جو هو نہ ڏيندو هو. نتيجي ۾ منھنجي دل ۾ اهو وِهندو ويو تہ اهو منھنجو پيءُ ناهي. جڏهن هو مون کي پيار ڪندو هو تہ مان ڪائنس ڏاريائپ محسوس ڪندو هوس. بيزاري ۽ ڪوفت ٿيندي هئي. مون ڪائنس نفرت جو اظهار ڪڏهن بہ ڪلم کلا ڪو نہ ڪيو. باقي پيار ڪرڻ مهل ڪائنس جلد جند ڇڏائڻ جي ڪندو هوس. مون کي بابي کان ڏاريائپ ۽ ججهڪ جو احساس سندس مرڻ تائين. يعني منھنجي جوان

ٿيڻ تائين رهيو. ۽ وڌيڪ اڳتي هلي اهو پڻ سمجهيم ته بابي جو پيار، امان جهڙو خلوص وارو ۽ پاڪ ڪونه هو. پر ملڪيت جي وراثت جي بنيادي غرض جذبي هيٺ مڪروهه ٿيل ۽ ذاتي تسڪين ۽ مرداڻي انا جي جذبي سان ڪوڙهه ۾ ورتل.

هتي مان اوهان کي هڪ نرالو واقعو ٻڌايان ٿو. هڪ ڀيري ڇا ٿيو ته جڏهن بابو، امان کي گهٽ وڌ ڳالهائي رهيو هو ته، اوچتو ئي مون کي ڇهڇڪي اچي وئي ۽ الر ڪري بابي کي دسڻ لاءِ اڳتي وڌيس ته وچ ۾ امان اچي ڄنڊن ڪان ورتو. هوءَ ڇتي شينهن وانگر مٿان اچي ڪڙڪي. ٻچا، رانيوٽا، چماٽون، پاراتا. منهنجو جوش، جنهن کي مان غيرت جو جوش چئي سگهان ٿو، ڍڳ ٿي ويو. ۽ پوءِ جڏهن بابو، چپ چپات ۾ ٻاهر نڪري ويو ته هوءَ پنهنجي منهن رئڻ ۾ اچي چٽڪي. مان وائڙو. سواءِ ڪنهن سوچ جي ٻڌتر ۾ وائڙو وائڙو ويٺو هوس، ته مون کي ڳراٽڙيءَ ۾ ڪٺي ورتائين ۽ اوچنگارن ۾ اچي پئي. اها آهي سنڌي عورت. جنهن جي وفاداريءَ جي خصلت انساني عقل تي ٻڌل هجڻ بجاءِ، جانورن واري ڪنديشڊ خصلت جهڙي آهي. جيڪڏهن مون کي معاف ڪيو ته مان سڌن لفظن ۾ ان کي ڪتي واري غير انساني وفاداري چوان.

مان جڏهن سوچيان ٿو ته انسان جي لاڳاپن ۽ انسان جي زندگي ۾ ڪڏهن ڪڏهن خصيص ۽ ڪِينَ جهڙا واقعا به سنجيده ۽ اڻ ـ معمولي شڪل اختيار ڪري سگهن ٿا. ته انهيءَ حقيقت تي اچرج سان گڏ ڪنبڻي به وٺيو وڃيم. رڳو هڪ خصيص واقعي جي ڪري ٻاراڻي اوستا ۾ مون کي امڙ جي پيار ۽ سندس منڙي قرب مان ملندڙ روحاني آسيس ۽ پنهنجائپ واري احساس ماڻڻ کان به محروم ٿيڻو پيو. ها. هڪ نه ـ جهڙي ڳالهه جي ڪري! جنهن ڏينهن بابي جي ٻي شادي ٿي رهي هئي. ٻاهر دهل شرنايون وڄي رهيا ها، سموري خلق شاديءَ جي خوشيءَ واري موقعي مان مزو وٺي رهي هئي. مان پنهنجي هڪ نوڪر سان ڪيڏي رهيو هوس. اوچتو. ٻاراڻي معصوميت ۽ سادگيءَ وچان مون ڪائنس پڇيو: ٻچو. شاديءَ ۾ ڇا ٿيندو آهي؟ اتي هڪ مشڪرو حجم به ويٺو هو ۽ يوگ وجهي ماڻهن کي ڪلائي رهيو هو. تنهن منهنجي سوال جي ٺپ ورندي ڏيندي چيو ته: ننڍڙا

رئيس..... ٿيندي آهي. هن اهڙو لفظ چيو جنهن کي عام اخلاقي ٻوليءَ ۾ گار چئجي ٿو. بس پوءِ ته ٺهڪڙو پئجي ويو. مان وڏيڪ سوال ڪرڻ بدران ڦڪو ٿي اندر گهر ۾ آيس ۽ سينگاريل گهر ۾ ۽ سينگاريل. سهرا ڳائيندڙ عورتن جي جهرمٽ ۾ امان کي ڳولهڻ لڳس. هوءَ نه لڌي. ان مهل عورتن جي مون ڏانهن عجيب پر اسرار نظرن اڻ چاتل ڊپ ڏنم. اهو ڊپ. جنهن ۾ خطري ۽ عدم تحفظ جو ڳڙڪائيندڙ احساس هو. منهنجي هيسيل نظرن تي ڪنهن اڌڙوٽ مائيءَ کي (شايد) ٻاجهه آئي، تنهن چيو: ابا، ماڻهين هيڏانهن ويني اٿئي. هن ڪوٺيءَ ۾. اندر گهڙي امان کي ڏٺم. هن ٻين عورتن وانگر نوان وڳا نه پاتا ها ۽ سينگار نه ڪيو هو. هن مون کي ڏسندي ئي ڀاڪر ۾ جهٽي ورتو ۽ اوڇنگارون ڏئي روئڻ لڳي. پهرين ته مان وائڙو ٿي ويس ۽ حواس خطا ٿي ويم ۽ پوءِ ڪارڻ ڄاڻڻ کانسواءِ ئي ساڻس گڏوگڏ مان به روئڻ لڳس. هن مون کي. پوري سگهه ۽ مامتا جي ڀرپور اڌمي ساڻ سيني سان ملائي. ڀچي. پنهنجي وجود سان هڪ ڪرڻ چاهيو. ۽ پوءِ ڪافي دير ڪانپوءِ نما شام جو. جڏهن مان ٻاهر آيس، ڏٺم. محسوس ڪيم: شادمانن ۽ شرنائين ۾، ڍهلن ۾ ۽ نون وڳن ۾، سرهاڻ ۾ ۽ پوڳن ۽ ٺهڪڙن ۾، مطلب ته زندگيءَ جي ڀرپور اڌ من جي خوشين وارين گهڙين ۾ به. ڪا شام. هر شام ڪان ڪيڏو وڏيڪ اداس ۽ اٻاڻڪي هوندي آهي. ٻسي ۽ غمگين هوندي آهي. پيڙا جو چيڪڙو هوندي آهي. هن ڪان اڳ. هر شام جي اداسي مون کي منڙو منڙو پيڙا ڀريو درد ڏيندي هئي. جنهن درد ۾ هڪ سرور هو. لئي هئي. جيئن اڳ مون اوهان کي ٻڌايو آهي. پر هن شام جي اداسي ۽ اٻاڻڪائي چيڪڙو بنجي منهنجو هنيانءُ نپوڙڻ لڳي. روح ودڄڻ لڳو ۽ ساهه ٻوساٽجڻ. مان ڊوڙي وڃي. وري امان جي هنج ۾ ڪريس. ڪڏهن نه ختم ٿيندڙ تحفظ ۽ سلامتيءَ واري هنج.

سو ادا. اصل ۾ مون اوهان کي ٻڌائڻ پئي چاهيو ته مون کي امڙ جي انهيءَ لازوال قرب ۽ پيار ڪان به محروم ٿيڻو پيو. جيئن مان وڏو ٿيندو ويس ۽ منهنجي لا شعور ۾ وينل هن مشڪري حجم واري لفظ. ٻين لفظن ۾ گار جي اگري حقيقت پڌري ٿي. ڪورس جي ڪنهن ڪتاب ۾ پڙهيل قصي تي. منهنجي دل ۾ به ايندو هو ته. الا! منهنجو به ڪو پيءُ نه هجي ها.

اسان جو هي يار ڪلي پيو. جائي به ڪِلڻ جهڙيون ڳالهيون آهن. ڪٿي

اوهان ڪڪ تہ نہ ٿيا آهيو؟ جيتوڻيڪ اوهان جي خاموشي ۽ ڌيان جي يڪسوئيءَ مان اندازو لڳائي سگهان ٿو تہ اوهان چڱيءَ طرح ۽ دلچسپي سان ٻڌي رهيا آهيو نہ؟ پر منهنجو اندازو غلط بہ ٿي سگهي ٿو.

جي؟ ڇا چيو؟

ها. صحيح پيا چئو. مون کي بہ اهو ئي پيو لڳي تہ پنهنجي ڪچهري مچندي پئي وڃي. پر اڃان پڄاڻيءَ تي پهچڻ لاءِ مهل پئي آهي. اصل ڳالهہ تہ اڃان شروع ئي ڪا نہ ڪئي اٿئون. جنهن جو لاڳاپو اوهان جي سوال سان آهي. ڪٿي اوهان کان پنهنجو سوال وسري تہ نہ ويو آهي؟ نہ. نہ. سچ پچ اهو منهنجي لاءِ اهڙو حادثو آهي. جنهن منهنجي زندگي ۾ فيصلي پڄاڻيءَ موڙ آندو ۽ هتي ڏکي آندو ۽ اوهان جهڙن دوستن سان ملڻ جو هيءُ وجهہ مليو. جيڪڏهن اوهان چاهيو تہ مان پنهنجي نديڻ جو هيءُ ٿيندڙ ذڪر هتي ئي ختم ڪري.

چڱو پلا مهرباني. جڏهن ڳالهہ مان ڳالهہ نڪتي آهي تہ ـ اهئين بہ جيئن مون اوهان کي اڳ ٻڌايو آهي. هن ريت آزاديءَ سان ڳالهائيندي. يا ڇڙواڳيءَ سان چئوس. ڳالهائيندي مون کي مزو پيو اچي. سياويڪ آهي: انسان کي پنهنجي باري ۾ يا پنهنجي لاڳاپي سان ٻين جي باري ۾ ڳالهائيندي ڏاڍو لطف ايندو آهي. خير... اوهان هڪڙي مهرباني ڪندا. جڏهن ڪڪ ٿيو تہ مون کي چئي ڏيندا. تہ جيئن باقي قصووري سياڻي ... پلي، جيئن اوهان جي مرضي.

چانهہ جو بيو دور هَلايون؟

ٿوري دير رکي. چڱو پلا. جيئن اوهان جي مرضي. ڇو! اوهان سگريٽ نٿا پيئو؟ لڄ نہ ڪريو. لحاظ بہ نہ. جام آهن.

ها سائين. اڳتي هلي هن مونجهاري جي جواب ۾ تہ: انسان ڪيئن ٿو پيدا ٿئي. جڏهن حجم واري گارُ سياويڪ حرڪت جي حقيقت پڌري ٿي تہ مون کي ان کان بڇان اچڻ لڳي ۽ پنهنجي جسم مان عجيب قسم جي بوءِ پيشاب جي بوءِ سان ملندڙ جلندڙ نڪائيءَ سان محسوس ڪندو هوس. پنهنجو پاڻ کان ڏاڍي ڪراهت ايندي هئي. پنهنجو پاڻ کي نہ وڻندو هوس. ٻئي ذهن سان سوچيندو هوس. منهنجو غليظ ۽ گندو وجود جيڪر ختم ٿي وڃي. پاڪ ۽ صاف جسم جيئرو رهي! پر منهنجو گندو وجود ڪهڙو آهي. جيڪو ناس ٿيڻ گهرجي. ۽ پاڪ پوتر وجود

ڪهڙو، جيڪو جيئرو رهڻ گهرجي. منهنجي ذهن ۾ چٽو ڪو نه هو. بهرحال، سچيءَ دل سان ته مون مرڻ نٿي چاهيو. انسان جي جيئري رهڻ جي ڪمزوري به ڪيڏا نه روپ ٿي ڌاري! شوپن هار سچ چيو آهي: زنده رهڻ جي آس، ارادي جو ٻيو نالو آهي ۽ سڏائين حاوي ... (مون کي پورو ياد ناهي).

خير. ان ڪانپوءِ مان امان کان به ڊاريائمپ محسوس ڪرڻ لڳس ۽ منجهائنس مون کي ساڳي، پيشاب جهڙي، ڏپ اچڻ لڳي ۽ گهڻو ڪري ڪائنس پري پري رهڻ لڳس. جڏهن هوءَ مون کي پيار ڪندي هئي. مون کي نه وڻندو هو. چميون ڏيندي هئي ته لڳندو هو: ڳل تي ڪو گند لڳي ويو آهي. سندس چمين واري تڪ جي بوءِ مان دل ڪچي ٿيندي هئي. پوءِ مان ڪئين ڀيرا امان کي ٻڌائڻ ڪانسواءِ منهن ٻيو ڌوئيندو هوس. ان گندگيءَ کي صاف ڪرڻ لاءِ ڪڏهن ڪڏهن اوپرائپ جي احساس هيٺ امان کي ٻڪو تڪ گهوري ڏسندو هوس ته هوءِ منهنجي آڏو اگهاڙي ٿي ايندي هئي. نتيجي ۾ سندس لاءِ منهنجا تقدس، قرب، پيار ۽ پنهنجائپ وارا تصور، احساس ۽ لاڳاپا پڄي پور ٿيندا ويا. ظاهر آهي ته مان ان جو ڪو واضح اظهار نه ڪندو هوس، پوءِ به سائنس گڏ سمهندو هوس. عادت چئوس، پرورش جي عمل ۾ اختيار ڪرڻ. منهنجو مطلب آهي ايڊاپٽيشن چئوس. يا ٻيو ڪجهه. سائنس گڏ سمهندي تحفظ جو احساس ماڻيندو هوس! پر اهو وري ورجايان ٿو ته سندس چميءَ ۽ پاڪر مان مون کي بچان ايندي هئي.

مان سوچيندو هوس، مان ڪڏهن به شادي نه ڪندس. پر جيڪڏهن ڪيم به ته: ائين نه ڪندس. جيئن هاڻي ماڻهو شاديءَ ۾ ڪندا آهن. منهنجو مطلب آهي: حجم واري ڳالهه. پر ائين ڪندس جيئن مون اوهان کي اِڳ ٻڌايو آهي.

پنهنجي پيار جو انداز. جيڪو منهنجي ذهن ۾ چٽو نه ڪو نه هو، سواءِ محسوس ڪرڻ جي. البته هن وقت منهنجي ذهن ۾ پيار لاءِ منهنجو پنهنجو تصور موجود آهي. ضروري ناهي ته اوهان به ان سان اتفاق ڪيو. منهنجي اڏو پيار هڪ جذباتي لڳاءُ Emotional attachment آهي. جنهنجو محرڪ اندو جذبو وڌيڪ ۽ سجاڳ ذهن/ائپروچ گهٽ. يا نه برابر آهي. پيار هڪ محتاجي آهي. جيڪو ٻن وجودن کي لاچار بي وس ۽ نپ اندو ڪيو ڇڏي. اهڙي ريت پيار وارو لڳاءُ بدترين قسم جي غلامي آهي. جيڪا انسان/ فرد جي آزاديءَ، شخصيت ۽ انفراديت کي

ڪچلي ڇڏي ٿي. پيار انساني لاڳاپن ۾ اٽيچمينٽ جو هڪ روپ آهي. پر اهو ريشنل هئڻ گهرجي. اريشنل نه. محتاج ۽ غلام نه. چريو ۽ اوسر جي آزاديءَ کي چيپاٽيندڙ نه. منهنجي خيال ۾ ته سڀئي، پنهونءَ پنيان رڃن ۾ پٽڪي، جبلن ۾ جهاڳي. ڪا عقلمندي ڪا نه ڪئي هئي. هن پنهنجي ذاتي آزادي جو، محض پنهونءَ لاءِ هڪ فرد لاءِ جنهن سندس لاءِ ڪنهن به قسم جي پاس خاطري نه ڏيکاري. بليدان ڏنو. پنهنجي آزاديءَ تان هٿ ڪڻڻ نه رڳو ڏاهپ ڪا نه آهي، پر انساني ڏاهپ. خودداريءَ ۽ خود پنهنجي ذات خلاف هڪ وڏو ڏوهه آهي.

معاف ڪندا. مان اجائي پٽاڙ ۾ پئجي ويس. بهرحال، مان پيار ۾ به انفرادي آزادي. خودمختياري ۽ ريشنلزم جو وڏيڪ قائل آهيان. سو مون ڳالهه پئي ڪئي ۽ ائين مون اجان وڏيڪ اڪيلائيءَ جي اٿاهه ساگر جي گهرائيءَ ۽ ان سان گڏ فطرت جي ڪشادي ڦهليل هنج ۾ پناهه ورتي. مون اوهان کي پنهنجي ڳوٺ جي باري ۾ ٻڌايو آهي ته هڪ پاسي سنڌو درياهه ۽ ٻئي پاسي جبل. اسان جو ڳوٺ ڪچي سان لڳو لڳ آهي. مان اڪيلو ئي اڪيلو درياهه ڏانهن نڪري ويندو هوس. جبلن منجهان سج ابرڻ ۽ لهڻ جا من موهيندڙ ڏيک پيو پسندو هوس. آس پاس جا فطري ڏيک. ٻوڪن جي ساوڪ. انهن جي سڳند. درياهه شاهه جون موجون. ڪچي جي مٽيءَ جي مخصوص بوءِ ۽ اهڙي سموري قدرت جي سونهن نويڪلائي، تصورن ۽ احساسن جي اداس ۽ اباڪي دنيا منهنجي باروتڻ ۽ وهيءَ واري حياتيءَ جا بهترين ۽ وفادار ساٿي ها. پيڙا پري مصيبت هيءَ هئي ته منهنجا ڪي به ياءِ پيڻ ڪو نه ها اڳتي هلي. هاءِ اسڪول جي مٿين درجن ۾. منهنجي هڪ ساٿيءَ جو واڌارو ٿيو. ڪتاب ۽ رسالا. هنن ڏينهن ۾ ڪجهه وقت مون پاڻ.جيڏن سهڻن ڇوڪرن سان عشق جا ناٽڪ به رچايا. رسڻ ـ پرچڻ. لليون گسائڻ ۽ جسم جي بدبودار تنگن ۾ آگريون ڻنبڻ. من هٿڻ ۽ ڪن سان جنسي لاڳاپا. مان هن دور کي سونهري دور چئي سگهان ٿو جو هن هم جنس پرستيءَ جي عشق ۾. ننڍين ننڍين ڳالهين واقعن ۾ لطف ايندو هو. پائنبو هو ته دنيا جون حدون ئي اسان تي پوريون ٿين ٿيون. ننڍين واقعن ۾ گم ٿيل ۽ وجود جو احساس نه ـ بهرحال ڪتابن جي چوس. مون کي هن اوڙاهه مان به ٻاهر ڪڍي ڦٽو ڪيو ۽ اها چوٽي گهٽي حد تائين مون سان جهٽي رهي ته، ڪتاب ذهني عذاب کان ڇوٽڪاري لاءِ مجرب نسخو آهن.

۽ وفادار ساٿي. هر انسان وانگر مون کي بہ ساٿيءَ جي گهرج هئي، سو مون ڪتاب کي پنهنجو ساٿي بڻايو، جيڪي اڄان تائين توڙ نڀايو اچن.

پر.... هن باري ۾ جو مون محسوس ڪيو آهي، اوهان کي پڌايان ٿو. ممڪن آهي، اوهان جيڪي ڪتابن پڙهڻ جا هيراڪ آهيو، محسوس نہ ڪيو هجي (يا ڪيو هجي)، بهرحال منهنجي لاءِ ڪتابن ۾ پناهہ وٺڻ جو سبب ڇا هو؟ اهو ٿي نہ: تہ ڪڏهن ڪڏهن، جڏهن هن ڦهليل بي انت وسيع ڪائنات جي هيڏي ساري سيني تي پنهنجي نہ ــ جهڙي ذرڙي وجود جي بي معنائيءَ جو احساس وڌ وڃهي. تڏهن انهيءَ احساس جي پيڙا کان بچڻ لاءِ صفحن تي ڦهليل اکرن جي ڍير ۾ گهٽ هٽي پنهنجو وجود. پاڻ کان لڪايان. تہ جيئن پنهنجي وجود جي جيئري هجڻ جي ڄاڻ کان اڻ ڄاڻ رهان. ها دوستو، اصل ۾ اسان جهڙن ماڻهن لاءِ پنهنجي وجود کي گم ڪرڻ. پنهنجو پاڻ کي پنهنجو پاڻ کان لڪائڻ جو مسئلو اهم آهي. پر ڇا، بي معنيٰ وجود جي احساس کي مٽائڻ لاءِ اکرن جي ڍڳ ۾ گهٽ هٽڻ سان مقصد حاصل ٿي سگهي ٿو؟ بلڪل نہ. اهو سراب آهي. جيڪڏهن وقتي طور تي انهيءَ طريقي سان مقصد حاصل ڪري بہ سگهجي ٿو تہ. ان جو پوءِ جو اثر After effect ڏاڍو پوائنٽو ۽ مهانگو ٿئي ٿو. منهنجو تجربو آهي: ڪتاب اڪيلائيءَ جي گهڙين ۾ نهايت دلفريب اثرائتي انداز ۾ انهيءَ احساس کي ظاهري تہ مٽائين ٿا. پر پوءِ بعد ۾. ساڳئي بي معنائيءَ جي احساس کي وڌيڪ خطرناڪ حد تائين. يا ائين چئجي تہ منطقي انداز ۾ اڀارين ٿا. اهو وجود. جيڪو روايتي مليل زندگي جي روزمرہ جي انيڪ ۽ ننڍڙن ننڍڙن واقعن جي ڌوڙ ۾ دفن هئڻ گهرجي. ڪتاب. انهيءَ دفن ٿيل هستيءَ کي ڏونڌاڙي: ڇڪي ٻاهر آڻين ٿا. (هن ڏس ۾ مان غير رواجي واقعن جي اهميت کان انڪار نٿو ڪيان. جيڪي بہ ڏونڌاڙين ٿا ۽ زندگيءَ کي ڪو نئون موڙ ڏيڻ ۾ مدد ڪن ٿا.) ۽ پوءِ اسين پنهنجي دفن ٿيل هستي، پاڻ پنهنجي اکين سان ڏسون ٿا. (تہ ڪيئن ۽ ڪٿي بيٺل) ۽ پوءِ نتيجو؟ اسان جهڙن حساس وچولي طبقي وارن کي پنهنجي هستيءَ جو، پنهنجن اکين سان اهو ڏيک. اچرج ۽ عجب ۾ وجهيو ڇڏي: هان! اهو مان اهيان. مان ــ ۽ پوءِ حياتيءَ جي اسٽيج تي اسين پنهنجي ڪردار جي باري ۾ سوچڻ لڳون ٿا. اها سوچ عجيب قسم جا ڪي تصور ڏئي ٿي. اهي تصور انفرادي سطح تي مختلف ٿين ٿا ۽ وچولي طبقي جو هر

ڄڻو پنهنجي انهيءَ سوچ ۽ تصور پٽاندڙ پنهنجي زندگيءَ کي اهو روپ ڏيڻ جي جاکوڙ ڪري ٿو. اها ڌار ڳالهه آهي ته ڪير، ڪيتري قدر صحيح آهي يا غلط، ڪامياب وڃي ٿو يا ناڪام. يا رڳو جيئڻ گهٽو ڪري محروم مڊل ڪلاس وارن جي مامري ۾ ٿيندو آهي: تصورن ۽ خيالن جي دنيا وسائي، تمنائن جي تڪميل جو سولائيءَ سان لطف ماڻين. ۽ ان ريت پنهنجي زندگي کي سواءِ ڪنهن جسماني جاکوڙ جي، پنهنجن وڻندڙ رنگن روپن کي پنهنجي وجود ۾ اوتي، پنهنجي تسڪين ڪن. جهڙوڪ جائي پائي به ـ خير، ڪتابن ۽ اڪيلائيءَ مون کي حياتي ۾ پنهنجي رول جي باري ۾ عجيب ۽ اذيتناڪ تصور ڏنو. اهو ته مان ويڳاڻو ۽ اوپرو آهيان. ڏڪاريل ۽ ٻاهر نڪتل. مون کي انهن مڙني انسانن تي، جيڪي پنهنجي سموري چرپر، مقرر ٿيل نيمن پٽاندڙ، سواءِ ڪنهن ان باري ۾ سوچڻ جي ۽ محسوس ڪرڻ جي، روزانو پوري ڪندا رهن ٿا، ڏاڍو رشڪ ايندو هو. مان اوهان کي ڪيئن ٻڌايان ته زندگيءَ جي اسٽيج تي اوپرو ٻنجي تماشو ڏسندڙ وارو ڪردار ڪيڏو نه پيڙا پريو ۽ انتهائي ٽريجڪ آهي. ۽ اهي هاري، ڪمي ڪاسبي، (يا سرگرم سماجي، سياسي ڪارڪن) جيڪي سواءِ سوچڻ جي نه پاڻ ۾ آهن. سواءِ ڪنهن احساس جي نه پاڻ موجب آهن. جيئري رهڻ جو مقصد ڇا آهي يا مڙهيل مقصد جو بار ڍوئيندي ـ مات ميٽ ۾ ڳهندا رهندا آهن. مقدر ڄاڻي، يا مقدر هجڻ جي ساڃهه ۾ احساس کان به اڻ ڄاڻ ۽ بي پرواهه رهندي، جمر ۽ پوءِ ننڍ پڻ کان وٺي جوانيءَ تائين، جوانيءَ کان ٻڍاپ تائين ڳهي ڳهي مري ويندا آهن ـ منهنجي لاءِ آدرشي ڪردار هوندا ها. ڇاڪاڻ ته انهن جي عام زندگيءَ ۾ اها نفسياتي لوچ پوچ ۽ ڇڪتاڻ ڪا نه ڏسڻ ايندي هئي، جيڪا اسان پنهنجي ئي ذات جي گهرائيءَ ۾ پاتال تائين غوطا کائيندڙ اوپرن مڊل ڪلاس وارن ۾ هوندي آهي. يا اسين جيڪي زندگيءَ جي اسٽيج تي ڪنهن رول لاءِ هٿوراڙيون ڏيندي، هٿ ٺوڪين اصولن، آدرشن/ مقصدن جا خيال نقطا پنهنجي ذهن ۾ وهاري، انهن جي چوڌاري چرپر..جستجو ۽ جاکوڙ جو جار اٿندا آهيون ۽ پوءِ پاڻ ئي ان جار ۾ ڦاسي، ڦٿڪندا ۽ لڇندا رهندا آهيون. پنهنجي ڪئي جي ناڪاميءَ تي بين مٿان چوهه چنبڙيندا آهيون. نيٺ نستا ۽ ساڻا ٿي پئجي رهندا آهيون ۽ پوءِ........

ها. جڏهن آدرشن جو ذڪر نڪتو آهي ته مان اوهان کي ٻڌايان: ڪنهن

دور ۾ مان بہ ڏاڍو آدرشي هوس. ڪاليج ۽ يونيورسٽيءَ واري زماني ۾. هر نوجوان وانگر. پر اهو آدرش ڪهڙو هو؟ مون کي خود خبر ڪا نہ هئي. بس، هن چٽي احساس هيٺ تہ موجوده سڀ ڪجهہ سرشتو / نارمس/ قدر/ وغيره اڻ معقول ۽ بي انصافيءَ تي ٻڌل آهن. تبديل ٿيڻ گهرجن ۽ (هڪ مبهم ۽ اڻ چٽو تصور) هئڻ گهرجي. ۽ اهو هئڻ گهرجي ـ جي ڀرپور خواهش هيٺ. مان هر روايت ۽ روايتي قدرن کان باغي بنجي جلسن جلوسن. هل هلاچي ۾ حصو وٺندو هوس. منهنجا پائروا اهو هو منهنجو آدرشي انداز. (اڄ جي سنڌي نوجوان وانگر) مون کي بيٺ ڪا نہ هئي، ۽ نہ ذهني طور صاف هوس تہ ڇا ٿو چاهيان. خير، پوءِ اهو جوش ايم اي جي آخري سال تائين ناس ٿي ويو ۽ اهو بلڪل تڏهن ختم ٿيو. جڏهن هڪ ڀيري اڪيلائي جي گهڙين ۾ پنهنجي هاسٽل جي ڪمري ۾ ويٺي ويٺي، مون کي آدرش ۽ انهيءَ لاءِ جستجو ڪرڻ جي سوا ان جي باري ۾ پنهنجي ذهن جي واديءَ ۾ پتڪڻو پيو: پاڻ کي نمايان ڪري ٻين جي هٿان پنهنجي نالي جي ذڪر جي تمنا آهي؟ ٻين مٿان پاڻ کي مڙهڻ ۽ پنهنجي اهميت جي احساس جي تسڪين؟ امر ٿيڻ جو جنون؟ يا سچ پچ ايمانداريءَ سان انهيءَ گهڙيل آدرش کي شعوري، دلي ۽ عقلي سطح تي برحق ۽ وقت جي سچائي سمجهي ڪري. انهيءَ لاءِ جاکوڙ ڪرڻ جي حقيقت لڪل آهي؟ يا پنهنجي ذهني موت آڻڻ خاطر. جسماني چرپر جا دروازا کولڻ؟ مان وقت جي سچائيءَ کان انڪار نٿو ڪيان. ۽ نڪوئي ان سچائيءَ خاطر جاکوڙ کان انڪار ڪيان ٿو. پر ڇا اهو ممڪن آهي: اهو آدرشي فرد، پنهنجي انا جو موت آڻي ٿو؟ آدرش جي نالي ۾ جستجوءَ دوران پنهنجي سوچ ۽ عمل ۽ انهيءَ مان حاصل ٿيندڙ تسڪين لاءِ محور، مرڪز، نيوڪلس ۾ پنهنجي ۽ پنهنجي ذات کي نٿو رکي؟ آدرش جي نالي ۾ سرگرميءَ جي سموري چرپر. ذات جي نيوڪلس جي چوڌاري نٿي ڦري؟ مان هن باري ۾ ڪا بہ فصيلي واري راءِ ڏئي نٿو سگهان. البتہ هيءَ ضرور چوندس تہ زندگيءَ جي اسٽيج تي هر انسان جو ڪو سرگرم رول هئڻ گهرجي، بجاءِ اوپري تماشو ڏسندڙ جي.

ڪٿي اوهان هنن اڻ لاڳاپيل ڳالهين مان ڪڪ تہ نہ پيا ٿيو؟ جيتوڻيڪ هنن ڳالهين جو تعلق اسان جي، انسان ذات جي زندگيءَ سان ضرور آهي نہ؟ اها ٻي ڳالهہ آهي تہ اسان اوپرا وارا انهن کان بنهہ اڻ لاڳاپيل رهي. پنهنجي سموري حياتي

مسٽيريس جي ڏنڌ ۾ ۽ ڏند ڪٿائن جي منڊي ۾ سندر جڳ ۾ گذاري ڇڏيون ۽ انسان ذات جي مسئلن ۽ انهن کي نبيرڻ جو ٺيڪو اولهه جي گورن جي حوالي ڪري ڇڏيون. جيڪو هنن سواءِ ڪنهن جي پڇڻ جي ڪٽي ڇڏيو آهي. اهو ئي سبب آهي جو "اهي گورا انسان جي موضوع تي ڳالهائيندي ٿڪبا ئي ناهن" هڪ انقلابي الجزائري فرانز فينن جي چوڻيءَ پٽاندڙ. "پر جڏهن به ڪين ڪو انسان نظر ايندو آهي ته هن کي ماري ڇڏيندا آهن." انسانيت مٿان ٺيڪيداريءَ هيٺ ڪين اهو حق ملڻ ئي گهرجي نه؟

جي ها: اوهان بلڪل صحيح چيو: مسلمانن مٿان اهڙي ٺيڪيداريءَ جو حق اسان وٽ پنجابين اڙدوي پناهگيرن پاڻ وٽ رکيو آهي. جيڪي مسلمانن کي بي رحميءَ سان ماري، سوپ ۽ سورهيائيءَ جا بِلا پنهنجن ڪپڙن تي سجائي گهمندا آهن ۽ مسلمانن جو عام قتل ڪري پاڻ کي سرويچ ۽ جنتي سڏائيندا آهن!

مون کي احساس آهي ته پنهنجي هن گڏجاڻي ۾ ڳالهه ٻولهه جو مقصد منهنجي خانداني ڪٿا نه، پر مون سان ٿيندڙ واقعي، (قانوني لفظن ۾ ڏوهه) جنهن ڪارڻ مان هتي آيو آهيان، سو ٻڌائڻ آهي. انڪري مان پنهنجي گهريلو داستان کي مختصر ڪريان ٿو.

هر جاندار وانگر بابي کي مرڻو هو، سو مري ويو. جڏهن مان يونيورسٽيءَ ۾ ايم اي جي آخري سال ۾ هوس. انهن ڏينهن ۾، مان پنهنجي دلپسند ۽ محبوب فلاسافر شوپنهار. جنهن جي فڪر کان وڌيڪ مان سندس انتهائي المناڪ شخصيت ۽ زندگيءَ کان متاثر هوس ۽ سندس ذاتي زندگيءَ جي احوال پڙهڻ کانپوءِ يقين جي حد تائين پائيندو هوس ته مان سندس ٻيو جنم آهيان. يا سندس روح جو پڙاڏو: ڏک ۽ اداسيءَ سان ٽب ٽار. ٽراس، درد ۽ پيڙا جو ٻت. سندس ارادي جو اولڙو. پنهنجي هن موجود شڪل ۽ روپ ۾. مان شوپنهار جي فڪر بابت امتحاني پيپر لاءِ ٿيسز لِکي رهيو هوس ۽ ان سان گڏ اڪيلائيءَ جي گهڙين ۾ اداسيءَ جي هڪ مخصوص قسم جي سرور مان لطف ماڻي رهيو هوس. ته هڪ ڏينهن صبح جو يارهين وڳي ڏاري مون کي تار مِلي. پڦهين مري ويو. جلد پهچ. ايمانداريءَ سان

اوهان کي ٻڌايان ٿو ته انهيءَ تار مون تي ڪنهن به قسم جو جذباتي تاثر نه ڇڏيو. نه صدمو، نه خوشي. مان سڪون، اطمينان ۽ خاموشيءَ سان ڳوٺ پهتس. بابي جي جنازي ۾ شامل ٿيس. ۽ هتي مان پنهنجي خاندان جي باري ۾ ٿيندڙ ذڪر جي پڄاڻي ڪيان ٿو.

اهڙي ريت مان سموري ملڪيت جو مالڪ ٿيس. سواءِ ڪنهن پورهئي جي. مون پڙهڻ اتيئي ڇڏي ڏنو. زمينداريءَ جي ڪمن کي لڳي ويس ۽ ان ريت مون پنهنجي نئين زندگي جي شروعات ڪئي.

هن کان اڳ ڪو وقت هو جڏهن مان گهڻو ڪري سوچيندو هوس، هيڏي ساري ڄمار ڪيئن گذرندي ۽ پوءِ اهو احساس ختم ٿي ويو ته: باقي هي سال به گذري ويندا. ۽ جڏهن ملڪيت جو مالڪ ٿيس ته ڄمار جي ڳڻتيءَ جو مسئلو مون لاءِ رهيو ئي نه. ۽ هينئر جڏهن چاليهن جي ويجهو آهيان ۽ هتي هن قيد ۾ آهيان، جتي منهنجي ڄمار جو فيصلو مان ئي ڪري نه سگهان ٿو، بلڪ انصاف جي ٽوپي هيٺ اهو شخص. جنهن جو مون سان ڪڏهن لاڳاپو ئي نه رهيو آهي.

جي سائين؟

ها، اهو ذڪر مان اوهان سان ڪرڻ وارو هوس. منهنجي منڙي امڙ به ان وچ ۾ گذاري وئي. منهنجي ننڍپڻ واري اوپرائپ ۽ ڪائنس ڌاربائپ جا احساس ختم ٿي چڪا ها. مان سندس بي حد عزت ۽ احترام ڪندو هوس. سندس وفات جو مون کي سخت صدمو رسيو. لڳم: منهن جي وجود جو ڪو انتهائي اهم ۽ بنيادي پاڳو ڇڄي، پٽجي ڌار ٿي ويو آهي ر وقت انهيءَ ذهني کوٽ کي به ميٽي ڇڏيو. جيڪڏهن مان منافقيءَ کان ڪم نه وٺان ته هينءَ چوان: زندگيءَ جي روزمره جي سرگرمين، مصروفيتن (يا ڪردار چئوس) امان جي اها ڪمي ٿلهو وقتي ثابت ڪئي. باقي منهنجي نڳي ماءُ، تنهن کي مون پنهنجي اصل گهر مان ڪڍي ٻئي گهر ۾ موڪلي ڇڏيو.

۽ مان روايتي انداز ۾ هر وچولي طبقي جي زميندار وانگر يا چڱي خاصي ڪاتيدار وانگر زندگي گهارڻ لڳس. زمين جي سنڀال هارين کان گهڻو ڪم وٺڻ. پنهنجي صحت جو خيال رکڻ. پنهنجي ذات سان محبت ڪرڻ. وڏن شهرن جا چڪر. وڏيون هوٽلون. عورتون ۽ پنهنجي وس آهر عياشي. منهنجي هستي روايتي ننڍي

وڏيري وانگرپنهنجي ماحول ۽ حالتن جي ڍانچي ۾ ڍلجي وئي. ۽ اڳ وانگر تيندڙ پنهنجي هستيءَ جي موجودگي جو احساس مٺجي ناس ٿي ويو: اهو ته جڻ مان آهيان ئي ڪونه. جي آهيان ته مان ئي! آهستي آهستي حياتيءَ جي اها روٽين زندگيءَ جي اسٽيج تي مون کي منهنجو رول ملي ويو. روٽين ائين ٿي وئي جڻ جنم کان وٺي مان ائين هوس. منهنجو ماضي هوئي ڪونه. منهنجو اهو احساس ته مان آهيان ۽ ڏاريو ۽ ويڳاڻو آهيان. سو ختم ٿي ويو. ۽ پنهنجو پاڻ کان اڻ مطمئن هجڻ جو احساس پڻ الاءِ ڪيڏانهن گم ٿي ويو. جڻ هوئي ڪونه. پوري طرح زندگيءَ جا اسرار هٿ چڙهي ويم. ڪڏهن ڪڏهن. جڏهن وڏن زميندارن جي پيٽ ۾، پنهنجو وجود خود بخود ڪمتر نظر ايندو هو. تڏهن حافظي جي ڪوتائي ڪندي، انساني سماجي ناتن تي سوچيندي منهنجو ماضي منهنجن اکين آڏو ايندو هو. پر ڏنڏلو. هڪ خواب لڳندڙ ۽ انهيءَ ۾ به حرامپائي (يا پنهنجو پاڻ کي دوکو ڏيڻ چئوس) ڪندو هوس. اها هن ريت ته جھڪ پنهنجو پاڻ کي زبردست شاباس ڏيندي چوندو هوس: اهو مان ئي آهيان جو اهڙين پوائنٽين ذهني ۽ جسماني محرومين کي مڙسيءَ سان منهن ڏئي جيئرو رهيو آهيان. جيتوڻيڪ عام زندگيءَ ۾ اهڙي قسم جون محروميون ۽ انهن جي نتيجي ۾ ذات جون پوڳنائون عام رواجي ٻئيل آهن.

ها، تڪليفون، اذيتون، ڏک ڏاڪڙا، جيڪي ڪتابن ۾ رومانٽڪ لڳندا آهن. اصل زندگيءَ ۾ انهن کي سهڻ، پوڳڻ جي گهرائي ۽ ڪيفيت ٻي هوندي آهي، جيڪڏهن اصل زندگيءَ ۾ اهي ڏک ڏاڪڙا ۽ ايذاءَ به ناولن ۽ ڪهاڻين وانگرلڳندڙ، محسوس ٿيندڙ هجن ته پوءِ ڇا ڪجي.

ها، هن دور ۾ منهنجو وڻندڙ مفڪر نٽشي ٿجي ويو Life it self is will to power زندگي بابت نتيجي واري اها منهنجي راءِ هئي. مان پوريءَ ريت نند پڻ ۽ زميندار ٿيڻ کان اڳ واري جذباتي ذہن منجهان ڇڪجي ٻاهر آيس. هر ڳالهه ۾ عقل پسند. يعني ريشنل ٿيڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳس. ۽... اهڙي ريت منهنجو نندپڻ گذريو ۽ جواني......

منهنجو خيال آهي، هن بيان کي هتي ئي دفن ٿيڻ ڏجي. معاف ڪجو.

مون (شايد) اوهان جو ڪيترو وقت اجايو وڃايو. مهرباني. اهو اوهانجو ڪرم آهي. هاڻي اچو ته ان قصي ڪي وٺون، جنهنڪري مان هتي آيو آهيان. منهنجو خيال آهي ته ان کان اڳ هڪ دور چانهه جو ڪيون. ڇا خيال آهي؟ مان چانهه ٺاهي ٿو وٺان، اوهان ٿڪ پيجي وٺو.

مان وري به ورجايان ٿو ته هن واقعي جي پڇاڙيءَ تي، ظاهري واقعي جي ڍانچي اندر لڪندڙ احساس کي ۽ اڻ وسرندڙ حقيقتن جي روح تي ئي نظر رکجو ۽ اوهان ڏسندا ته انساني لاڳاپن ۾ ڪڏهن ڪڏهن بي بنياد ڪيئن جهڙا واقعا به ڪيڏي اهميت وٺيو وڃن. ۽ انهن عام رواجي واقعن جي تهه ۾ ڪيڏي گهرائي ۽ وسعت ٿئي ٿي. ۽ انسان ڪڏهن سواءِ ڪنهن ظاهري ڪارڻ جي ڪٿي جو ڪٿي ڌڪجيو وڃي. مان اڳواٽ هيءُ انهيءَ ڪري به پيو ٻڌايان ته جيئن، اڳتي هلي، يا پڇاڙيءَ تي اوهان عجب کائي ائين نه چئو، ائين به ٿي سگهي ٿو ڇا؟! پر جيئن مان اڳ ۾ ئي چئي آيو آهيان ته — هيءُ انسان، سندس وجود، موجودگي ۽ پاڻ ۾ ناتا ۽ ورتاءُ اهڙا ته پيچيده آهن جو.

خبر ناهي اسين ڇا ٿا چاهيون ۽ ڇا نٿا چاهيون. چاهيندي به، خواهشون رکندي به، اهو نٿا ڄاڻون ته ڇا ٿا چاهيون. چاهنا، تمنا ۽ اهڙي قسم جون نفسياتي ضرورتون. اهو شديد ڇتو احساس هوندي ته: گهرجي ـ پر ڇا؟ جي گهربل آس پڄي به ٿي ته، اطمينان نه ۽ وڌيڪ خواهش. آس: اڃان به..... ڇڪ ڪجهه رهيل، ڪمي ٿيل.

سڀ ڪجهه بڪواس آهي.

Imperfect understanding of him self

اوهه! مان جذباتي ٿي ويس. معاف ڪندا.

ڪٿي اوهان مون کي اڻبنار مل سمجهي دل ئي دل ۾ کلي ته نه رهيا آهيو؟ ۽ سوچيندا هجو: هي اڌ چريو هينئر پنهنجي اصل روپ ۾ پڌرو ٿي رهيو آهي.

ها دوستو، جڏهن ته اصل روپ ڪو به ڪونهي. انسان جو. تنهنجو، منهنجو، ڪنهنجو به نه اسين سڀ ٻين جي، اڌارن. مرضيءَ آهر اسان جي پنهنجي، منهنجي مرضيءَ ڪانسواءِ ورثي ۾ مليل روپن ۾ ورتل آهيون.

هوءَ حيدرآباد ۾ لطيف آباد نمبر ستين ۾ هڪ ننڍڙي پر سهڻي اڏيل، بنگلي نما گهر ۾ رهندي هئي. منهنجي ساڻس پهرين ملاقات هڪ وڏي هوٽل ۾ ٿي. ظاهر آهي مان حيدرآباد ۾ ڪڏهن ڪڏهن ڪم ڪارين ڪانسواءِ به، نِلهو تفريح يا ائين چئوس عياشيءَ لاءِ ايندو هوس ۽ ڪنهن وڏي هوٽل ۾ رهندو هوس. مان ايمانداريءَ سان اوهان کي ٻڌايان ٿو ته منهنجي عياشيءَ ۾ ڪنهن عورت سان لڳ شامل ڪو نه هو، نه ڄاڻ ڇو، لڳ ڪرڻ لاءِ منهنجي دل نه چوندي هئي. البته مان گهرايل عورتن کي اگهاڙو ڪري، سندن جسم کي وڏي چاهه ۽ عجيب قسم جي اندروني لذت سان ڏسندو هوس. ائين عورت جي بنهه اگهاڙي جسم کي ڏسندي مون کي عجيب قسم جو مزو ايندو هو. خير. هوءَ هوٽل وارن جي معرفت هڪ رات لاءِ هڪ پرائيويٽ جي حيثيت سان مون وٽ پهتي. سندس شخصيت انتهائي ڇڪيندڙ هئي. بيضائي چهرو، چمڪندڙ ڪاريون اکيون ۽ گلابي رنگ. عام رواجي ايندڙ عورتن کان مختلف. هن معنيٰ ۾ ته بنهه نه ڳالهائيندي هئي. ۽ نڪو هٺرادو شرم ۽ مردن کي نڱڻ لاءِ بناوتي حيا جو مظاهرو ڪندي هئي. مان ميٽ ۾ ڇيو مجيندي هئي. جيئن چوندو هوسانس. تيئن ڪندي هئي. البته مون کي سندس اهي تعجب ڀريل اکيون نٿيون وسرن. جڏهن پوري رات تائين مون، ساڻس اهو ڪجهه نه ڪيو. جنهن جي ڪيس توقع هئي. ۽ صبح جو وڃڻ وقت انهن عجب ڀريل نظرن سان ڏٺو هئائين ۽ مان ميٽ ۾ . سواءِ ڪجهه ڪڇڻ جي هلي وئي هئي. باقي سندس عجب ڀريل نظرن جو من موهيندڙ ڏيک منهنجي ذهن ۾ ٽڪ ٻڌي ويهي رهيو ۽ اڄان تائين. جڏهن ان جو تصور ڪيان ٿو ته ـــ

ڪڏهن ڪڏهن لڳندو هوم ته جڻڪ مان به ٻين وانگر سندس محبت جي ڄار ۾ وچڙجي ويو آهيان. گرفتار ٿي ويو آهيان. پر نه. پنهنجي هن پختي ويساهه هيٺ ته هڪ ڪرو عشق / محبت بڪواس آهي. اريشنل آهي. ۽ انساني

گڏن جي خلاف. مان روايتي مجنونءَ واري هڪ ڪَري monotonous عشق لڳاءَ يا دل لڳي، اٽيچمينٽ چئوس. ڪي چريائپ سمجهندو آهيان. اوهان پاڻ ئي سوچيو تہ: هيڏي ڦهليل سندر ۽ خوبصورت جڳ ۾ هزارين لکين حَسِينُ آهن. انهن ۾ پلا ئلهو هڪ سان ئي چريائپ جي حد تائين جذباتي موهہ رکڻ ڪهڙي ڏاهپ آهي؟ اهو ئي سبب آهي جو انساني يا عورت ۽ مرد جي ناتن ۾ مونو گميءَ کي مان غلاميءَ جو هڪ پوائنٽو. غير انساني ۽ اڻ وڻندڙ روپ سجمهندو آهيان. ۽ بين لفظن ۾ ڪتي واري وفاداري انساني سڀاءَ جي ابتڙ ۽ چڙ ڏياريندڙ لڳندي آهي. سو مان ڏانهنس پنهنجي اڻ جاتل ڇڪ جو ڇيد ڪندي هن نتيجي تي پهچندو هوس تہ اِن جا ٻہ سبب ها: هڪ تہ هوءَ مون سان تمام سٺي نموني پيش ايندي هئي. سٺو رسپانس ڏيندي هئي، سٺو نچندي هئي ۽ سندس جسم جي لچڪ ۽ لوڏ. جنهن تي سڀ اکين ڇڪن ها. مون کي وڻندا ها. ۽ وڏي ڳالهہ تہ هوءَ منهنجي طبيعت / سڀاءَ مطابق هئي ۽ ٻيو سبب هيءُ ٿي سگهيو ٿي تہ: پنهنجي وڏيرپ واري برتريءَ جي احساس جي تسڪين ٿيندي هئي. چاڪاڻ تہ ڪيس فتح ڪرڻ لاءِ هڪ چڱي خاصي مهذب حلقي ۾ چٽا پيٽيءَ واري صورتحال پيدا ٿي وئي هئي. مون کي چاڻ ڪانهي تہ اهڙي ريت مقابلي واري حالت ۾ جيتيل عورت مان مزو ماڻڻ جو اوهان کي ڪڏهن موقعو مليو آهي يا نہ.

پر صاحبو، اهڙي ريت سخت مقابلي جي جاکوڙ ۾ جيتيل عورت منجهان ماڻڻ جو لطف ئي نرالو ٿئي ٿو. ممڪن آهي انهيءَ جي پنيان جاگيرداري تهذيب جو مرداڻي طاقت ۽ سورهيائپ وارو تصور هجي يا جاکوڙ جي سوپ جو ڦل يا چڪناڻ ڪانپوءِ سوپ ــ پر مان سمجهان ٿو تہ ايتري ريت جيتيل عورت بہ اينرو ئي ماڻيندي هوندي. جيترو مرد. تڏهن تہ اسان جي سنڌ جون نوجوان نينگريون ۽ عورتون ڏاڙيلن ۽ ملهن تي جهٽ پٽ دل هاري وهنديون آهن.

هيءُ تہ پڌرو آهي اڪيلائي ۾ هرچالاڪ ۽ منافق مرد وانگر مان بہ ساڻس سچي محبت. نڀاءَ ڪرڻ. وفا. قرباني ۽ مثالي زندگي بابت ڊائلاگ چوندو هوس. جيڪي منافقانہ ڊائلاگ عورت جي نفسيات جي خاص ڪمزوري هوندا آهن. مون اڳ ئي بيان ڪيو آهي تہ مون ساڻس ڪجهہ بہ ڪو نہ ڪيو. سواءِ چميءَ چٽ ۽ ڀاڪر جي. پانيان ٿو تہ منهنجي هن غير متوقع ورتاءَ منهنجي لاءِ سندس دل ۾

ضرور جڳهه پيدا ڪئي. پر ان جو اهو مطلب ناهي تہ منهنجي من ۾ اهڙو مقصد ئي نہ هو. پلا عورت سان هن ريت ملڻ تي ڪهڙو مرد نيڪ نيت ٿي سگهي ٿو! منهنجو مطلب آهي، لڳ جي نيت نہ رکندو هجي. دراصل عورت ۽ مرد جي اهڙن ناتن ۾ مان جلدي ڪرڻ، اڳرائي ڪرڻ ۽ آپي کان ٻاهر نڪري وڃڻ جو قائل ڪو نہ آهيان. نہ ڄاڻ جو اهڙي موقعي تي جذباتي جلد بازي ڪرڻ ۾ جانور هجڻ ۽ اڳرائي ۾ چتي، حيوان جي وحشيپڻي جو احساس ٿيندو اٿم. انسان ڪي پنهنجو بائلاجيڪل غلام تہ نہ هئڻ گهرجي. فن جو لاڳاپو انسان سان ئي آهي تہ قرب ڪرڻ بہ تہ هڪ فن آهي نہ. انساني فن. نيٺ انسان ۽ جانور جي لڳ ۾ بنيادي فرق تہ هئڻ گهرجي. لڳ تہ جانور بہ ڪندا آهن پر انهن جي لڳ ۾ انساني فن وارو معراج ۽ جمالياتي ذوق نہ هوندو آهي. ڪتمنڙي ڪي وات ۾ وجهي، ڏندن سان پيچي پور ڪري، ڪرٽ ڪرٽ ڪري کائڻ ۾ وڌيڪ مزو آهي يا ڪيس چوساڙي چوساڙي بچيل ذري ڪي پيچي ڪائڻ ۾؟ بوٽيءَ کي هڪ وقت چباڙڻ کان سواءِ ڳهڻ ۾ مزو آهي، يا ان کي چباڙي چباڙي وات ۾ لوئي پوئي ان جو عرق چوساڙي پوءِ ڳهڻ ۾؟ صحت جا اصول بہ منهنجي هن بيان جي پنيرائي ڪندا. ۽ قرب ۽ لڳ جو فن بہ ائين ئي آهي. منڙيون منڙيون ڳالهيون، چمي چٽ، ڪل پوڳ، پاڪر ۽ ائين _ منهنجو عقيدو آهي تہ ان ريت انساني پيار ۾ جسمن جا سمورا عضوا، ويندي وار وار، صحت جي انهيءَ عمل ۾ حصو وٺن ٿا ۽ ائين ئي قرب جون لهرون روح جي گهرائيءَ تائين رسن ٿيون. ۽ جسم جي هر لوچ جمالياتي تسڪين جي سرحدن کي ڇهي ٿي. قرب جي روح جو جوهر نپوڙجيو اچي ۽ ان کي چئجي ٿو انساني قرب جو معراج. ڪي نہ؟

بهرحال هن ڏس ۾ هرڄٽي جو ۽ هر ڏر جو پنهنجو پنهنجو مزاج ۽ لاڙو ٿئي. مان پنهنجي راءِ ٿاڦڻ جو حق نٿو رکان.

سائين، مان سائٽس ملندو رهيس. هر گڏجاڻي اهائي تازي، نئين چمڪ. جنهن ۾ گڏجي سمهڻ، ڳالهيون ڪرڻ، جنهن ۾ جذبن کي ڪوسو ڪندڙ ڪيفيت ۽ لطف. ڪڏهن ڪڏهن مون کي شڪ ٿيندو هو تہ هيءَ اها محبت ناهي، جنهن کي عام طور محبت سڏيو وڃي ٿو. هڪ ڏينهن هن مون کان لجائيندي سوال پڇيو: رئيس مون سان شادي ڪندين؟ مون کي ڪهڙو جواب ڏيڻ کپندو هو. جيڪو هر مرد هن موقعي تي ڏيندو آهي: "منڙي! شادي ڪنداسين، تڪڙ ڪهڙي آهي."

هن نهايت ڌيمي ۽ جهٽڪ پڇتائيندڙ غير يقيني آواز ۾ چيو: ”مان رنڊي آهيان.“

اهو ڄاڻيندي ۽ ويساهه رکندي ته منهنجي آڏو سچي محبت جو تصور ئي واهيات ۽ ائبسرڊ آهي، مون کي مٿيون جواب ڏيڻو پيو. جو موقعي جو اهو ئي جواب ٿي سگهيو ٿي.

هوءَ ڳٽيءَ ۾ پئجي وئي. سمجهي نه سمجهيو آهيان ته سندس منهن جو ڳٽيءَ وارو تاثر منهنجي چيل عام رواجي جملي تي پروسو نه ڪرڻ جو نتيجو هو. يا اهڙي قسم جا جواب ٻڌڻ جي هوءَ عادي ٿي چڪي هئي ۽ هن مون کان ڪنهن نئين جواب جي اميد ٿي ڪئي. غير معمولي، سڌو سنئون سچو جواب. جيڪو منهنجي اندر ۾ هو.

خير.

غضب جي عورت هئي. عورت نه، نينگري جوانڙي. مون کي هينئر سندس ٻڌايل واقعو ذهن تي پيو تري. انجو تصور ڪيڏو نه دل ڏاريندڙ آهي. انسان جيڪڏهن ڪجهه به ڪرڻ تي اچي ته ڇا نٿو ڪري سگهي. اسين پاڻ ۾ ڪافي گهرا ٿي ويا هئاسين. هڪ ڀيري مون ڪائنس پوڳ ۾ پڇيو. ”اهو ڪهڙو ڀاڳن وارو هو، جنهن سائين جن جي ڪنوارپ جو...؟“ مون اڃان سوال پورو ئي نه ڪيو هو ته ڏٺم: سندس منهن جو رنگ اڏامي ويو آهي ۽ چپ ڪاراٽجي ويا اٿس. مان پنهنجي ليکي ڏاڍو ششدر ٿيس. سوچيم اهو سوال شايد ڪيس اٽوٽندڙ لڳو آهي. پڇتائڻ واري انداز ۾ چيم: ”مون کي معاف ڪج. اهڙي قسم جو ڪِريل سوال مون کي نه ڪرڻ کپندو هو.“

هوءَ مرڪي. ڪوماٽيل چهري جي ڪاراٽيل چپن تي ڦڪي مرڪ. چيائين ته: ”مان تو کي ٻڌايان ٿي.“

۽ پوءِ هن ٻڌايو. هن جو ڪجهه ٻڌايو اکر به اکر ٻڌائڻ منهنجي وس کان ٻاهر آهي. دوستو. پر ان جو تت هي آهي: جڏهن سندس عمر تيرهن يا چوڏهن سال هئي. هڪ سنڌي وڏيري وٽ. شهر جي هڪ وڏي هوٽل ۾ گذارڻ لاءِ ڪيس موڪليو ويو. اهو وڏيرو قومي اسيمبليءَ جو ميمبر هو. يعني چونڊيل عوام جو نمائندو ۽ هڪ سياسي پارٽيءَ جو اهم ميمبر ۽ پڻ سيد. ان ڏينهن هو حيدرآباد ۾ هڪ وڏي جلسي

ڪي خطاب ڪرڻ آيو هو، ظاهر آهي تہ ان جلسي ۾ هن عوام جي ڏکن سورن، جمهوريت، اسلام ۽ عوام ۽ قوم جي ڀلائيءَ جون ڳالهيون ڪيون هونديون.

ڪيڏو نہ ذهني ايذاءُ ڏيندڙ تصور آهي. منهنجا تہ وار ڪاندارجي ويا ها. مون اوهان کي ٻڌايو تہ ان جو تفصيل ٻڌائڻ منهنجي وس کان ٻاهر آهي. بس، اوهان هن مان اندازو لڳائي انهيءَ پوائنٽ ۽ ايذاءَ سان ٽب ٽار ٿيل فعل جو تصور ڪري سگهو ٿا تہ ساڍا ڪيترا ڪلاڪ بيهوشيءَ ۾ پئي هئي ۽ سندس رت نڪتي بيٺو، اک کلڻ تي هن پنهنجو پاڻ کي هڪ پرائيويٽ زناني اسپتال جي هنڌ تي ڏٺو.

بهرحال، زندگيءَ جي انهيءَ عام رواجي، پر ايذاءَ سان ڀريل حادثي يا واقعي جا تفصيل ٻڌڻ کان پوءِ سندس لاءِ همدرديءَ جو ڳتيل گهرو جذبو محسوس ڪندو هوس، جهڙي ريت امان لاءِ ڪندو هوس ۽ دل چوندي هئي ساڻس اهڙو ئي پاڪ پيار ڪيان جيڪو ڪنهن معصوم ٻار سان ڪبو آهي. يا ماءُ سان. ۽ ائين گڏجاڻيون ٿينديون رهيون. پر همدرديءَ جا اهي جذبات وقتي هوندا آهن. اهڙا جذباتي احساس، جذباتي وقت جي پيداوار هوندا آهن ۽ وقت گذرڻ سان پاڻ هي ختم ٿي ويندا آهن. جو اهي جذباتي وقت جي ئي پيداوار هوندا آهن. سو مون ان باري ۾ سوچڻ شروع ڪيو، جيڪو هن جڳهہ تي، هڙي قسم جي عورت سان ملندڙ هر مرد ڪندو آهي ۽ اتي اهو هڪ ئي مقصد ڪٺي ايندو آهي. اوهان يقين ڪيو هن وقت تائين مون ساڻس اهو ڪجهہ نہ ڪيو جيڪو هتي ايندڙ هر مرد منشا ڪٺي ايندو آهي ۽ پورو ڪري رمتو ٿيندو آهي. مون کي پورو يقين ٿيو تہ هوءَ منهنجي پنهنجي انداز جي پيار تي ساهہ تي ڏئي ۽ هاڻي مان جيئن ڪيس چوندس تيئن ڪندي. هن جو مون تي مڪمل پروسو قائم ٿي چڪو آهي. خبر ناهي ڇو، مان اهڙي قسم جو پروسو پيدا ڪرڻ لاءِ احمقاڻي جاکوڙ ڇو ڪري رهيو هوس. جڏهن تہ مان پنهنجي مرضيءَ جو مالڪ هوس. ڏوڪڙ ڏيندو هوس. خاص ان مراد لاءِ، جيڪو هر مرد رکندو آهي. پوءِ بہ ـــ

ڪيڏو ائبسرڊ!

مون کي خيال آيو تہ ڪيس ڳوٺ وٺي وڃان ۽ اتي ئي اطمينان، سڪون ۽ پنهنجپ واري مانوس ماحول ۾ ـــ جيتوڻيڪ ڪيترن موقعن تي مان هن جي حرڪتن: بيچيني، چميءَ چٽ، زبان چوس ۽ جنوني انداز ۾ چنبڙڻ، بي خوديءَ وچان

پاڪر. شهوت ۾ پريل. اڌ پوريل اکين جي خمار مان سهي ڪندو هوس ته هوءَ ڇا ٿي چاهي. عورت جي خود سپردگيءَ ۾ ڪيڏا نه اسرار آهن! پر انهن اسرارن کي ڇهڻ لاءِ شرط آهي ته عورت رضا خوشيءَ ۾ پنهنجي اندر جي اڌمي وچان پاڻ سپرد ڪري. پوءِ ته منهنجي هن يار جي لفظن ۾، جيڪي سندس واتان اوچتو نڪري ويا ها: "تو سان گڏ سمهندي، جيتري وڏيڪ بي شرمي ڪيان ٿي اوترو وڌيڪ مزو اچي ٿو" ها. شرم جي هٽ نوڪي وزن هيٺ عورت جي لطف ماڻڻ جي حس کي ڪهڙي نه ريت چيپاٽيو ويو آهي! منهنجي خيال ۾ تاريخ جو مرداني بڻ بنياد واري سماج Male orientedسپ ڪان وڌن ڏوهن منجهان هڪ وڏو ڏوهه آهي جيڪو عورت سان ڪيو ويو آهي.

ان جو اهو مطلب ناهي ته مان سندس پرپور اڌمي جو جواب نه ڏيندو هوس. نه اوهان پاڻ سجهي سگهو ٿا ته پيار ۾ ههڙين گهڙين وارو معاملو ڪيڏو نه نازڪ ٿيندو آهي ۽ منهنجي ٿڌائي ظاهر آهي ته هني ڪهڙو اثر ڇڏي ها. اوهان پاڻ پروڙي سگهو ٿا. مان ان جو جواب ڏيندو هوس. بين لفظن ۾ سندس اندر جي اڌمي وارين حرڪتن جي موٽ به پرپور انداز ۾ ۽ انهيءَ شڪل ۾ ڏيندو هوس. پاڪر ۾ پچڻ، چميون، زبان چوس ۽ جڏهن هوءَ انتهائي بي چين ٿي، نياپي وارين اکين سان ڏسندي هئي ته ڪيس پرپور پاڪر وجهي جذباتي انداز ۾ چوندو هوس: منڙي تڪڙ ڪهڙي آهي. عورت ۽ مرد جي لاڳاپن ۾ رڳو اهو مرحلوئي ته ڪو نه آهي. نڪي اهو لازمي آهي. اسين ائين به ڪنداسين . پر وقت تي. ڪڏهن ڪڏهن ته مٿس رحم جي احساس هيٺ دل چوندي هئي ته سندس خواهش پوري ڪرڻ گهرجي. پر دل صفا نابري واري بيهندي هئي. سچ پچ مون کي خود تعجب ٿيندو هو ۽ جڏهن هاڻي سوچيان ٿو ته. هاڻ به ٿئي ٿو. اوهان کلو ٿا. پر مون کي پاڻ ڪلي ٿي اچي! ۽ ها. ڪڏهن ڪڏهن ته شڪ ٿيندو هوم ته مان نا مرد ته ناهيان. پر ايمانداريءَ جي ڳالهه اها آهي ته سندس گهر ۾، يا هوٽل ۾ منهنجي دل بلڪل ڪا نه چوندي هئي. ۽ اهڙو پيار جو تصور اڻ پوري تسڪين جو احساس ڏياريندو هو. اوهان پاڻ سمجهي سگهو ٿا. جيڪڏهن اوهان ڪنهن عورت سان پيار ڪيو آهي ۽ ههڙين گهڙين مان گذريا آهيو ته اڻ پوري تڪميل ڪيڏو نه ڏنپيندڙ احساس ڏياريندڙ هوندي آهي. جيڪڏهن ماڻڻ جي انتها جي منزل کي ماڻهو ڇهي نه سگهي. منهنجو مطلب آهي:

اڻ پوري تسڪين جو احساس. معاف ڪجو، مون کي لفظ نٿو ملي. دراصل مون کي ڳوٺ ۾ پنهنجي جڳهه تي وٺي وڃي ڪري ٿي ـ جو تصور وڌيڪ مڪمل ۽ پرپور تسڪين وارو لڳندو هو ۽ انهيءَ وچ ۾ مان ڪيس جلد از جلد ڳوٺ وٺي وڃڻ لاءِ سندس پوڙهيءَ کي راضي ڪرڻ لاءِ موقعي جي ڳولا ۾ لڳو رهيس. مون کي ڄاڻ ناهي تہ اها پوڙهي سندس اصل ماءُ هئي يا نہ. بهرحال هوءَ پنهنجو پاڻ کي، ۽ پڻ هوءَ ڪيس پنهنجي ماءُ ظاهر ڪندي هئي. پوڙهيءَ کي پيسا گهربل ها. سي مان ڏيڻ لاءِ راضي هوس. پر هوءَ ان لاءِ تيار نہ هئي تہ مان ڪيس هڪ ڏينهن ڪان وڌيڪ ڳوٺ ۾ رهايان. اهو سندس ڏنڏي جو مامرو هو ۽ مان ڪيس هڪ ڏينهن ڪان وڌيڪ رهائڻ لاءِ راضي ڪري نہ سگهيس.

پيار جي هن تاجي پيتي جي اٽت ۾ ڪيڏو نہ لطف هوا ڪنهن آڳاٽي، ڏند ڪٿا ٿي قصي وانگر دلڪش ۽ پراسرار. جيتوڻيڪ اهو پنهنجي جاءِ تي پاڳل پڻو هو. بنهہ چرياڻپ. هن خيال ڪان تہ مان سنت ٿي اوڏي مهل جو اوڏي مهل اهو ڪجهہ ڪري سگهان پيو، جنهن لاءِ هيءَ اجائي ديگهہ ۽ اينگهہ ڪري رهيو هوس. هڪ ناقابل فهم تسڪين جي تڪميل لاءِ اهي سڀ حرڪتون ۽ حرڪتن جي اٽت پنهنجي جاءِ تي بي معنيٰ هيون. عقل ۽ فهم جي خيال کان نہ ـ پر جهڙي ريت والتيئر چيو هو: "ڪڏهن ڪڏهن حماقتن مان بہ لطف ايندو آهي." يا ائين ڪٿي چئوس تہ هڪ بي چين ضمير پنهنجن ٿي تضادن جي ذبڻ ۾ قاتل. ڏسجي تہ اسان جو پنهنجو سجو وجود، جيڪڏهن بي معنيٰ آهي تہ: هڪ وڏي حماقت آهي. پهلا جمڻ ۽ اجائي جاکوڙ ۽ پوءِ هڪ ڏينهن مرڻ ۾ ڪهڙي ڏاهپ لڪل آهي. سو مون کي پنهنجي هن بي معنيٰ، سمجهہ ۾ نہ ايندڙ حماقت مان لطف پئي آيو ۽ مون کي اها حماقت پئي ڪئي. خير، سائين مان پوڙهيءَ جي راضپي سان هڪ ڏينهن لاءِ ڪيس ڳوٺ وٺي آيس. جو هن هڪ ڏينهن ڪان وڌيڪ رهائڻ لاءِ نہ مڃيو. الاءِ ڪهڙي خيال هيٺ.

۽ اها رات: جنهن رات لاءِ مون هيڏي احمقانہ جاکوڙ ڪئي ـ جنهن جي تڪميل ماڻڻ جي رات. پر مان توهان کي ڇا ٻڌايان. مون اها رات سخت ڪوفت جي

اذيت ڏيندڙ احساس سان ڪهڙي ريت گذاري ۽ ان رات پنهنجي ان چرپائپ واري ناٽڪ جو شدت سان احساس ٿيم. سخت چڙ آيم: پنهنجو پاڻ تي ۽ هن تي به.

سائين، چا ٿيو جو مان وٽس ويس. گڏ ستاسين. مان اٿيس، شراب پيئڻ لاءِ. مان اندروني بي چين خوشيءَ سان تپ ٽار پريل هيس. نيٺ اها گهڙي اچي وئي هئي. مانائتي ميلاپ جي ۽ دل گهرئي، مانوس ماحول ۾. پر مان اوهان کي چا ٻڌايان، هن عين موقعي تي هڪ نئون ماڻو ڪيو. جيڪا هڪ عام رواجي هلڪڙي عورت ئي ڪري سگهي ٿي. جڏهن ماڻي جو ذڪر نڪتو آهي ته مان اوهان کي ٻڌايان، مون کي عورت جو ماڻو بنهه نه وڻندو آهي. ٻين مردن لاءِ پلي عورت جو ماڻو يا ناز نخرو وڻندڙ هجي، پر مون کي عورت جي ماڻي ۾ هلڪڙائي ۽ اڻ وڻندڙ پاڻ نمايان ڪرڻ جو احساس نظر ايندو آهي. ۽ ان کي بليڪ ميل سمجهندو آهيان.

چي: پهرين شادي، پوءِ.

منهن ۾ تاڪ وجي ويا. خواهشن ۽ پرپور تسڪين ماڻڻ لاءِ اڏجندڙ محل پور پور ٿيندو نظر آيم. پهرين مون سمجهيو ته پوڳ ٿي ڪري. هر عورت وانگر يا وڏيڪ اشتها ڏيارڻ لاءِ چالاڪ عورت وانگر چال ٿي هلي. پر نه سائين. هوءَ جائي پائي نابري واري بيٺي. مون ڪيس سمجهائڻ شروع ڪيو. تحمل، صبر ۽ مڪاريءَ سان، منٺڙي ٻوليءَ ۾. ڊرامائي انداز ۾ انجام ڏيندي: ويجهڙائيءَ ۾ ضرور شادي جي رسم به پوري ڪنداسين. پر هن جو ساڳيو جواب: پهرين شادي. چيائين سياڻي نڪاح وجهرائي پوءِ.

پانيو ٿا منهنجي ڪهڙي حالت ٿي هوندي. جڏهن ته مان ذهني ۽ جسماني طور پاڻ کي تيار ڪري چڏيو هو. وڏي ٽريجدي ته مون ان تياري لاءِ ڪيڏا نه جتن ڪيا ها. اوهان پاڻ اندازو لڳائي سگهو ٿا.

اتي مون کي پنهنجي بي وسي جو سخت احساس ٿيو ۽ اڻ وسهندڙ هار جي چتي احساس مون کي جذباتي ۽ ذهني طور تي ڏونڌاڙي وڌو. لڳم هيءَ منهنجي مڙسيءَ کي للڪار آهي. نيٺ هوءَ رندي آهي. مان ڪيس پيسن تي وٺي آيو آهيان. مون پيسا ئي اُن لاءِ ڏنا آهن. هي ڪير ٿيندي آهي انڪار ڪرڻ واري. هيءَ ته هڪ سودي هيٺ آئي آهي. پر جيڪڏهن سچوئيشن ۾ ڪا بي هجي ها ته به انڪار نٿي ڪري سگهي. مان ته هتي زوريءَ به ڪري سگهان ٿو ۽ اهڙي قسم جا

هلڪڙائيءَ وارا ويچار. اوچتو خيال آيم: ڪيس چماٽ هڻان. زبردستيءَ پاڪر وجهي ٻڪجي وڃان. هڪ قتيل جانور وانگر. ۽ اهو ڪجهه ڪيان جيڪو هڪ عياش، بي رحم وڏيرو شراب پي هاتيءَ وانگر بدمست ٿي ڪندو آهي.

پر اوهان کي عجب ويندو ۽ مونکي به ان ورتاءَ تي تپرس اچي ٿو ته مان پنهنجن انهن رد عمل طور ايرندڙ جذباتي خيالن کي عملي موٽ ڏئي نه سگهيس! مون ڏانهس چڙ مان گهوري نهاريو. ان وقت منهنجن اکين ۾ ڇا هو. ناڪاميءَ ۽ هار جي احساس جا اولڙا! ڪاوڙ؟ پنهنجن ڏچيون اڏندڙ خواهش جون جهلڪيون؟ هن اکيون ملايون ۽ پوءِ جهڪائي. پنهنجو ريشمي رئو بي چين آڱر ۾ ويڙهڻ لڳي ۽ کولڻ لڳي. سندس نهار ۾ رحم گاڏڙ التجا هئي. ڏوهه جو احساس هو يا مڪاري؟ مان ان وقت به سمجهي نه سگهيس ۽ نه اجان سمجهي سگهيو آهيان. مان ڇئي نٿو سگهان ته مون سان اهڙي تعدي ٿيڻ ڪانپوءِ. منهنجي اندر جو ٻرندڙ مچ، نا اميدي ۽ هار جي بار هيٺ دٻجڻ لڳو هو يا.... بهرحال مان مات ڪري. ڪيس اڪيلو ڪمري ۾ ڇڏي ٻاهر نڪري آيس. ۽ ڪيس ڪجهه به نه چيم. ۽ ان رات، سڄي رات، ڪجهه به نه ڪيم. ظاهر آهي ته هڪ مرد لاءِ اها نهايت شرم جوڳي هار هئي. مون اها هار ڇو قبولي؟ جيتوڻيڪ سڀ ڪجهه منهنجي وس ۾ هو. مان جو چاهيان ڪري پيو سگهان ۽ مون کي اٿين مات ڪرڻ نه کپندي هئي. منهنجي مڙسي جي گهر ته اها هئي ۽ غيرت جي به. ۽ پڻ ادا ڪيل قيمت جي ته مان ـ پر تڏهن ته ڇوان ٿو. ضروري ڪونهي. هر عمل جو ڪارڻ هجي ۽ هيءَ چريائپ.

اوهان سمجهي سگهو ٿا ته مون ان شرمناڪ ۽ ذلت واري هار ڪانپوءِ. اها رات ڀوڳيندي ڪهڙي ريت گذاري هوندم. ۽ ٻيو سڄو ڏينهن.

۽ ٻئي ڏينهن شام جو.

ڇا خيال آهي. ڇانهه جو هڪ گهمرو ٿي وڃي؟

اوهان جي مرضي. اهو ته مان به سمجهان ٿو ته پنهنجي ڪچهريءَ جو رنگ جمندو پيو وڃي. پر جيڪڏهن ڇانهه لاءِ اوهان جي دل نٿي چوي ته پوءِ ماشاالله!

هلو سائين. ٻئي ڏينهن. خير جو سج لهي چڪو هو. مان اوطاق جي ٻاهرين اڳڻ ۾ آرام ڪرسيءَ تي رات لاءِ سوچي رهيو هوس. هوءَ پنهنجي ڪوٺيءَ ۾

هئي. مان سڄو ڏينهن وٽس ڪو نہ ويو هوس. البتہ ماني ٽڪي ڪيس وقت تي پهچائڻ لاءِ بندوبست ڪيو هوم. اڄ رات ڪيئن بہ ڪري ـ جيئن جئين پئي سوچيم، تيئن گذريل رات واري ذهني ڪوفت ۽ ذلت جو احساس ، مون کي وڏيڪ پلانڊ ڪرڻ واري انداز ۾ اندر ئي اندر اپاري رهيو هو. مون کي رڳو رات ٿيڻ جو اوسيئڙو هو ۽ مان سگريٽ مٿان سگريٽ ڦوڪي رهيو هوس تہ اتي هڪ همراهہ لنگهي آيو. خبرون چارون ڪندي ٻڌايائين تہ پوليس پارٽي مون کي جهلڻ لاءِ اچي رهي آهي ۽ ساڻن گڏ هڪ عورت بہ آهي. همراهہ ٻڌايو تہ آس پاس هل آهي تہ مان شهر مان ڪا نينگر ڀڄائي آيو آهيان. اها خبر مون ظاهر ۾ تہ سڪون ۽ خاموشيءَ سان ٻڌي ۽ خبر ٻڌائيندڙ کي دلجاءِ هون ڪري چيم: ڪو فڪر ناهي. پر اصل ۾ اها خبر منهنجي ذهن تي ڌڪ تي لڳي هئي. ان پوڙهيءَ جو مڪاريءَ وارو چهرو منهنجي ذهن ۾ ڦري آيو ۽ ان سان گڏ ياد آيم تہ مان هن ڪان رڳو هڪ ڏينهن لاءِ اجازت وٺي آيو هوس. يڪدم پوليس جو خيال آيم ۽ ان سان گڏ بي عزتيءَ جو احساس. منهنجي ذهن تڪڙو تڪڙو ڪم ڪرڻ شروع ڪيو. هڪ ڀيرو ويچار آيم، ڪيس پوڙهيءَ جي حوالي ڪيان ۽ پوليس کي ڪارائي پيهاري. جيئن ڀهراڙين ۾ ٿيندو آهي، رمتو ڪيان. پر اهو خيال ذهن سان نہ ٺهڪيم جڏهن راتوڪي واقعي وارو ويچار آيم. ايمانداري جي ڳالهہ آهي تہ مان منجهي پيس. واپس پوڙهيءَ کي ڏيانس يا ڪنهن ٻئي هنڌ وڃي، منهنجو مطلب ڪنهن دوست جي گهر. جو هينئر تہ مان پلانڊ ڪرڻ لاءِ ٻنهہ سنبري ويٺو هوس. تہ اوچتو منهنجي ذهن ۾ اهو تصور ڦري ويو. جڏهن هوءَ ڪنڌ هيٺ جهڪائي. بيچينيءَ وچان آڱر کي رڳو ويڙهي رهي هئي، بس، منهنجي ذهن ۾ اوچتو خيال آيو تہ ساڻس صلاح ڪيان ۽ ماڻس جو ڪرتوت ٻڌايان. اها هڪ حقيقت آهي تہ جڏهن اسان جهڙن فيصلي جي گهٽ قوت رکندڙن کي ڪجهہ نہ سجهندو آهي تہ پوءِ سڄي مامري کي حالتن تي ڇڏي ڏيندا آهيون. حالتون، جيڪي مڪمل طور اسان جون پنهنجون ناهيل تہ نہ هونديون آهن پر انهن جي جوڙڻ ۾ ڪجهہ ڀاڱو ضرور هوندو آهي. ان ريت ذهن کي بحران ڪان بچائڻ جو سئو ڏانءُ آهي. ڏسو تہ حالتون ڀاڻمرادو اسان کي ڪيڏانهن ڌڪيو وڃن. جيئن اوهان کي ايندڙ پوائنٽي واقعي ۽ هن ڪهاڻيءَ جي ڀڄاڻي مان پتو پوندو. مان تہ ان کي حماقت سڏي سگهان ٿو. مان وڏيرو هوس. ظاهر آهي تہ پوليس مون سان

رواجي، ننڍڙڪن ڏوهارين وارو سلوڪ نہ ڪري ها. ان ڪانسواءِ مان بلڪل بي ڏوهي هوس. مان اهو بہ سمجهي ٿي سگهيس تہ پوليس محض پنهنجي روايتي انداز ۾ ڪاڻ لاءِ ۽ ڪجهہ ڪڍڻ لاءِ ئي مون وٽ پئي آئي. پر اوهان کي مون جهڙي وچولي درجي جي زميندار، جنهن کي عام رواجي ڪاتيدار بہ چئجي ٿو، جي نفسيات ذهن ۾ رکڻ گهرجي. اسين پوليس جي آڏو اهڙا تہ پاڙي آهيون، جو ڳالهہ نہ پڇو. خير، مان وٽس ويس. ويندي شرط چڙ مان چيومانس: ڏنئي ماڻهين جا ڪم. هن جي منجهيل واٽڙي رويي ۽ هارايل منهن سان سواليہ نظرن جي جواب ۾ حقيقت ٻڌائي مانس تہ هوءَ پوڙهي پوليس کي وٺي اچي رهي آهي تہ مان تو کي پنيلاٽي پڇائي آيو آهيان.

هوءَ مون کي چنبڙي پئي ۽ سڏڪن ۾ اچي چئي. سڏڪا پريندي چيائين تہ مان اوڏانهن وڃڻ نٿي چاهيان ۽ ڊرامائي انداز ۾ پيرن تي ڪري پئي. باڏائيندي چيائين، مون کي پاڻ سان رک. ۽ اٿي، چنبڙي پئي. تون هنن کي چئہ تہ تون مون سان شادي ڪئي آهي.

شادي!؟ مون ورجايو.

هاها! سڏڪا پريندي چيائين. مان بہ انهن کي ائين چوندس. تون مون کي پڇائي نہ آيو آهين. مان رضا خوشيءَ سان آئي آهيان. پاڻهي ڪورٽ فيصلو ڪندي مان تنهنجي گولي ٿي گذاريندس؟ وغيره.

مون ڏانهنس ڏٺو. اصل ۾ مان اهو سڀ ڪجهہ ڪرڻ لاءِ تيار ڪو نہ هوس يعني پوليس کي شادي جو چوڻ. ڪورٽن جا ڌڪا ۽ وڏي ڳالهہ تہ هڪ خيال بجليءَ جي ڪرنٽ وانگر منهنجي ذهن ۾ ڦري ويو: رنڊي، رنڊيءَ ساڻ شادي. جڏهن تہ رنڊيءَ کي پيسن جي عيوض چند گهڙين لاءِ استعمال ڪري ڇڏي ڏبو. مون ناڪار ۾ ڪنڌ لوڏيندي چيو تہ: اهو ناممڪن آهي.

هن ايلاز ڪيا. پر مون نہ مڃيو.

نيٺ هن جڏهن تہ هار مڃيندي چيو: تہ پوءِ مهرباني ڪري في الحال هتان نڪري هل.

سندس اهو خيال اوڏي مهل منهنجي دل کي بہ آٽڙيو ۽ مستقبل جي باري ۾ ۽ نتيجن تي سوچڻ کانسواءِ ئي مون سندس ٻانهن کان وٺي چيو: چڱو پلا

اَچ.

احتياطن مون پنهنجو پستول ڪنيو. ڪهڙي خيال هيٺ چئي نٿو سگهان.

مان هاڻي سوچيان ٿو، مون ائين ڇو ڪيو. ۽ ان وقت اهو به نہ ويچاريو هيم تہ هن کي ۽ پاڻ کي ڪيڏانهن ٿو نيئي وڃان. ڪيڏانهن؟ ها ڪيڏانهن! انسان ڪيڏو نہ احمق آهي. حماقتن جو مجموعو. هن واقعي ۽ هڪ ٻئي پٺيان اهڙن اڻ وسهندڙ واقعن، جن ۾ منهنجي سرت، ويچار، فيصلي ۽ نتيجن جي آگاهيءَ جو ذرو بہ دخل ڪو نہ هو، تن مون کي هن نتيجي تي پهچايو آهي تہ مان احمق آهيان بنهہ چسو. اهي انسان جيڪي سوچي سمجهي ۽ نتيجن جي ڳڻ ڳوت ڪري فيصلو ڪن ٿا، واقعي پلارا انسان آهن.

خير سائين، قصو ڪوتاهہ. مان هن کي جيپ ۾ ويهاري نڪري پيس. نہ ڄاڻ ڪيڏانهن. واضح ڪو نہ هو، شهر يا حيدرآباد؟ يا ڪراچي؟ يا پنهنجي ڪنهن دوست وٽ. ڪنهن ٺوس نتيجي تي نہ بيٺو هوس. جيپ هلي رهي هئي. هوءَ مون سان گڏ فرنٽ سيٽ تي ويٺل هئي. چو قير اوندهہ ڇانئجي چڪي هئي ۽ جيپ ڊوڙ اڏائيندي اڳتي وڌي رهي هئي. هوءَ بلڪل چپ هئي ۽ مان بہ. البتہ مون کي عجب پئي ورتو تہ هوءَ بلڪل مطمئن ٿي نظر آئي. جڏهن تہ مان سخت پريشان. مستقبل جا پوائتا خيال. ظاهر آهي تہ منهنجي منهن تي انهن پريشانين ۽ پريشان سوچن جو اولڙو تہ پوندو ئي هوندو. پر هوءَ بنهہ مطمئن ٿي لڳي!

مان جڏهن ان تي هن وقت سوچيان ٿو، اطمينان سان. تڏهن مون کي پنهنجي پاڙي هجڻ تي ۽ ڪونٽر پٽي تي ۽ وڏيڪ تہ وهمي هجڻ تي شرم اچي ٿو. ها شرم . ندامت ۽ ڪاوڙ. سوچيان ٿو تہ مون ڪيڏي نہ پاڙپائي ڪئي.

ها، سو ــ

اسين وڃي رهيا هئاسين چپ چاپ. رات جو وڳڙو. پر هن وقت چنڊ. پوري اونڌهہ کي روشن ڪري ڇڏيو هو.

تڏهن هن اوچتو خاموشي ٽوڙيندي پڇيو: "ڪيڏانهن پيو هلين؟"

هونئن جيئن اسان جي مڙداڻي پوڳ ۾، سنجيدگيءَ مهل چوندا آهن تہ:

منهنجي ٿي ڦاٽي. تو ڪي پنهنجي لڳل. مان پنهنجي ليکي پريشان هوس. سو هن جي سوال تي بخيلي آيم. چڙ ۾ وراڻيو مانس: "ماڻهين جي ننگ ۾."

هلڪو ٽهڪ ڏنائين. مان وري به اوهان کي ٻڌايان ٿو ته هوءَ ان ۾ مطمئن هئي. چيائين: "جاءِ ته سٺي آهي پر پوٺتي چڙي آئين." مون کي سندس اهو پوڳ بلڪل نه وڻيو.

هوءَ مون ڏانهن سري آئي ۽ منهنجي سٿر تي هٿ ڦيرڻ لڳي ۽ پوءِ پيار مان ڪلهي تي هٿ رکيائين. آهستي آهستي مهٽڻ لڳي. مون ان جي ڪا به گرم جوشي واري موٽ ڪا نه ڏني ۽ نه ئي ڏئي سگهيس ٿي. جنهن ڪيفيت ۾، مان پوڳي رهيو هوس. ممڪن ئي نه هو.

"جيپ بيهار." هن اوچتو جهٽڪ حڪم ڏيندي چيو.

"ڇو؟" رڪائيءَ سان پڇيو مانس.

"هلندي ڳالهاءِ. مان سمجهان ٿو پوليس اسان جو پيڇو ڪندي هوندي."

مون وراڻيو. "اسان کي جلدي هتان نڪرڻ گهرجي."

"ڪيڏانهن ؟." هن بيهر پڇيو.

اها ته مون کي به خبر ڪا نه هئي، ان ڪري ماٺ ۾ رهيس.

وري ساڳي سانت: جيپ هلندي رهي، ته هن وري ساڳئي حڪم ڏيندڙ انداز ۾ چيو: "بيهار."

"تون چاهين ڇا ٿي؟" مون سندس نيت کي ڄاڻڻ لاءِ پڇيو.

"مان چوان ٿي ته جيپ بيهار." هن اسٽرئنگ کي ورتو.

مون جيپ بيهاري. ان وقت مون کي ناهي چو، يا ڊيجوڙي. يا وهمي هجڻ ڪري. اهو خيال ويٺو هو ته پوليس اسان جي ڪڍ آهي. مون ان خيال کي يقين تي پانيو.

"هيٺ لهه." هن چيو.

مان لٿس. هوءَ مون کي امالڪ چنبڙي پئي ۽ سڏڪا ڀرڻ لڳي ۽ زوريءَ ٻانهن کان وٺي هيٺ پٽرائين زمين تي وهاريائين ۽ پو منهنجن اکين ۾ اکيون وجهي، سوال ڪيائين: "ڇا تون مون سان پيار ڪرين ٿو؟"

اوهان کي ڇا ٻڌايان: سندس اکين ۾ ڇا هو. ڪهڙي ڇڪ. طاقت. ڇا؟ مان

چئي نٿو سگهان. پر ان جي اهڙي غضب جي نهار ۾ سوال مون کي هيسائي وڌو. ڪهڙو جواب ڏيان. اصل ۾ ته اوڏيءَ مهل به منهنجي شعور ۾ پوليس جي پنيان اچڻ وارو جن سوار هو.

"ها." مون رڪائيءَ سان وراڻيو. پر يقين اٿم ته هن اڻ پروسي ۾ رکي جواب جي اصل کي جانچي ورتو هوندو.

"نه" هن پختگيءَ سان وراڻيو: "تون ڪوڙ ٿو ڳالهائين."

گهڙي رکي هن وري سوال ڪيو: "مون سان شادي ڪندين؟"

"ڳالهه اصل ۾ هيءَ آهي ته: اهي ڳالهيون پوءِ به ٿي سگهن ٿيون. هينئر اسان کي هتان هلڻ گهرجي." مون ائين تڪڙ ۾ چيو ۽ اٿي هلڻ لڳس ته هن ڪلهي کان وٺي زوريءَ وهاريو ۽ پوءِ هڪ وڏو ٺهڪ ڏنائين. چانيل چوڏاري سانت ۾ سندس ٺهڪ پوائنٽو لڳو.

"نه" تون ڪلي نٿو ڳالهائي سگهين. شادي نٿو ڪرڻ چاهين. پر سچ چوڻ جي همت به نٿو رکين. تون ڊڄڻو آهين. جيتوڻيڪ اهڙي ڪا به ڳالهه ڪانهي. جنهن کان ڊڄڻ گهرجي ۽ لڪائڻ. پر خير؟ هوءَ چپ ٿي وئي.

مون کي اٿڻ ۽ اٿي اتان پجي نڪرڻ جوجڻ اندرئي اندر الهام ٿي رهيو هو. مون کيس سمجهائيندي چيو: "هتان ته نڪري هلون پوءِ ڏٺو ويندو."

"پر مان ڪيڏانهن وڃڻ نٿي چاهيان."

هوءَ اٿي، مان به اٿڻ لڳس ته، جھٽڪ چڙهب ڏيندي چيائين: "نه تون ويندو هج." مان عجب ۾ بيچيني وچان ڏانهنس ڏسڻ لڳس. هوءَ جيپ مان پوئين سيٽ کڻي آئي. هيٺ رکيائين ۽ چيائين "هتي ويهه." مان سيٽ تي ويٺس.

۽ پوءِ هوءَ مون کي چنبڙي وئي. بي خوديءَ جي انتها ۽ چريائپ جي جنون جي حد تائين سندس حرڪتون. منجهس باهه هئي. جيون هيون. الا هئا. الاءِ ڇا هو ۽ ڦتڪ. هو وڪلڻ لڳي: "مان تو سان پيار ڪيان ٿي. هاجاني. منهنجا منڙا..."

اهو اوچتو ۽ سڀ ڪجهه ايتري ته پوائنٽي انداز ۾ ٿيو. جو مون کي پنهنجي سرت به ڪا نه رهي. ايترو ته مان وائڙو ٿي منجهي پيس: ڪل ٽڙي اٿس يا درو پيو اٿس.

مون کي ڪائنس ڊپ ٿيڻ لڳو.

هوءَ سهڪي رهي هئي.

چيائين : ”قميص لاهه.“

مون سواليه نظرن سان ڏانهنس ڏٺو. هوءَ منهنجي سامهون آئي ۽ پاڻهي قميص لهرايائين ۽ پوءِ سلوار ۽ پوءِ پنهنجا ڪپڙا.

اسين ٻئي اگهاڙا هئاسين مان اجان تائين وائڙو ۽ ڪوڪلي ذهن سان هوس. ڪجهه سمجهه ۾ نٿي آيو. ٿڌو جسم، اصل برف. پر هن جو جسم جنسي باهه هو. الا! پڙڪندڙ الا!

چنبڙي وئي. سندس ڪوسي جسم جو ڇهاءُ، مون کي وڻندڙ لڳو.

”اڄ آخري ڀيرو ميلاپ ڪيون.“ هن جنوني انداز ۾ چيو.

”پر.... تو کي ڇا ٿي ويو آهي! پوليس ڪيہ....“ مون چوڻ چاهيو.

”بڪواس بند ڪر.“ هن جهٽڪ ڏڙڪو ڏيندي چيو. پوءِ ڳراٽڙيءَ ۾ آئي. قربائتي آواز ۾ چيائين: ”اڄ منهنجا پرين، تون نيٺ ڏڄين ڇو ٿو؟“

”نہ هتي نيڪ ناهي، جيڪڏهن هو....“

هن منهنجو جملو پورو ٿيڻ نہ ڏنو ۽ پنهنجو وات منهنجي وات ۾ پيچي ڇڏيائين. چپ چوس. مون ڇڏائڻ جي ٿي ڪئي ۽ هن چنبڙڻ جي.

سائين اهي خبرون. جنوني انداز ۾ لڇندي وري چيائين: ”اڄ آخري ميلاپ ڪيون.“

”مان تيار ناهيان.“ مون پختي ارادي سان ڪائنس پاڻ ڇڏائيندي چيم.

”نيٺ ڇو!“ هن حيران ٿيندي چيو.

”بس منهنجي دل نٿي چوي، ان ڪانسواءِ پوليس ...“

”اوهه! بڪواس بند ڪر، پوليس، پوليس.“ هن چڙندي چيو ۽ وري چنبڙي وئي.

مان سمجهان پيو، اهو سڀ ڪجهه امالڪ ٿيو آهي. جنهن لاءِ مان ذهني طور بنهه تيار ڪو نہ هوس ۽ سچي ڳالهه تہ اها آهي تہ منهنجي ذهن تي پوليس سوار هئي. پر هوءَ، نسورو باهه هئي. هر ادا قڙت، اڳرائي ٿمندڙ امنگ ڇلڪندڙ جوڀن، بي چين اڌما، جلد بازي ۽ اڳرائي بس مان اوهان کي ڇا ٻڌايان.

هوءَ سمهي پئي. مون کي بہ گڏ سمهاريائين. رات جي ٿڌاڻ ۾ مون کي

سندس ڪوسي جسم جو ڇهاءُ وڻڻ لڳو. سندس جسم جي ڪوساڻ. ٿڌڙي ٿڌڙي ڦهليل رات ۾، هن انو کي رومانس جو اهم جز هو. جيڪو مون ان وقت اُن ريت محسوس نہ ڪيو. جيڪا منهنجي بدقسمتي هئي.

هوءَ پاڪر ۾ لڇندي رهي ۽ مان ٿڌو هوس. اصل برف. هٿ ڦيرائڻ لڳي. سندس ٻرندڙ جسم جي ڪوساڻ مان پنهنجي برف ٿيل جسم تي محسوس ڪري رهيو هوس. هن جا هٿ، نرم ۽ ڪونئرا ۽ ڪوسا منهنجي سڄي جسم تي ترڪڻ لڳا.

سائين اهي ڳالهيون: پر مجال جو مون ۾ ڪا گرمي اچي! مان ٿڌو. ذهن ڊپ ۾ ورتل.

اوچتو: ها، مون کي اڃان بہ نٿو وسري. اوچتو هن ڌڪ ڏنو. مون تہ سوچيو جان ڇٽي، پر هن جي منهن مان نفرت وهي رهي هئي ۽ ڪروڌ. سندس اکيون باهہ جا الا اڇلي رهيون هيون.

”نا مرد.“ هن لفظن کي ڇتي ڇهي ڇيو.

منهنجون ڇڻ اکيون ڪلي ويون ۽ ذهن جا تاڪ ”نامرد“ هڪ ڦلهڙو پڙاڏو ٿيو. مون گهڙي ڪن لاءِ اکيون پوري ڇڏيون. اتي. ستي. ستي. هي سڀ ڇا پيو ٿئي! هڪ پيرو منهنجي ذهن بولا ٽي ڪاڏي.

هن امالڪ وري اچي پاڪر وڌو ۽ ڀڪجي وئي. عورت نہ هئي. هڪ منجهيل جيو هئي. جيئن قدرت پاڻ آهي. منجهيل ڪيڏي اونهي ۽ گهري ۽ منجهيل!

سندس پاڪر ۾ جو جنون هو، مان بيان ڪري نٿو سگهان. هن منهنجي ڇپ کي ڦاسائي وڌو ۽ زور زور سان چوسڻ لڳي.

ها: اوهان کلندا. کلڻ گهرجي. يا هڪ مرد جي ناتي اوهان کي منهنجي حال تي افسوس ٿيندو هجي ۽ مون تي لعنت وجهندا هجو. پر يارو. مون کي پاڻ سمجهہ ۾ نہ پئي آيو تہ منهنجي مڙسي ڪيڏانهن وئي هئي! ۽ هوءَ سپنن وانگر بولاٽيون کائي. منهنجي جسم تي ڇري پري. مون ۾ گرمي پيدا ڪرڻ ۽ سجاڳ ڪرڻ لاءِ جتن ڪندي رهي. پر مان صفا لِڱرو. پراڻن چيٿڙن جو ٿهيل. ها. بنهہ لِڱڙو اوهان يقين ڪريو.

تان جو زيپٽ ٿي ويو. نشائي تتي پيا. پهرين تہ پانيم پوليس اچي پهتي آهي ۽ گوليءَ جو نڪاءُ ٿيو آهي. ان ڪان وڌيڪ ڏک واري ڳالهہ ڏکٽي وئي ويم. پر نہ، اهو گوليءَ جو نڪاءُ نہ. پر سندس چماڻ هئي، جا منهنجي ڳل تي ٺهڪو ڪري لڳي هئي.

مان اٿيس. گهڙي ڪن لاءِ اکيون پوري، ڪوليم. سڄي مامري تي شعوري طور ويچاريم. منڊ ڪان وٺي آخر تائين، پر ڪن ۾ چماڻ جا زوڪات وڃي رهيا ها. جنهن ڪري پوريءَ ريت سوچي نہ سگهيس. ڪو نتيجو ڪڍڻ لاءِ. البتہ نا مرد جو لفظ اچان بہ ذهن ۾ دهل ٿي وڃي رهيو هو.

مان هن جي اگهاڙي جسم کي ڏسي رهيو هوس. جيڪو چانڊوڪيءَ ۾ ڪنهن ڏند ڪٿائي ديوي وانگر لڳي رهيو هو. ائين. هن جي جسم کي يڪ ٽڪ ڏسندو رهيس. تجسس وچان. تہ منهنجي اندر ۾ ڪو امنگ ڪر موڙي اٿڻ لڳو. مون اهو سندس جسم ۾ اهو ڪي ڏٺو، يا ڏسڻ لڳس. جيڪو اڳ نہ ڏٺو هوم. لوهہ پائي اڳتي وڌيس ۽ سائس ٻڪجي ويس. پوءِ جيئن مون اوهان کي اڳ ٻڌايو آهي. انهن ماٺيل گهڙين بابت: انهن گهڙين ۾ حياتيءَ جو سمورو حسن هو. لذت جي انتها هئي ۽ جمالياتي اج جي تڪميل جو معراج هو. جنهن ڪان مان اڻ ڄاڻ هوس. ها. اهي گهڙيون. جيڪي ادراڪ ڪان مٿي. ساڄهي. اظهار ڪان لاچار. رڳو ماڻڻ جي ڀرپور تڪميل تائين محدود آهن.

مون ۾ اهڙي ڪا سگهہ اچي وئي هئي جو پانيان ٿو تہ ـ خير. اظهار لاءِ مون وٽ لفظ ڪينهن. مان جڏهن انهن گهڙين جو تصور ڪيان ٿو تہ: موسيو دي سيد جا ڪردار تا ياد اچن. ها. جنگي روڳي ڪردار چيو وڃي ٿو. پر منهنجي آڏو سيد جا ڪردار منجهيل انسان جو سچو ۽ ايمانداريءَ سان اظهار آهن: انساني منجهيل سياءُ جو. مون ڪيس نپوڙڻ چاهيو. پوري سگهہ منجهان تہ ڇا اهو منهنجي مڙسيءَ جو پلاند هو. جنهن کي هن نامرد چئي هوڪاريو هو. يا ان ماحول ۽ حالتن هيٺ جنهنجو اوهان تصور ڪري سگهو ٿا. چو ڦير سانت. نويڪلائي. آسمان ۾ چنڊ چمڪندڙ ۽ ان جي چاندي جهڙي روشني جو روپ ساگر چوڦير هاربل ۽ هڪ نوجوان سيپڪڙي عورت. مان پوري ويساهہ سان چئي سگهان ٿو تہ هن بہ ان پوڳنا ۾، اهو ٿي ڪجهہ ماڻيو. جيڪو ۽ جيئن مون.

اسين ٻئي ساٿا ٿي ڳپل گھڙيون هڪ ٻئي جي ڀاڪر ۾ ماٺا پيا رهياسين. ٻنهي کي هلڪي ٿڌ جو احساس ٿيو ۽ اسين ٻئي اچان وڌيڪ هڪ ٻئي سان چهٽي پئجي رهياسين ته اوچتو مون کي مٿس پيار آيو. ڀاڪ پيارۓ سندس مک مون کي ڏاڍو وڻندڙ لڳو. سڪون ڀريو مک. مون کي مٿس ايترو ته پيار آيو، جو ڀاڪر ۾ ڀاڻ ڏانهن ڇڪيندي چيو مانس، ـ چيومانس ڇا، اصل ۾ منهنجي واتان نڪري ويو: "منڙي، تون وهلور چو ٿي وڃين، اج کانپوءِ تون منهنجي زال آهين."

هن اچرج ڀريل ۽ خوشيءَ گاڏڙ نظرن سان مون کي ڏٺو. ڄڻڪ منهنجي بيان تي ڀروسو نه ايندو هجيس ۽ ان جي تصديق ڪرڻ چاهيندي هجي. بهرحال، مون سندس نگاهن مان اهو ئي مطلب ڪڍندي، کيس وري يقين ڏياريو: "خدا جو سنهن، هن مهل کان ئي تون منهنجي زال آهين. تون ڀروسو رک. مان تو سان هميشه..."

هن جملو پورو ٿيڻ نه ڏنو ۽ سوال واري انداز ۾ چيائين : "پر نڪاح؟"

مون کيس چيو، "مان نڪاح ٻڪاح جي رسمي ڳالهين ۾ ويساھ نه رکندو آهيان. نڪاح ته منهنجي آڏو بدڪاريءَ جو هڪ مذهبي اجازت نامون آهي." مون سندس سندر، سڪون ڀرئي مک کي هٿن ۾ جهليندي چيو: "ڇا نڪاح پيل زال مڙس، سدائين هڪ ٻئي مان راضي رهندا آهن؟ منهنجو انداز آهي ته نڪاحي جوڙا، اڪثر پنجانوي سيڪڙو هڪ ٻئي مان اڻ خوش هوندي به گڏ رهڻ تي مجبور آهن. اهڙي ريت اسان جو شاديءَ جو رسمي ادارو، ڇا اهو ڇڪلو ڪو نه آهي، جنهن ذرين جي مرضيءَ خلاف گناھ / زنا ڪئي وڃي ٿي ۽ ان تي مذهبي تقدس جو ليپو لڳايو ويو آهي. مان ڀاڻ جبر جي پيدائش آهيان. اهڙي لڳ جي پيدائش، جنهن ۾ منهنجي ڄڻڻ واري ماءُ جو ڪو به راضپو ڪو نه هو، ته ڇا مان حرامي ٻار ڪو نه ٿيس!"

هوءَ مرڪڻ لڳي ۽ پيار مان منهنجي ڳل تي ٿڦڪي هڻي چيائين: "جائي به تون عجيب آهين." پوءِ رکي، ڄڻڪ ڪجھ سوچيندي چيائين، "پر مان تنهنجي زال ڪا نه آهيان ۽ نه ئي ٿيڻ چاهيان ٿي." ائين چئي هوءَ اٿي ۽ سلوار ۾ هٿ وڌائين. مون، ارادو نه هجڻ جا وجود به کيس ڀاڻ ڏانهن ڇڪيو ۽ کيس وري ٻکجي ويس. چميون، چپ چوسي، . اهو جنوني دورو جو ڪجھ وقت مٿس پيو هو،

پانيان ٿو تہ مون تي طاري ٿي ويو، پر مان اوهان کي ايمانداريءَ سان ٻڌايان ٿو تہ هن پيري، مون کي ماڻڻ جو اهو معراج نصيب ڪو نہ ٿيو. جيڪو اڳ ٿيو هو.

مان هاڻي وڌيڪ هيٺائي محسوس ڪري رهيو هوس. گهڙي ڪن ليٽي، اٿيس ۽ ڪپڙا پاتم. هن بہ پاتا. مان جيب ڏانهن وڌيس تہ هن منهنجو اڳ جهليندي، ڪلهن کان وٺي پڇيو: "ڇا تون مون سان محبت ڪرين ٿو؟"

مون سندس چيلهہ ۾ ٻانهن ورائي پاڻ ڏانهن ڇڪي، چپن تي چمي ڏيندي، اتساه مان چيو: "ها منهنجي دل، تون پڪو ويساهہ ڪر."

هن چيو: "پر مان واپس ورڻ نٿي چاهيان."

"ڪيڏانهن؟" مون پڇيو مانس.

چيائين: "ڪيڏانهن بہ نہ."

مون وضاحت طلب نظرن سان ڏانهنس ڏٺو. جواب ۾ هن لفظن تي زور ڏيندي چيو: "ها، ڪيڏانهن بہ نہ. پر تو کي هڪ انجام ڪرڻو پوندو."

مان سوال ڀڄي کيس ڏسڻ لڳس.

هن ورجايو: "انجام ڪر."

مان بہ کيس چئي وينس: "انجام، پر ڳالهہ تہ صاف ڪر."

"پر نہ، تون بہ مرد آهين نہ." هن پنهنجي منهن پٽڪيو. وري مون ڏانهن منهن ڪري چيائين: "انجام ٿو ڪرين. پڪو؟"

"پر جاني ڳالهہ تہ صاف ڪر انجام آهي. پڪو انجام. جيئن تون چوندينءَ." منهنجي ذهن ۾ هو تہ پڪ رسمي نڪاح لاءِ چوندي ۽ اها ڪا اهم ڳالهہ ڪانهي.

پر هن منهنجي پاڪر مان پاڻ ڇڏائي لوهہ پائي جيب مان پستول ڪڍيو ۽ پنهنجي لونڊٽي تي رکي. پوري اعتماد ۽ سڪون سان چيو. "پوءِ انجام ڪر تہ منهنجي مرڻ کانپوءِ، تون پاڻ کي بہ ماري ڇڏيندين."

مان وائڙو ٿي ويس. کيس جهليندي چيم: "اهو ڇا ٿي ڪري ڇري؟" پر هن ڪڇڻ کانسواءِ هڪ ٺڪاءُ ڪڍيو. پوري سانت ۾ ٺڪاءَ جو آواز پڙاڏو ٿي اٿيو ۽ هوءَ ڍيري ٿي ڪري پئي. منهنجا واٺيسر خطا ٿي ويا. ڇا مان ان وقت پاڻ کي مارڻ لاءِ سوچي سگهيس ٿي؟ بنهہ نہ. مون کان پنهنجو ڪيل انجام وسري ويو. سمو

دوستو اهي خبرون.

ان ڪانپوءِ چا ٿيو. مان اوهان کي ٻڌايان ٿو. سون پوليس ڏو پاڻ کي پيش ڪيو ۽ ايف آءِ آر ۾ هن کي پنهنجي زال چاٿايم خون جو ڪو به سبب ٻڌائڻ ضروري ڪو نه هو. اهو ئي ڪافي هو ته مون پاڻمرادو هن کي مارڻ جو اعتراف ڪيو. ائين مون ڇو ڪيو. ان جو ڪارڻ مان پاڻ به نٿو چاٿان. خير

مان اڄان ته جيئرو آهيان ۽ اوهان پائرن سان هن ريت ملڻ جو وجهه مليو اٿم. هاڻ چا ٿيندو؟ مان پاڻ نٿو چاٿان اوسئيڙو اٿم. جيئن اڳ مون اوهان کي ٻڌايو آهي ته هاڻي منهنجو فيصلو انصاف جي نالي ۾ اهو شخص ڪندو. جنهن جو نه ڪڏهن مون سان ۽ نه هن سان واسطو رهيو آهي. اهوئي ڪارڻ آهي جو. منهنجي ڪهاڻيءَ جي پڄاڻي ڪا نه ٿي سگهي آهي.

صحيح آهي نه؟

چا خيال آهي. چانهه جو هڪ گهمرو ٿي وجي. اوهان افسوس پيا ڪيو. اوهان جي مهرباني پر مان موت ۾ چا ٿو چئي سگهان.

خط

(مائٽن ڏانهن آيل ۽ سندس موڪليل خط
جن مان پتو پئي ٿو ته هن زندگي جو انت ڇو آندو)

خوش هجو

پيارا ڀاءُ منير احمد

تنهنجو خط اڄ 17/1 تي پهتو آهي. يار واقعي زندگيءَ جي هڻ هٽان ۾ ڪا ڪل ڪانهي، جڏهن ته مان وٽ ايڊريس به آهي پر پوءِ به وقت ناهي جو ترت حال احوال ڪجي. سمجهان ٿو ته تون حيدرآباد به گهٽ ٿو اچين. ادا، جهايون هر اداري ۾ هونديون آهن، چڙو هوندو آهي اتي جي وس واري عملدار جي وس ۾ ـ هونئن به هينئر تي چار جايون 17 گريڊ جون پرموشن لاءِ ڊيو آهن. ظاهر آهي ته ايتريون ئي 16 گريڊ لاءِ نڪرنديون، پوءِ اهي اتي جي موجود ملازمن کي ترقي ڏيئي ڀرين يا ٻاهران ڀرين. پر هڪ ڳالهه ته شاهه صاحب انهيءَ سلسلي ۾ سچائيءَ سان ڪم وٺي. ٻي ڳالهه ته شاهه صاحب جو اڄ يعني 17 تاريخ تي چيئرمين شپ جو مدو ختم پيو ٿئي، ٻڌو اٿئون ته سندس جاءِ تي پروفيسر اڪرم انصاري ايندو، پر في الحال سمجهي ٿو ته ڪجهه وقت لاءِ شاهه صاحب هوندو. انهيءَ ڪري جيڪڏهن اوهان کي آزمائٽو آهي ته ترت ئي اچو ته بهتر، جي ڪم ڪرڻو هوندس ته ويندي ويندي ڪري ويندو.

ڪتاب وغيره مڙئي پيا ڪيون، اوهان جي ايندؤ ته روبرو سڀ ڏيندا سين، ٻيو سڀ خير آهي.

اميد ته روبرو ملاقات ٿيندي.

فقط

اوهان جو ڀاءُ

نثار

25 مارچ 1976 ع

منير صاحب

تنهنجو ڪم ٿورو رڪجي ويو آهي، بس هڪڙي ڪهاڻي هلي چڪي آهي. ڪالهه بہ پريس بند هئي. اسلم حرامپائي ٿو ڪري، تنهنجو خط مليو. اسلم سان ٽائيٽل متعلق ڳالهايو. هن جواب ڏنو تہ ٽائيٽل ۾ تہ اڃا گهڻي دير آهي. سليم جي لاءِ اشتهار ڪڍهن ٿو موڪلين. محمد پائيءَ سان مون ڳالهايو آهي، پرهائي ڪتاب بہ تہ اچي

Bio data جو وري ڇو خيال لاهي ڇڏيئي. گمناميءَ جي عذاب جي لذت ماڻي رهيو آهين ڇا يا گمناميءَ تي پاڻ کي طاري ڪري رهيو آهين يا ماڻهن کي سزا ٿو ڏين. خير مونکي تہ اها تنهنجي عادت وڻي ٿي. پر سوال تہ ضرور اڀرندا تہ جيڪڏهن نالوءِ شخصيت جي مڃتا تنهنجي آڏو اهميت نٿي رکي تہ پوءِ لکين ڇو ٿو ءِ ڇپائين ڇو ٿو يا ادب جي ميدان ڪميٽن ڪان شڪست جو اظهار آهي يا پنتي رهي حملو ڪرڻ ٿو چاهين. جو ماڻهو خود بہ خود ڪنڌ ورائڻ تي مجبور ٿين يا سچائي خود ئي پنهنجي وقت تي ماڻهو تسليم ڪندا. يار آءٌ تہ ان خود پرستانہ جذبي کي اڃا تائين ختم نہ ڪري سگهيو آهيان. ٿي سگهي ٿو تہ پنهنجي عينڪ سان توکي پرکيندو هجان. ائين بہ ٿي سگهي ٿو تہ زندگيءَ احساسن کي ايترو تہ پيڙيوءِ ڪچليو آهي جو ڪنهن بہ خواهش جو نہ اڀرڻ نيچرل ٿي ويو هجي. ائين بہ ٿي سگهي ٿو تہ اسان پنهنجي متعلق جيڪو تجزيو ڪندا هجون، ان ۾ بہ پاڻ کي سعيو ڪري سزا طور undermine ڪري ويندا هجون ءِ ائين نہ هجون جيڪو پاڻ کي سمجهون ٿا. هرويرو پاڻ کي ڏوهي بنائي سزا جو فيصلو ڏئي ڇڏيو هجي. بس مڙئي ڪمو پاڻ کي نہ يار خبر ئي نہ ٿي پوي.

تنهنجا هي ڪتاب مان ڪڍيل نيڪ آهي. ٻئي خط ۾ آءٌ پنهنجو چونڊيل ٽڪرو موڪليندو سانءَ اندر لاڻين ڪري جڏيو آهي چڱو هاڻي موڪلايون ٿا.

تون وري ڪڏهن ايندين. ڪتاب جي ڪم جي لحاظ کان تہ ڪونهي. متان گهمڻ اچين. يار هڪڙي مهرباني ڪندين. هميشہ لفافو وجهي موڪليندو ڪر. هونئن سستيءَ ۾ ڪيتي ڏينهن لڳي ٿا وڃن.

مير

ڪراچي
13.06.1981

پيارا ياءُ
جيئي سنڌ

خط سان گڏ 5 ڪاپيون بہ موڪليان پيو. مون 900 ڪاپيون مهراڻ نيوز ايجنسي وارن کي ڏنيون آهن. مون وٽ هتي ڪتاب بالڪل ڪونہ بچيا آهن. جولاءِ ۾ ايجنسي وارن سان حساب ڪندس تہ باقي ڪتاب ملندا پوءِ توهان کي ڪجهہ ڪاپيون موڪليندس. اميد تہ منهنجي مجبوريءَ کي سمجهيو هوندؤ. مون وٽ دوستن کي ڏيڻ لاءِ بہ ڪتاب نہ بچيا آهن. اڳئين مهيني ضرور موڪليندس، وعدو رهيو.

توهان ڪهاڻين جو مجموعو ترتيب ڏنو هجي تہ اهو رجسٽر ڪري موڪلي ڏيندا جيئن ايندڙ ڪتاب ۾ اشتهار هلائي ڇڏجي. ناول لاءِ اوهان نصير مرزا کي لکو تہ پوءِ مان ڪانئس وٺندس.

ٻيو ڪو حڪم هجي تہ ضرور لکندا.

اوهان جو پنهنجو
عزيز سنڌي

پيارا دوست منير خوش هجو

ڪلهہ اوهان جو خط مليو مهرباني. مونکي تہ شڪ ٿيو تہ ڪٿي توهان کي خط نہ مليو آهي. عزيز پاران ڇپرايل تنهنجو هڪ تہ مجموعو "انام ڪهاڻيون" تہ بازار ۾ اچي چڪو آهي، هي ٻيو ٻيئي مجموعي لاءِ آهي. انور سيال واري خبر بہ مونکي ممتاز مهر ٻڌائي هئي تہ هو اوهان جون اُهي ڪهاڻيون پيو ڇپرائي جيڪي منير احمد جي نالي سان ڇپيل آهن. ادا ٽيڪسٽ بڪ بورڊ ۾ في الحال تہ اهڙي جاءِ منهنجي نظر ۾ خالي آهي ئي ڪانہ. باقي ها جيڪڏهن شاهہ محمد شاهہ چاهيندو تہ ڪري سگهندو. هي شاهہ محمد شاهہ اهوئي ساڳيو سکر سائيڊ وارو آهي ۽ نور احمد شاهہ (جيڪو اڳ ڊي سي هو ۽ هاڻي فوڊ ڊپارٽمينٽ ۾ آهي) انهيءَ جو پيءُ آهي. هي ڪنهن دور ۾ سنڌي ادبي بورڊ جو سيڪريٽري بہ رهيو هو ۽ پوءِ سنڌ مدرسي جو پرنسپال رهيو. مقرري جا اختيار تہ چيئرمين وٽ هوندا آهن. جيڪي پوءِ بورڊ ڪنفرم ڪندو آهي. مير علي احمد جو هي شاهہ خاص ماڻهو آهي.

ڪهاڻي جيڪڏهن جيترو جلد فيئر ڪري سگهو تہ موڪلي ڏيو تہ مهرباني. مان بہ مهينا ڪن آفيس مان موڪل ورتي آهي. ڪجهہ آرام ڪرڻ جي سلسلي ۾ ۽ ڪالهہ ٽي وي ۾ قادر جي ڊرامي ۾ پارٽ مليو آهي. انهيءَ ۾ ڪم ڪرڻ جي سلسلي ۾. سو گهڻو ڪري مان نواب شاهہ ايندم ويجهڙائيءَ ۾ ۽ توهان سان روبرو ملي ڪچهري ڪبي.

ٻيو سڀ سک

سلام نصير مرزا پاران

فقط

اوهان جو دوست

نثار

24.04.1981

ڪراچي
11.05.1981

ماڻڪ سائين،

ڪتاب جو مجموعو حاضر آهي، دير سان آيو آهي، پر ان ۾ منهنجو قصور گهٽ، پريس وارن جو وڌ آهي. ڪجهه پروفن جو غلطيون بہ آهن.

توهان ٻيون ڪهاڻيون بہ موڪلي ڏيو. ٻہ ٽي مهينا لڳي ويندا، هڪ ڪتاب جي موٽ ٿيندي، ڪجهه پئسا ملندا تہ پوءِ ٻيو ڪتاب ڇپرائڻ جي تياري ڪبي آهي.

توهان ٻڌايو ڪيئن پيو وقت گذري. توهان لکو ٿا اها سٺي ڳالهہ آهي. ڪجهہ ناول بہ لکو جيئن سنڌي پڙهندڙن جو تعداد وڌائي سگهجي. ٻہ سو روپيہ موڪليان پيو. نذرانو جيڪو ڪجهہ منهنجي وس ۾ آهي، دعا ڪريو تہ ڪتاب هلي وڃي ۽ توهانجي ايندڙ ڪتاب لاءِ بہ تياري ڪجي. 15 ڪتاب بہ موڪليان ٿو. ٻيا ڪتاب ڪپنوَ تہ پوءِ موڪلي لکجو تہ ڏياري موڪليندس.

سليمان برادرس وارن کان ناول زندگي ۽ چار ڏينهن جي رسيد وٺي موڪليو تہ بهتر ٿيندو، مان ڪنهن ڏينهن اچي حساب ڪري پئسا وٺي ويندو سانَ.

ٻيو ڪو ڪم ڪار هجي تہ لکندا.

شوڪت ڪي ملڻي مهينو ٿي ويو آهي. مليو تہ توهانجي ايڊريس ڏيندو سانَ.

اوهان جو پنهنجو
عزيز سنڌي

ڪراچي
12.11.1981

سائين مائڪ،

سلام،

توهانجو خط مليو. ڪهاڻي منهنجي ايڊريس تي موڪلي ڏيو. ڪتاب جو پروگرام جنوري 1982ع ڌاري آهي. توهان کي تورو انتظار ڪرڻو پوندو. ان لاءِ مان معذرت ڪيان ٿو.

ياءُ اڄڪلهه مالي حالت ڪجهه بگڙيل آهي، توهانجي ڪتاب "ڇهه انام ڪهاڻيون" جون 400 ڪاپيون ايجنسيءَ واري واپس ڏنيون آهن. ڪوشش پيو ڪريان ته پاڻ اسٽالن تي رکي اچان. اتي نوابشاهه ۾ اسٽالن تي ڪتاب رکڻ جو خيال آهي. توهان ٻڌايو ته پوءِ 50 ڪن ڪتاب نوابشاهه ۾ سڪرنڊ لاءِ موڪلي ڏيان.

دوست ڪجهه ٻيري پري آهن، ڪجهه موڪلون به هيون. هن جمعي تي شوڪت ڏي گهر ويندس. ڪيس توهانجا سلام ڏيندس.

اتي جو احوال لکندا رهندا. ٻيو ڪو ڪم ڪار هجي ته ضرور لکندا.

اوهانجو پنهنجو

عزيز

ڪراچي
18.02.1981

پيارا پاءُ

سدائين خوش رهو

توهانجو خط مليو. توهان لکيو آهي ته ڪهاڻيءَ جو فوٽو اسٽيٽ ڪرائي موڪليان. هن هفتي ته اهو ممڪن ٿي نه ٿو سگهي. توهان کي عرض آهي ته توهانجو ڪتاب سڪر ۾ پريس ۾ هلي رهيو آهي ۽ گهڻو ڪري مارچ جي آخر ۾ تيار ٿي ويندو.

ناول ”زندگي ۽ چار ڏينهن“ ڇپجي بازار ۾ اچي ويو آهي ۽ ان ڪانپوءِ توهانجو ڪتاب هلائڻ جو پروگرام هئو. جيڪو به گهڻو ڪري هلي چڪو هوندو. سڪر مان گهڻو ڪري سياڻي تائين ڪجهه ڇپيل صفحا اچي ويندا.

توهان پنهنجي مجموعي جي باري پيش لفظ ۽ ارپنا وغيره جلد لکي موڪليو ته بهتر ٿيندو. مان به گهڻو ڪري ايندڙ هفتي نوابشاهه ڪتاب ڪڻي ايندس ۽ ٿي سگهيو ته توهان سان ملاقات ڪندس ۽ ناول به ڏيئي ويندس.

بيو توهانجو حڪم ته ڪهاڻي فوٽو اسٽيٽ ڪرائي موڪليان. ان لاءِ ٻن هفتن جي مهلت ڏيو ته بهتر ٿيندو چوته مان سڪر خط لکان ٿو ۽ جڏهن اتان ايندي ته پوءِ توهان ڏانهن موڪلي ڏيندس.

بيو ڪو احوال لکندا رهندا.

شوڪت اڄ ڪلهه هدايت منگي ۽ ممتاز مهر کي تنقيد سيکاري رهيو آهي. منهنجو مطلب آهي ته اخبار هلال پاڪستان ۾ ڏي وٺ جاري آهي. توهان به ڪجهه لکو ته بهتر ٿيندو. شوڪت کي توهانجو هي خط پڙهائيندس ۽ کيس چوندس ته توهان سان رابطو رکي.

چڱو

شل سات سلامت رهي اوهانجو

عزيز سنڌي

ریاض بھائی

کیا حال ہیں؟

اپنے احوال سے واقف کریں، کیا کر رہے ہیں؟

امید ہے کہ پروین خوش ہونگی، انکو میری طرف سے سلام، میرا اسٹور چل رہا ہے۔

کراچی میں وکیل سے بات نہیں بنی۔ اگر وکالت شروع کروں گا تو نواب شاہ میں ہی۔

دیکھیں ریاض آپ اکثر جواب نہیں دیتے، لیکن اس خط پہنچتے ہی آپ کو لکھنا پڑے گا۔

عنایت کے بارے میں بتائیں کہ اسکا کیا ہوا، اگر انکی ایڈرس ملے تو جواب میں بھیج دیں۔

صنم اور پریتی کے لئے پیار

منیر

نوابشاھ
23.01.1982

پيارا دوست هدايت اميد ته خوش هوندا.

خاص احوال ته: مان ڪجھ مهينن لاءِ ڪراچيءَ ۾ رهڻ ٿو چاهيان. رهڻ جي جاءِ ته آهي، البت نوڪريءَ جو مسئلو آهي، جيڪو هن دور ۾ ناممڪن آهي. ڇا هلال پاڪستان ۾ مونکي رکندا؟ هتي نه منهنجي وڪالت هلي سگهي ۽ نه ئي اسٽور. مان مستقل نه، پر گهٽ ۾ گهٽ ڇھ مهينا ڪراچيءَ ۾ رهي، اتي ڪٿي نه ڪٿي جلد نوڪري لاءِ ڪوشش ڪرڻ چاهيان ٿو. جيڪڏهن هلال ۾ گنجائش هجي، يا ايڊيٽر جي وس هجي ته، اتي ٻين سائين، ممتاز، فقير محمد بلوچ وغيره سان بحث ڪري ڪجھ بلو ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا.

مونکي سڌ پئي آهي ته ناصر بروهي ڪوسي جي چوڻ ۾ آهي، مهرباني ڪري جيڪڏهن نبي بخش ڪوسو اوهانکي ملي ته، سندس ايڊريس به هٿ ڪري جوابي خط ۾ لکندا.

جواب لاءِ لفافو موڪليان پيو. جواب جلد ڏيندا ۽ ڪوشش ڪري نبي بخش جي ايڊريس به يا اوهان ڪان جيڪڏهن ڏس ۾ ممڪن ٿي سگهي ته ان ڪان آگاھ ڪندا.

جواب جو اوسيئڙو رهندو.

سنگت لاءِ سلام

منير

مانورا پيار يا منير

اميد تہ خوش هوندؤ

جواب دير سان ڏيڻ لاءِ اميد تہ معاف ڪندا.

اوهان جي ڪهاڻي بي حد تکي ۽ فورس فل آهي.

سنڌي ساهت لاءِ هي ڪهاڻي ڏاڍي سخت آهي. حالتون اوهان جي اڳيان آهن، جڏهن اڪر اڪر سينسر ڪرائڻو ٿو پوي. اج اخبارون ڏسو هڪ پئي جي ڪاربان ڪاپي ٿيون لڳن.

ساهہ کڻو تہ مونجهہ جو احساس لڳي ٿو. پئي ڪجندڙ ساهہ لاءِ نڪ کي آڪسيجن ڪانہ ملندي.

اوهانجي ڪهاڻي مون وٽ محفوظ آهي.

ڪنهن رومينٽڪ موضوع تي جيئن "چهہ انام ڪهاڻيون" ۾ هوءَ ماستر ۽ ماسترياڻي واري ڪهاڻي آهي. اِن نرم لهجي واري ڪا... جواب خبر ٿوَ. ان ڪري ڏيڻ ڪان ڊنس پئي تہ مان ڪهڙي منهن ۽ همت سان لکان تہ ڪهاڻي سخت آهي ۽.......

منهنجي چا مجال ۽ حيثيت..... سو اوهان پوءِ پلا منهنجي ۽ حالتن کي ڏسي رومينٽڪ موضوع تي ڪجهہ ڏيندؤ؟

مون کي ويساهہ آهي اوهان ڏيندوَ.

اوهانجو

نصير

30.06.1981

پيارا سائين

السلام عليڪم

اوهان جو اڳيون خط بہ مليو هوم ۽ ان ئي ڏينهن جواب لکيو هوم پر الاجي اهو اوهان کي ڇونہ مليو آهي.

عرض تہ آئون اڄڪلهہ حيدرآباد ڪونہ ويندو آهيان. سڀ ڏينهن شام جو 6 کان 8 وڳي تائين ڪلينڪ ۾ هوندو آهيان. اربع ۽ جمعرات ڪلينڪ بند هوندي آهي. ان ڪري اوهان ڪنهن بہ وچ واري ڏينهن تي هليا ايندا تہ ضرور ملاقات ٿيندي.

هيو ڪو حڪم هجي تہ لکندا.

محمد سليمان شيخ
21.2.1981

بي حد مانورا سائين

منير

هن خط کان اڳ بہ اوهانجو خط مليو. مان اوهانجو ڏوهاري آهيان. جواب رڳوان ڪري نہ موڪلي سگهيس جو سوچيم، ڪتاب بائينڊ ٿي وڃي تہ اڳ ۾ پوءِ ڪتاب سان گڏ. جواب نہ ڏيڻ واري وضاحت بہ لکندس.

هي "سنڌي ساهت" 16 آگسٽ تي تيار ٿي ويندو. اميد تہ 20 تائين هر حالت ۾ اوهان کي ملي ويندو.

برساتن سبب ۽ بجلين وڃڻ سبب پريس بند هئي، ڪتاب ليٽ ٿي ويو.

ڇهہ انعام ڪهاڻين مان چوٿين ڪهاڻيءَ جهڙي رومينٽڪ ۽ غمناڪ ڪهاڻي لکڻ لاءِ مان جيڪڏهن اوهان سان فرمائش ڪيان تہ اوهين بيزار تہ نہ ٿيندؤ!

سنڌي ساهت سان مان پنهنجي بنهہ ڪچن ڦڪن نظمن (وغيره) جو مجموعو موڪلي رهيو آهيان. جيتوڻيڪ اوهان کي پنهنجي اِها ڦڪي سڪي شاعري موڪليندي سخت احساس ڪمتري ۽ شرمندگي محسوس ڪريان پيو. تڏهن بہ الائي ڇو.... دل چاهي ٿي، اوهان جي لائبريري ۾ جڳهہ ملي پوءِ اُها ڇونہ "ڇهہ انام ڪهاڻين" جي پيرن ۾ ئي هجي. سائين نثار اوهان لاءِ ڪوڙ سلام ڏنا آهن.

اميد تہ خوش هوندؤ.

نصير

13.08.1981

بي حد پيارا ماٽڪ / منير

اوهان سان، اوهان جي ليڪڪ واري توڻي، ذاتي شخصيت جي حوالي سان مون کي ننڍي هوندي کان دلچسپي رهي آهي، جڏهن اوهان پريات ۾ ايندا هئا.... ۽ ان زماني کي به ڄڻ يگ لنگهي چڪا......

مون کي اوهان جون ڪهاڻيون وڻنديون آهن. نهايت سادو تعريفي جملو آهي، پر ان سِٽ پويان منهنجي اندر جي انيڪ سچن جذبن سان ٿمتار جملن جي هڪ لائن آهي.

بس جي سفر ۾ الائي ڪيڏانهن وڃي رهيو هئس. مان "ڇهه انام ڪهاڻيون" چپ چاپ پڙهي رهيو هئس. مان ماٽڪ کي پڙهڻ لاءِ هونئن هڪ خاص موڊ ۾ اهڙي خاموش سچوئيشن ڳوليندو آهيان. جنهن ۾ نه پردن جو لڏڻ هجي نه الارام جي ٽڪ ٽڪ. خبر ناهي نه فقط ان ڏينهن بس جي ڊسٽربنس ۾ مان اوهان کي پڙهي رهيو هئس، پر ڪردار مون کي پاڻ سان ڏيهه پرڏيهه گهمائيندا رهيا.

مان تازو هڪ دوست سان شڪارپور ويو هئس. جڏهن شام ڏنڌلي ٿي، ته مان هاٿي در وٽ آئسڪريم کائيندي، پريان مير ٽيپي کي ڏٺو. اداس چهري ۽ گمڀير سوچن وارو اوهان جو دوست مير. زمانا ۽ زمينون ماڻهوءَ کي الائي ڇا ڇا بنائي وجهن. ان شام جو مير کي ڏسي اوهان ياد آيا. قليلي جي ڪناري تي هلندي. قيصر سئنما اڳيان حليم کائيندي... ۽ ..... ۽ ..... سڀ موسمون چپ چاپ گذري رهيون آهن. ڇا ڪجي.... ڇا ڪجي.... دنيا... دنيا ۽ ماٽڪ!! دنيا منهنجي سمجهه ۾ نٿي اچي. توهان جي امانت محفوظ آهي. بند ماچيس ۾ هڪ هڪ تيلي محفوظ آهي.

۽ ڇا سنڌي ساهت لاءِ اوهان ڪهاڻي ڏيندؤ. سنڌي ساهت جو هي پرچو سائين نثار حسيني مون کي سهيڙڻ لاءِ ڏنو آهي. پهرين پرچو اچي چڪو آهي. ٻئي جو مواد هن هفتي پريس ۾ وڃڻ لاءِ جهرڪين وانگر پر سوئي پيو. هن دفعي اوهان ڪهاڻي ڏيو. جيڪا اوهين فيئر ڪري رهيا آهيو. ۽ سيلف انٽرويو ايندڙ لاءِ. يا

ڪنهن رومينٽڪ موضوع تي ڪجهہ بہ. يا اوهان جي ذهن ۾ جو ڪجهہ پاڻ بابت هجي، چانہ لکي ڏيندؤ ـ مان اوهان جو بي حد ٿورائتو رهندس.

اميد تہ خوش هوندؤ. اوهان جي ترت ڪهاڻي ۽ جواب جو منتظر

نصير مرزا

28.05.1981

....تنهن پاڻيءَ پنا ڏينهڙا

ڊرامائي فيچر

(شاهه جي رسالي مان سر گهاتو، مورڙي جي داستان تي ٻڌل)

(ساموندي لهرن جو شور ۽ گجگاٽ پري کان آهستي آهستي ٻڌڻ ۾ اچي ٿو ۽ بتدريج اهو شور ۽ گجگوڙ ويجهو ايندي، وڌندو وڃي ٿو ۽ راويءَ جو بيت پڙاڏي ۾ اڀري ٿو.)

راوي: ڪوجو قهر ڪلاچ ۾، جو گهڙي سو نه ئي،
خبر ڪونه ڏئي، ته رچ ڪڄاڙي رنديا.

(انساني پيرن جي هلڻ جو گڏيل آواز ٿئي ٿو.)

هڪ ملاح - ڀلي ڪري آيا جوان.

مورڙي جو هڪ ڀاءُ - سائين منهنجا، سدا سرها هجو.

ساڳو ملاح - يار، اڄ ڪن ۾ قهر لڳو پيو آهي، جيڪو ويندو تنهنجو خير ڪونهي. انهيءَ ڪري اڄ رچ ڀاڻيءَ ۾ نه وڃجو ته چڱو اٿوَ. اسين به اهئين وينا آهيون. ڌڻيءَ جي آسري.

مورڙي جو ٻيو ڀاءُ - ادا مڙئي خير آ. ڌڻي چڱي ڪندو.
نيٺ پنهنجي ڪرت آ. هرو ڀرو ايڏو ڀؤ ڪرڻ به چڱو ڪين آهي.

(رَچ کي ڀاڻيءَ ۾ ڦٽو ڪرڻ جو آواز. ڏکايل موسيقيءَ جو انتهائي ڌيرج سان آغاز.)

ملاح - هرو ڀرو هٺ نه ڪيو. اڄ ڪن پنهنجي وس ۾ ڪينهي. جيڪو ويندو تنهن کي نيندو ۽ خونخوار مانگر مڇ جي ور چاڙهيندو. اوهان کي آهي پنهنجي جوانيءَ جو اڄايو ٻانور. هرو ڀرو ڇو ٿا پنهنجي جيءَ جو جوکو کڻو.

مورڙي جو ڀاءُ - موت و حيات مولا جي وس آ ڀائرو، دل نه لوڙهيو. اسانجي به سڄي ڄمار هيءَ ڪرت ڪندي گذري آهي. ڪو اس ۾ وار اڇا ڪين ڪيا اٿئون. چڱو هاڻي ٻاجهه جي نظر. الهه واهي.

(ٻيڙيءَ ۾ چڙهڻ، ٻيڙيءَ جي اڳتي وڌڻ ۽ ونجهن هلائڻ جو آواز. ڪنَ جي ڪڙڪي جو آواز ويجهو ٿيندو وڃي ٿو ۽ ڏکايل موسيقي ڪجهہ تيز ٿئي ٿي.)

ملاح ـ (جڻ ڪجهہ پري کان ڏاڍيان آواز) اڙي او هنيلو، هٿ نہ ڪيو. موتي اڇو، اڇايو پنهنجو سر وڃائيندو. او، اڄ تہ واءُ بہ سٽائون ڪونہ اٿو.

راوي ـ گهنگهرائا گهڻ ڇاڻ، موڙهي مت مهاڻين،
ويا گنجي وير ۾، پٽا مهہ مهراڻ،
اڳيان پويان ٽاڻ، وٺا ويچارن وسري.

(ڪن جي ڪڙڪن جو تيز آواز. انساني دانهن، ڪوڪن، بچايو، بچايو، جون رڙيون ۽ غل. موسيقي انتهائي تيز ٿي وڃي ٿي ۽ انتها (Climax) تي پهچي هلڪي ٿئي ٿي. راوي جو بيت اڀري ٿو.)

راوي ـ ماڪ پچاين مولهيا، مٿان رات پيئي،
اوليون اجهڻ لڳيون، وٺا ونجهہ وهي،
ڪلاچئا ڪهي، ڪڏهن ڪونہ آئيو.

(وقفو)

راوي جو بيت: ڪال ڪلاچيءَ وٺا، چتيون ڪٿي چڳير،
پائرن پيرو نہ ڪئو، ادن ڪي اوير،
اهڙي خاصي ڪير، ڪن ورائي جهلئي.

مورڙو ـ ابا، پائر اڇا ڪين وريا. ٻچل مهل تي وئي اٿن. هونءَ تہ هن ڪان اڳي اچي ويندا آهن.

اوپايو ـ (مورڙي جو پيءُ) هائو ابا ـ اڄ تہ اک بہ پئي ڦڙڪيم. ڌڻي شل خير ڪري.

مورڙو ـ بابا، مان پلاجهت ڏيئي ڪلاچيءَ جي ڪن تان سار سنڀال لهي اچان؟

اوپايو ـ ابا، تون معذور، ڪٿي وڃي پٽڪندين مڙئي ڌڻي چڱي ڪندو. اڇايا وهم بہ چڱا ڪين آهن.

مورڙو ـ نہ ابا. اڄ نہ جاڻان ڇو هِنئون پيو ٻڏيم. من ۾ جڻ آنڌ مانڌ. هونءَ

ڪڏهن بہ پاڻرن هھڙي اوپرنہ ڪئي، ڪا مھل نہ ڪنھن جهڙي. ڪلاچيءَ جي ڪن ۾ موتمار مانگر مڇ گھڻن ئي انسانن جون حياتيون ورتيون آهن. مان پلڪ ۾ ڏسي تو اچان.

(مورڙي جو لٽ جي آڌار تي اٿڻ ۽ لٽ سان ٺڪ ٺڪ ڪندو اڳتي وڌڻ جو آواز)

راوي ـ ايي اوسڙان اس، جھلڻون ڪن ڪنار،
گھاتو گھر نہ آئيا، وڏي لڳيس وار،
هيس جنين هار، سي موڙي چڙهئا مڪڙا.

(سامونڊي ويرن جي ڇولين جو آواز آهستي آهستي وڏي ٿو)

هڪ مھاڻو ـ اچھو يارو، اوپائي جو ننڍو پٽ مورڙو، پنھنجن پاڻرن جي ڳولا ۾ پيو اچيو.

مورڙو ـ سڄي ڪڇھريءَ کي سلام.

گڏيل آواز ـ سدا سکي هجين جوان.

مورڙو ـ پاڻرو، حال احوال خير جا. منھنجا ڇھ پاڻر، ڪنھن مھل ڪان هتي مڇي مارڻ آيا هئا. پر هن مھل تائين اچا ماڳ ڪين وريا آهن. هونءَ تہ هن ڪان گھڻو اڳ موٽي وٺائين اچي وسھندا آهن. سو اوسيئڙو ٿي بيٺو اٿئون تن جو ڪو ٻار پتو ڏيندا؟ (ڏک جي ميوزڪ جو آغاز ۽ بتدريج وڌڻ.)

ملاح ـ ميان مورڙا! تو وارا ڇهئي پاڻر هتي بروبر آيا هئا. اج پاڻيءَ جو حال ڏسين پيو. ڪن بہ ڪڙڪاٽ پيو ڪري. ويرجو چاڙهہ ڏس! ڪا جھل ڪا پل هنيون ڪنبيو ٿو وجي گجگوڙ ٻڌي. همراهن کي اسان گھڻو ئي جهليو گھڻو ئي پليو ايلاز منٿون ڪيوسين. جي، اج واءُ سٺائو ڪونھي، پاڻيءَ ۾ چاڙهہ آهي. ڪن بہ پنھنجي مستيءَ ۾ ٺيڪاٺ پيو ڪري. جيڪو ويندو تنھنجو سر نيندو. پر تو وارن همراهن ڪٿي هوڏ ٻڌي، جهل ئي نہ ڏين. سائين منھنجي ڪي ڇوان. اڃا رڃ وڃھي. ٻيڙيءَ ۾ چڙهي اڳتي وڌيائي مس تہ ڪن پربون پاڻي آئي اونھيءَ ۾ هنيس سو ادا. ٻيڙي تہ ٻڏي ويئي ۽ تو وارا ڇهئي همراهہ هن ظالم مانگر مڇ جو کاڄ ٿي ويا.

(ميوزڪ انتهائيءَ (Climax) تي پهچي بتدريج هلڪي ٿيڻ لڳي ٿي

۽ راويءَ جي صدا اڀري ٿي.)

راوي_ ڪال ڪلاچي وڻيا، گهاتو ڪري گهور،
مادر ملاحن جا، ويني سهان سور،
مونکي ڪري ملور، اونهي وڻيا اوهري.

ملاح _ميان مورڙا، بس ادا، جيڪو ڌڻيءَ کي منظور هو! مالڪ جي امان هئي وڃي ڪيس پهتي.......

ٻيو ملاح _هائو يار، پنهنجو رت ست هئا، ٻانهن ٻيلي تنهن کان سواءِ. ديده دلير جاننا جوان، مڙس مانجهي هئا، ڏک ته بروبر ٿئي ٿو. پر هاڻي ڳڻتي ڪرڻ مان ڪي ورندو ڪي ويجهندو، منهنجا منا ياءُ، مِني به ماٺ ته مني به ماٺ!

مورڙو_ (صدمي وچان گلوگير ٿي.) بس يار، جيڪي ٿيڻو هو سو ته ٿيو. ڀلا رب جي رضا تي ڪير ارهو ٿيندو؟ پر وري به ڀائر هئم، پرچهلا. پنهنجو رت! ادا، رت ته دانگيءَ تي به ٿهڪندو آ. اڄ منهنجو رت ٿو ٿهڪي، انهيءَ ظالم ۽ قاتل مانگر مڇ کان پلاند وٺڻ لاءِ، جنهن ڪيترن مانجهي مڙسن جون جانيون ورتيون آهن....

ملاح _مورڙا کهڙيون ٿو ڳالهيون ڪرين!!! هڪ ته آهين ننڍڙو مٿان وري منڊڙو. ڀلا هيڏي ساري مانگر مڇ کان ڪيئن پلاند وٺندين؟! جنهن کي ڏسڻ سان ئي هيبت وٺيو وڃي. سو ميان لهي وڃ انهيءَ ڳالهه تان. ڪٿي اهو ٻانور، تنهنجو به نه سرنئي. هيءَ اهڙي آفت آهي، جو جيڪو هن سان هٿ چراند ڪندو، سو ماڳ نه موٽندو.

راوي_ تريون پسان نه تار ۾، جهڳا جاءِ نه ڪن،
مادر ملاحن، ماڳ نه ڏوريا مڪڙا.

(وقفو)

(ڪچهريءَ ۾، ڳالهائڻ جا مختلف آواز اچن ٿا. بئڪ گرائونڊ هلڪي موسيقي.)

ملاح _يارو، ڳالهه ته ڏاڍي ڳري آهي. هيڏو سارو هيبت ناڪ حيوان. تنهن کي ڀلا اسين ڪيئن ٿا ماري سگهون؟

مورڙو ـ مڙس تہ ڪيڏا مانجهي ويٺا آهيو. نيٺ اسين بہ تہ انسان آهيون. هيءُ هڪ ظالم جانور اسان ڪان زور ٿي وڃي! پوءِ حيف آهي اسانجي حال تي. اسين انسان، جيڪي هيڏي ساري اٿاهہ سمنڊ جو سينو چيري، لهرون لتاڙي، ڪنبائيندڙ گجگوڙ ڪان بي پرواهہ ٿي، پاتار ۾ پيهي پنهنجو ڪاج ڪيون ٿا، سي هڪ جانور مانگر مڇ کي ماري مات نہ ڪري سگهنداسين سا اڻ ٿيڻي ڳالهہ آهي. مانگر مڇ ڪٿي اسان ڪان طاقت ۾ زور آهي، عقل ۾ تہ ڪونهي. عقل وڏي طاقت آهي، ۽ نڪوئي ڳاٽائي ۾ زور آ. رڳو مڙسيءَ جي لوڙ آهي، ڪا رٿ رٿيو، اٽڪل ڪيو تہ هن مردود مانگر مڇ کي ماري، پنهنجن منڊن پائرن جو پلاند وٺي سرها ٿيون.

هڪ پوڙهو ملاح ـ ميان مورڙا! اهي سڀ ڳالهيون ٿي، ڳالهہ پاڻ ڪان زور آ بابا. چوٽا جيءَ جنجل ۾ وجهو، مات ڪري ويهي ڏٿيءَ کي باڏايو تہ هو ڪو هن بلا مان جند ڇڏائي، باقي پاڻ ڪجاڙو ٿا ڪري سگهون.

مورڙو ـ چاچا سياڳا! ٺلهو نراسائيءَ جون ڳالهيون ڪرڻ مان ڪي ڪين ورندو. اسان جي ڏڏيل سگهہ ۽ ڏاهپ آڏو جڳ ۾ ڪابہ ڳالهہ اڻ ٿيڻي نہ آهي. جي ڪجهہ بہ نہ ڪيوسين ۽ هٿ، هٿ تي رکي مات ڪري ويهي رهياسين تہ اهو ڏينهن ڏور ڪونهي جو پاڻ مان هتي ڪابہ پهر ڪانہ بچندي. سڀ انهيءَ خوني مانگر مڇ جو ڪاج ٿي ويندا سين. چاچا رڳو مڙسيءَ، ڏاهپ ۽ ٻڌيءَ ڪان ڪم وٺون تہ هن ظالم ڪان ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ ڪا ڳالهہ ئي ڪانہ آهي.

هڪ نوجوان ملاح ـ مورڙا، ڳالهہ تہ بروبر ٺيڪ ٿو ڪرين، پلا تون ئي ڪا ٽَل ٻڌاءِ ڇا ڪرڻ گهرجي؟

مورڙو ـ منهنجي اجها هيءَ رٿ آهي تہ. هڪ وڏو لوهي، مضبوط پڃرو ٺهرايون. جنهن جي چوڏاري تکا ڪِلا ۽ ڪِيل هجن. هر هڪ ڪِلي ۾ رسو ٻڌون، پوءِ هڪڙو ويهي اندر لوهي پڃري ۾ ۽ ٻيا سڀ اهي رسا سوگها ڪري ويهن ۽ پڃري کي آهستي آهستي لاهين ڪن ۾. جڏهن مانگر مڇ انهيءَ ۾ چڪ وجهندو تہ اهو ڦاسي پوندس ۽ جيئن ڳڙڪائڻ جي ڪوشش ڪندو، تيئن ويندو جهلبو. بس، پوءِ اندر ويٺل همراهہ وٺي هڪ رسي کي لوڏي ۽ رسو لڏڻ سان ٻاهريان همراهہ، پوري طاقت سان. انکي ڇڪي ڪين ٻاهر. پوءِ اهو ظالم مانگر مڇ ۽ اسين، پاڻهي ماري مات ڪنداسينس.

هڪ ملاح ـ (اوچتو) واهه ڙي، مورڙا واهه! آهين ننڍڙو پر وهه جو ڳنڍڙو، واهه جو دماغ لڙايو اٿئي. اٽڪل اهڙي ڳولي لڌي اٿئي جو وچي ٿيا خير!

ٻيو ملاح ـ واهه ڙي مورڙا، مڇيوسين يار توکي، هاٿي جهڙو ڪيو، پڇرو ٺهرايو ته وارو ڪريون. دير ڇاجي؟ انهيءَ مانگر مڇ کي ماري ٿي سگهجي جو ساهه پٽڻو آهي.

راوي ـ   جان گهڙندا گهاتوئا، رڇن ڏهو رڳ،
سڳائون ۽ سڱ، ڪلاچي ڪير آهي.

(ڪن جي ڪڙڪن ۽ گجگوڙ جو آواز، انهيءَ سان گڏ آهن، ماڻهن جا آواز ـ "هيءَ نوڙي هتان قابو ڪيو، هي ڪِلا ٺيڪ ڪيو." وغيره ۽ جوش و همت واري موسيقيءَ جو آغاز.)

مورڙو ـ هاٿي مان هن ۾ اندر وڃي وهان ٿو. جڏهن اندران نوڙي لوڏيان ته يڪدم ڇڪي ٻاهر ڪڍجو.

(پڃري جو در بند ڪرڻ جو چيچٽ ۽ مورڙي جو پڃري مان اندران آواز) ـ هاٿي مڙس ٿجو، اڇلايو ڪن ۾، ڇڱو هاٿي الهه واهي.

مختلف آواز ـ آهستي آهستي ڪري لاهيو، آ مٿي، اچا ٿورو زور لايو آ ـ

(پڃري جو ڪن ۾ ڪرڻ جو آواز ۽ ڪجهه پلڪ پڃري جي اندر ڪن ۾ ٻڏڻ ڪري پاڻيءَ ۾ گڙگڙاهٽ جو آواز ايندو رهي ٿو ۽ راويءَ جو آواز اڀري ٿو.)

راوي ـ   جئن جهڳا پاڻئن جهول ۾، ائين نه مرن مڇ،
سڀر ڏار سمنڊ جا، ڪي رائون رڳيون رڇ،
هي هارو ۽ ڇيچ، اچا اوڙاهه اڳئون اٿئي.

(جوش ۽ همت واري موسيقي تيز ٿيڻ لڳي ٿي ۔ ڪجهه پلڪ رڪي.)

هڪ مهاڻو ـ هوشيار ٿيو، رسو ڇريو آهي. آ ڇڪيو مٿي، مختلف آواز ـ آ، آ، آيو، آيو مٿي، ڇڪيو، ٿورو زور لايو، آ مٿي، آ، مڙس ٿيو، آ باقي هڪ ڇِڪَ (مانگر مڇ جي ڦتڪڻ، ڏڙا هڻڻ، پڇ کي پاڻيءَ ۾ زور سان سٽڻ ۽ سندس نڙي مان آواز اچي ٿو.)

راوي ـ   گهورينديءَ گهور پئا، اگهور گهوريائون،
ميڪر ماريائون، ملاحن منهه سزا.

هڪ مهاٽو ـ اڄي پهتو آهي. ڏسوس پيٽسان ديوس ڪميٽي ڪي. ڪيترن انسانن جون حياتيون وڃايون اٿائين. ڪيترا گهر اجاڙيا اٿائين.

ٻيو مهاٽو ـ هڻ ابا. ڏسوس ته سهي! ڪائي ڪائي مڇي پيو آهي.

ٽيون مهاٽو ـ هائو يار. هيءُ به آفت آهي. پر اڳيان به انسان اٿس. رميث ۽ ڦريل انسان! جن گهڻو ڪي وڃائي ظالم ڪي مارڻ جو ڏانءُ سکيو آهي.

(مانگر مڇ ڪي مارڻ ۽ انهيءَ جي دانهن جا آواز اچن ٿا. مئل مانگر مڇ ڪي چيرڻ ڪان پوءِ. پڇرو ڪڍن ٿا. جنهن مان مورڙو صحيح سلامت نڪري ٿو.)

مورڙو ـ مئو مردود ڪٽي جو. مڙسن سان پلاند اٽڪيو هوس ـ نيٺ ته جِيت ٿي. (ڪلي) هائو. مظلوم جي مڙسيءَ، ٻڌيءَ ۽ ڏاهپ جي جيت.

(فتح ۽ خوشيءَ جي موسيقي ۽ راويءَ جو آواز.)

راوي ـ متو آهين مڇ، ٿلهو ٿيو ٿونا هڻين.
توڇا ياڻين اڄ، تنهن پاڻيءَ پنا ڏينهڙا.

※

ماڻڪ جي بريف ڪيس ۾ پيل
سندس ڪهاڻيون
۽ محمد ابراهيم جويي
جي ترجمي واري ڪتاب تي
تنقيدي مضمون

بنا عنوان ڪهاڻي

ڊاڪٽر قمرالدين: شهر جي مشهور ۽ سٺن فزيشنن مان هڪ. ذهين ۽ هوشيار. ڪڻڪ رنگو. جسم جي متناسب بناوت ۽ خدوخال ڪري، پرڪشش شخصيت. گنڀير ۽ سنجيدو. آزاد خيال ۽ شريف النفس. پنهنجي پيشي سان لڳاءُ رکندڙ. ايماندار ۽ انسان دوست هجڻ جي ڪري مشهور. شهر جي متين معزز شخصيتن مان هڪ. پر پنهنجي حيثيت جي حلقي ۾ بنهه گهٽ هلندڙ. ذاتي دوستن جو حلقو بلڪل نه. سواءِ زميندار رئيس قربان عليءَ جي، جنهن سان ميٽرڪ تائين هم ڪلاسي هجڻ ۽ هينئر سندس فيملي ڊاڪٽر هجڻ جي ناتي دوستاڻا تعلقات. سي به تڪلف جي حد تائين. زندگيءَ جو هڪ "روٽين" (Routine) گهر ـ ڪلينڪ ـ مريض ـ مطالعو ـ ٻارن سان پيار ـ آچر جي ڏينهن آرام. جنهن ۾ پنهنجي مختصر ڪٽنب، زال امينه، نوجوان پٽ اڪبر، ٽيرهن سالن جي ڌيءَ ڪلثوم ۽ ٻن سالن جي ڪڪي ساڻ ڪنهن تفريحي هنڌ جو سير.

صبح جو پنهنجي مثالي ڪٽنب سان گڏ نيرن ڪرڻ ڪان پوءِ ڪلينڪ ويندو آهي. وري هڪ بجي اچي ساڻن گڏ منجهند جي ماني کائيندو آهي. آرام ڪندو آهي. شام جو ڇهين وڳي ڪلنيڪ، وري رات جي ماني ڪٽنب سان گڏ. رات جي ماني ڪان پوءِ ڪپيل مهل تائين جاءِ جي اڳيان لان ۾ يا ٻاهر خالي روڊ تي پسار ڪندو آهي. پسار ڪان پوءِ پنهنجي ڪمري ۾ اچي پڙهندو آهي. ڪيسن تي ويچاريندو آهي ۽ ڪتابن کي "ريفر" (Refer) ڪندو آهي. سندس ڪمرو: سادگيءَ سان هر شي رکيل. بڪ شيلف جي مٿئين تختي تي ڪنهن دوائن جي ڪمپنيءَ طرفان ڇپيل ڪلينڊر. ڪجهه دوائن جو شيشيون ۽ ڪجهه رسالا رکيل. هيٺين خانن ۾ سندس پيشي سان لاڳاپو رکندڙ ڪتابن کان سواءِ ادب، فلسفي، نفسيات ۽ سائنس جي مختلف، برانچن جا ڪتاب نظر ايندڙ. سڄي ڪمري ۾ . در

جي سامهون، پٽ جي پوري وچ تي هڪ تصوير ٽنگيل: فطري نظاري جي. ڪمري جي سادي سجاوٽ ۽ ڪتابن مان ظاهر ٿئي ٿو تہ ڊاڪٽر قمر ڪيڏو سادو، گهرو ۽ پنهنجي پيشي ڪان سواءِ، ٻين علمن جو بہ مطالعو ڪندڙ آهي. ۽ سندس ڪٽنب هڪ مثالي ڪٽنب آهي.

رات جي ماني کائڻ کان پوءِ، ڊاڪٽر پيوءَ کي هنج ۾ کنيو ڳل تي چمي ڏنائينس. ٻن وڏن ٻارن کي بہ پنيان اچڻ لاءِ چيائين. اندر ڪمري ڏانهن ويندڙ زال ڏانهن ڏسي مرڪيائين. ۽ بنگلي جي اڳيان لان ۾ آيو. چهل قدمي ڪرڻ لڳو. اڪبر ۽ ڪلثوم بہ ساڻس گڏ هلڻ لڳا. روز مرهہ جون ڳالهيون. ڪاليج جون. پڙهائيءَ جون..... ائين ڳالهيون ڪندا پسار ڪري رهيا ها تہ سندس نوڪر بخشو اتي آيو.

چيائين: "صاحب اوهان جو فون آهي."

"ڪير آهي؟"

"رئيس قربان علي."

"قربان علي؟" ڊاڪٽر سوالي انداز ۾ ورجايو. پوءِ آهستي، ڄڻ ڪجهہ سوچيندي، پڇڪيائين. "تہ رئيس 'عمرو' ڪري آيو آهي. چا ٿو چئي؟"

"چئي ٿو تہ فون ڊاڪٽر صاحب کي ڏج."

"هون.." ڊاڪٽر، ڪڪو بخشوءَ کي ڏيندي. وڏن ٻارن کي پنهنجن پنهنجن ڪمرن ڏانهن وڃڻ لاءِ چئي، اندر، فون وٽ آيو.

رئيس سان ڳالهائڻ بعد، فون جو رسيور رکڻ کان پوءِ ڪي گهڙيون اتيئي، ڪنهن گهري سوچ ۾ بينو رهيو. ۽ پوءِ سوچيندي سوچيندي ٻاهر وڃڻ لڳو.

"چا هي؟" امينہ اندران ڪمري مان نڪري پڇيس.

"ڪجهہ بہ نہ" زوريءَ آندل مرڪ سان وراڻيائين.

"ڪيڏانهن پيا وڃو؟"

"رئيس قربان ڏانهن."

"چو؟ خير تہ....." حيرت مان پڇيائين.

"ها ها." ڊاڪٽر ساڳي زوريءَ آندل بناوٽي مرڪ سان چيو. "ڪا ڳالهہ ناهي. رئيس چيو آهي تہ ملي وڃ."

"تہ هو عمري تان واپس اچي ويو آهي؟"

"ها."

"ڪڏهن؟"

"ڪلهہ."

"پوءِ اوهان کي اچ ٻڌايو اٿس!"

"بس.... مان تي ٿو اچانس."

"هينئر ڪهڙو ضرور آهي. سڀاڻي ملجوس."

"نہ.... مان منٽن ۾ تي ٿو اچان."

۽ گيراج ڏانهن موٽر ڪڍڻ لاءِ وڌيو.

...... تي سگهي ٿو هي ڪانئون مهينو... هن ڪيس ٻڌايو هجي. يا هو سمجهي ويو هجي(؟)

نتيجو...... نتيجو...... نتيجو...... نتيجو...... نتيجو...... نتيجو نتيجو....... بڪواس: "ڪانسيڪوئنس."

اوهہ. "آءِ جسٽي فاءِ اٽ." "آءِ ڪين جسٽي فاءِ اٽ"...... مونکي ائين ڪرڻ کپندو هو. بلڪل. نہ تہ هوءَ تباهہ ٿي وڃي ها. "ييس اٽ از جسٽي فبل: اٿيڪلي. مارلي. لاجيڪلي." ڪوبہ اخلاقي قدر، قانون ڪنهن کي ائين جاڻي ٻجهي ختم..... _ (چيڪاٽ)

اف! هي ماڻهو: انڌا ..... مري پوي ها تہ چون ها ڊاڪٽر جاڻي واڻي..... مان پنهنجي زال سان محبت ڪيان ٿو. هوءَ مون سان. منهنجي نيت ڪڏهن بہ ......

"لسٽ."

"نيور نيور" بلڪل نہ ائين ڪڏهن بہ نٿو ٿي سگهي. ڪڏهن بہ نہ ...... پر سوال آهي....؟

"اٻارشن."

هون.... اهوئي "ساليوشن" آهي. "ييس وڌ آئوٽ دئٽ" واهيات. ذليل رئيس. هُنهہ.

هينئر جڏهن مان وٽس وڃي رهيو آهيان. هو ڇا سوچيندو هوندو: ڊاڪٽر

ويساهه گهاتي ڪئي آهي، اعتماد کي نيس پهچائي اٿس. ڊاڪٽر ڪمينو..... نه، ڪچيون ڳاريون ڏيندو هوندو. هر سنڌي وڏيري وانگر، ذليل انسان تون آهين. تون ـ انسان ڪش. تونا جنهن پئسن جي هولَ ۾ هڪ معصوم جي زندگيءَ کي تباهه ڪرڻ ڪان به ڪونه ڪيبايو. هڪ معصوم، پياري ـ

ڊاڪٽر صاحب اوهان کي ڇا ٻڌايان ته مان شهزاديءَ کي ڪيڏو ٿو پانيا. فراڊ.

ـــ هوءَ منهنجي زندگي آهي

ـــ قاتل. سنڌ جا زميندار: هنن کي گوليءَ سان اڏائجي. گوليءَ سان...

مان "نروس" ٿي ويو آهيان. نه نه.....؟ "گلٽي ڪانشس" مون ڪوبه گناهه نه ڪيو آهي.

"لئڪ آف مورل ڪريج. نو جو ڪجهه ٿيندو، آءِ ول فيس اٽ."

هينئر هو مون سان ڪيئن پيش ايندو؟ "پولائٽلي"..... يا ـ؟ نيٺ ته وڏيرڪي ذهنيت اٿس. ممڪن آهي.... مان خود بي عزتو ڪندو سانس. پر ساڳي وقت چالاڪ ۽ مڪار به آهي.

ـ ڪورٽ؟

ممڪن آهي؟ "سپوز. بٽ اِٽ از امپاسيبل....؟"

ڪورٽ جو ڪمرو.

"مِي لارڊ انسان جي زندگي ايڏي چيپ ناهي جو ـ مان ڊاڪٽر آهيان. سر. آءِ ايم ڊاڪٽر. ناٽ پيوري ٽين. ييس سر ـ سڊڪشن."

"نو نو. اِٽ از رانگ. اِٽ از رانگ."

"فارنيڪشن"

There was voluntarism between.... under-standing

"بٽ سر... آءِ وانٽ ٽو سي، اوهه! نيور نيور. ڪڏهن به نه."

"واٽ از موريلٽي؟ اخلاق خود پنهنجي جاءِ تي "ويگ ڪانسيپٽ" آهي. جيڪڏهن ان کي "رليٽو فارم" ۾ نه ڏٺو ويندو. محض بڪواس. ڪنهن حد تائين

عجيب مذاق. اليوشن سر.

"The concept of morality should be measured in relation the vital needs of the particular relative circumstances. Yes, it is the basic principle of ethical sciences: medical ethics, social or what you may classify…."

هنن مخصوص حالتن ۾..... ها سائين، هنن مخصوص حالتن ۾، منهنجو اهو فعل قانوني ڏوهه نه آهي.... نه بداخلاقي، نه ويساهه گهاتي. هڪ انساني زندگيءَ جي اهميت کي آڏو رکي مون اهو هڪ.... فرض سمجهي ٿي. هن جي هڪ اهم فطري ضرورت کي سنجهي ٿي. ۽ ها! چاڪاڻ ته مون چاهيو. منهنجي اندر جي آواز هيٺ، مون انهيءَ کي هڪ اخلاقي فرض سمجهي ڪري ٿي.

مان ميجان ٿو ته منهنجي ئي صلاح تي رئيس پنهنجو ڪٽنب ڳوٺ کان هتي شهر ۾ مستقل طور آندو. مان ساڻس اڪيلائيءَ ۾ ملندو رهندو هوس. رئيس کان مون اهڙي اجازت ورتي.... صحيح آهي: رئيس جو مون ۾ مڪمل اعتماد هو. مون ڪيس اهوئي مشورو ڏنو ۽ بار بار ڏنو ته: سندس ڏينهون ڏينهن وڌندڙ هيسٽرو ـ مينيا ـ ڪنڊيشنس جو علاج صرف شادي آهي. هن کي پيار گهرجي. هوءَ نوجوان آهي. ساماٿيل سندس سيڪسوئل ارج جي تسڪين لاءِ.... اهو فطري آهي. دوائون: محض عارضي سڪون ڏيندس. رئيس هر دفعي انڪار ڪندي ملڪيت جو سوال ڪڙو ڪيو. "ييس سر. واٽ ڪين آءِ ڊو فار هَر؟ سواءِ مشوري ڏيڻ جي! همدردي ڪرڻ جي!" سئمپٿي (Sympathy) ڪجهه به ناهي. سواءِ رسمي لفظن جي "هيپو ڪريسيءَ" (Hypocrisy) جي. ڇا اهڙي لفظي همدردي هنجو علاج ٿي سگهي ٿي؟ "نو نو..... نو، مي لارڊ نو." (No, No, My Lord No!) مونکي يقين هو ته اهي دورن جا حملا سندس لاءِ هڪ ڏينهن ڪنهن فزيڪل ڊفيڪٽ (Physical defect) جو ڪارڻ بڻجدا. بلائينڊنيس. ڊيفنيس. پئرالسس آر.... (Blindness, deafness, paralysis or..... سائڪياٽرسـ.........ٽ؟ (Psychiatrist)

مونکي فضول لڳو اوهان خود ئي سوچيو نه.... هڪ فطري.... ۽ ها. مون اها به جاچ ڪئي. پنهنجي منهن هڪ سچي خواهش هيٺ ته ڪاش، هوءَ هتي شهر

۾ ڪنهن سان "لَو"(Love) ڪندي هجي. جٿيـن عموماً ڪنواريون ڇوڪريون ڪنديون آهن. ۽ اها ڪهڙي نہ سٺي ڳالهہ هجي ها. جيڪڏهن هوءَ ڪنهن سان "لو"(Love) ڪري ها. پر هوءَ ڪيڏي سادي سودي، هيسيل ۽ سخت پابنديءَ هيٺ! ممڪن آهي، يقين جي حد تائين تہ هن تصوراتي دنيا ۾ پنهنجو ڪو محبوب بنايو هجي. ۽ _

جڏهن تہ فيصلو ڪورٽ ۾ ٿيندو. مان وٽس ڇو وڃان (؟) ڳاڙهي موٽايان (؟) هروڀرو مس بيهيو (Misbehave) ڪري..... نہ، ممڪن آهي پولائٽلي (Politely) پيش اچي. ۽ هن حادثي ڪي حقيقت پسنديءَ سان ريئلائيز (Realise) ڪري. مون سان ان سلسلي ۾ مشورو ڪري. اهو وڌيڪ بهتر آهي، ۽ _، اهو بہ تہ ٿي سگهي ٿو، هي منهنجا اجايا انديشا هجن اجايا.... هن جو شڪ مون تي نہ ويندو هجي. اِهو بہ ٿي سگهي ٿو مون ڪي ننديڻ ڪان وٺي چاٺي. منهنجي شرافت ۽ ايمانداريءَ تي سندس پختو اعتماد آهي. هو منهنجي باري ۾ ائين سوچي بہ نٿو سگهي، مون جڏهن ڪيس چيو: "رئيس هن ڪيس ۾ ضروري آهي تہ مان سائس اڪيلائيءَ ۾ ملندو رهان."

چيائين، "ڊاڪٽر صاحب انهيءَ ۾ پڇڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي. شهزادي اوهان جو پنهنجو ٻچو آهي. بس رکو.... "

"باسٽرڊ، هيپو ڪريٽ."(Bastard, Hypocrite)

"ڊاڪٽر صاحب اوهان کي خبر آهي تہ مان ڇئن مهينن لاءِ پاڪ ملڪن ڏانهن زيارت لاءِ وڃي رهيو آهيان. پنهنجا گناهہ بخشائڻ. شهزادي جي پارت..... "

ايڏي ڀروسي هوندي مون ۾ ڪيئن ٿو شڪ ڪري سگهي! ڪڏهن بہ نہ. مونکي وٽس وڃڻ گهرجي. پر..... انجي معنيٰ _؟ هو هُن کي ڏوهي ٺهرائي. نتيجو؟ غيرت جي احمقانہ تصور هيٺ ڪيس ماري ڇڏي _ اوهہ! ڪيڏو ڀيانڪ تصور آهي. وحشي جانور. جهنگلي.

"نو نو. شي از انوسينٽ، شي وڊ نات بي بليمڊ."(No, no, she is innocent, she would not be blamed) مان ڪنفيس (Confess) ڪندس. آءِ ول اڪسيپٽ دي ريئلٽي. آءِ ول.) I will accept the reality, I will).

اکيون ـ نيم خوابيده ـ چهرو ـ نهار .. چڪ. ”هائو بيوٽي فل چارمنگ“ (How beautiful, charming) ـ نہ ـ مان انهيءَ کان متاثر نہ ٿيو هوس. ڪڏهن بہ نہ.

مون رڳو سندس حسن جي ساراهہ ڪئي هئي. پر اهو منهنجي ”انٽينشن“ (Intention) تي اثرانداز نہ ٿيو هو. مون سندس ضرورت کي آڏو رکي اڳئي سوچي ڇڏيو هو: ”ڪنٽراسيپٽوز“ (Contraceptives) جو استعمال ـ ها. مون ڪيترا ڀيرا پاڻ کان سوال پڇيو هو. سوچيو هو: ”لاجيڪلي آءِ ڪنوينسڊ ماءِ سيلف“ (Logically, I convinced myself) ڪرڻ گهرجي. اهو گناهہ تي نٿو سگهي. نہ ويساهہ گهاتي ۽ نہ ئي بداخلاقي.

”ليگل ايسپڪٽ“ (Legal aspect)

اوهوا واضح طور تي سوچيو هوم. سوچي بہ نٿي سگهيس. ناممڪن هو. ناممڪن پر.

هي اوچتو! اوچتو حادثو! حادثو ئي ڇٻو. انهيءَ ڏينهن.... اوچتو.. بهرحال اڳي پوءِ ٿيڻو هو. رڳو موقعي جو اندازو رکڻو هو. موقعي جو. خود ئي. پر احمقانہ انداز ۾. غلط وقت تي. پر ڇا ٿي ٿي سگهيو.

”جيجي مان هن سان اڪيلائيءَ ۾ ملڻ چاهيان ٿو“ چيريل اکين جا ڇپر هيٺ مٿي ـ نهار ـ ڳاڙهو تپندڙ چهرو ـ چڪ ـ چپ چرندڙ ـ تيز ساهہ ـ سيني جو اڀار لهوار.

شهزادي

ماٺ

اکيون اکين ۾

شهزادي!

اوچتو ـ ياڪر

شهزادي! اهو ڇا

ياڪر جي چڪ زور سان ـ تڙپ ـ تڙپ

بس (Yes). نمفوليٽڪ (Nympholeptic)

چمي ـ چميون

؟_ چميءَ ۾ انيشئيٽو (Initiative) منهنجو هو ها. منهنجو ٻي خوديءَ وچان. اها چمي!؟ همدرديءَ واري پيار وچان. جيئن هڪ ٻار کي ڏٻي آهي(؟) ڪو اهڙو ارادو جنهن کي جنسي معنيٰ ۾ (؟) نہ_ ٻنهہ نہ.

پر مان سمجهان ٿو تہ. پهرين تہ منهنجو اهڙو ارادو ڪونہ هو. پر پوءِ هن جي خود _سپردگي ۽ پرپور ها. ائين ٿي_

ڇا هي منهنجا ذهني مفروضا آهن؟ هن اچا "ريئلائيز" (Realise) نہ ڪيو هجي. اچا ڪلهہ تہ آيو آهي. پر اچڻ شرط مون سان مليو ڇونہ؟ ملڻ ڪپندو هوس. پر جيڪڏهن چاڻ اچا نہ پئي هوندس. تہ ڪنهن بہ وقت پئجي سگهيس ٿي. بلڪل. پنهنجي زال کان پڇيو هوندائين. ضرور. ايندو رهندو هو يا نہ. ڳپل ڏينهن کان مان نہ ويو آهيان. وڃڻ ڪپندو هوم.... هنن گهرايو بہ تہ ناهي! ان جي معنيٰ انهيءَ عرصي ۾ شهزادي نارمل رهي آهي(؟) يا....

"اوهہ ليوات" (Oh, leave it)

جڏهن ڊاڪٽر جي گاڏي رئيس جي بنگلي جي مين گيٽ مان اندر لنگهي تہ ڏٺائين رئيس، بنگلي جي ٻاهرين پاسي واري ٿلهي تي آرام ڪرسيءَ تي ويٺل. سندس پير ۾ منجيءَ تي ويٺل ڪمدار ۽ سندس سامهون ڪرسيءَ تي ڪو ملاقاتي. سندس پراڻو نوڪر ٿورو پر پرو بيٺل. ڊاڪٽر ڪار جو دروازو بند ڪري ٿلهي ڏانهن وڌڻ لڳو. اندر جي ھُر ڪر وچان. رئيس ڪيس ڏسي اڳيئي اٿيو هو ۽ ڏانهس وڌڻ لڳو هو. اڳتي وڌي، وڌي اڪير ۽ قرب مان ڀاڪر پاتائينس.

"ڊاڪٽر صاحب ڪهڙا حال اٿو؟" هن گرمجوشيءَ مان هٿ ملائيندي چيو.

"سائين، مهرباني . دعا آهي. خيرن سان موٽي آيَو." زوريءَ آنڊل مرڪ چپن تي. ذهن ۾ مونجهہ. تجسس، ڪجهہ ڄاڻڻ لاءِ

۽ پوءِ اهڙي رسمي گفتگو_

سموري گفتگوءَ دوران ڊاڪٽر اشاري طور بہ اهڙو اندازو لڳائي نہ سگهيو. تہ رئيس کي ڪا اهڙي ڄاڻ آهي. هو ٻئي شڪي ذهن سان سوچيندو رهيو. سواءِ ڪنهن نتيجي تي پهچڻ جي. ڪجهہ وقت ائين رسمي ڳالهہ ٻولهہ کان پوءِ. رئيس ڊاڪٽر کي اندر گهر هلڻ لاءِ چيو. هونئن عام طور، رئيس ڊاڪٽر کي اندر تڏهن وٺي

ويندو آهي. جڏهن شهزادي، سندس زال يا وري سندس طبيعت خراب هوندي آهي.

ڊاڪٽر جي دل تيز تيز ڌڙڪڻ لڳي. مار _قتل؟ _اوچتو خيال آيس. رئيس ڏانهن سوال ڀرين نظرن سان ڏسڻ لڳو. ۽ رئيس جڻ سندس اڻ پڇيل سوال کي سمجهندي. اڳيان ٿيندي چيو: ”اچو سائين اچو. اوهان تہ پنهنجا ئي آهيو. اوهان کان ڪهڙو پردو.“

ڊاڪٽر سندس پٺيان هلڻ لڳو.

اندر گهر ۾ : رئيس جي زال ۽ ڌيئس، شهزادي هڪ ئي کٽ تي ويٺيون هيون. هيٺ منجيءَ تي نوڪرياڻي ويٺل. پاڻ ۾ ڪجهہ ڳالهائي رهيون هيون. جڏهن ڊاڪٽر اندر گهڙيو تہ رئيس جي زال رئو ٺاهيندي ٿورو ڇرڪي، پوءِ ويٺي ۽ ڊاڪٽر کي ڪيڪاريائين. نوڪرياڻي اٿي بيٺي. شهزادي تڪڙي اٿي ۽ تيز تيز اندر ڪمري ڏانهن وڃڻ لڳي.

”ڪيڏانهن پٽ. ڪيڏانهن؟“ رئيس شهزاديءَ کي ويندو ڏسي، رڙ ڪئي.

هن ڪوبہ جواب نہ ڏنو ۽ ڪنڌ هيٺ ڪري، اجها وڏيڪ تڪڙي تڪڙي اندر هلي وئي.

”هيڏي شهزادي! پٽ ٻاهر اچ. هاڻي ڊاڪٽر صاحب کان ڪهڙو ٿي پردو ڪرين.“

ڊاڪٽر کي. رئيس جو انداز معنيٰ خيز. ڪا چال لڳو.

هوءَ نہ آئي.

پٽس وري سڏ ڪيس. ڪجهہ حجت ۽ رعباتي نموني ۾.

هوءَ ٻاهر آئي. آهستي آهستي. ڪنڌ هيٺ. نظرون جهڪيل. لڄايل.

منجهيل ڊاڪٽر ”چا ڪيان؟“ سوچڻ لڳو.

”ڪيئن ٿئي طبيعت شهزادي؟“ هن رسمي طور پڇيو.

شهزادي ناٿو ونندي. کيس ڪجهہ عجيب عجيب لڳو. هن کان اڳ جڏهن بہ هو شهزاديءَ کي مخاطب ٿيندو هو. تہ سندس نالو وٺڻ بدران ”ٻچا“، ”ڌيءُ“، ”پٽ“ چوندو هوس. ان دوران لاشعوري طور سندس ڌيان شهزاديءَ جي پيٽ ڏانهن ڪجيو. هو چور نظرن سان هن جي پيٽ ڏانهن ذري ذري ڏسڻ لڳو. انهيءَ فعل کي شعوري طور خراب سمجهندي بہ. سندس نظرون هن جي پيٽ تي ڪيچي ٿي

ويون. پيٽ اڳتي وڌيل، نہ وڌيل. نظرن جو دوکو (؟). نہ _ هلڪو وڌيل (؟) محسوس نہ ٿيندڙ ذهن جو سراب (؟) دوکو. اندازي لڳائڻ جو. نظرن جو. احساس جي منجهيل ذهن جو _ ڪوبہ فيصلو ڪري نہ سگهيو. البت تشويش.

”ويهہ“ لجايل، ڪنڌ هيٺ ڪري ٿورو پرپرو بيٺل شهزاديءَ کي چيائين. پنهنجو اجنبي آواز خود ئي محسوس ڪيائين. هوءَ ٻيءَ کٽ تي ويهي رهي. ماٺ، اکيون هيٺ. جهڪيل بدستور.

رئيس کيس پنهنجي سفر، پلي ولايت جي مقدس جاين ۽ اتي جي حالتن وغيره جي باري ۾ احوال ٻڌائڻ لڳو. ڊاڪٽر محسوس ڪيو يا کيس لڳو تہ ڳالهائڻ جي وچ ۾ رئيس ڪنهن ڪنهن وقت معنيٰ خيز نظرن سان، ڪڏهن شهزاديءَ ڏانهن تہ ڪڏهن ڏانهنس پئي ڏٺو.

رات جا يارهن ٿيا تہ هن رئيس کان موڪلايو. موڪلائڻ وقت رئيس پلي ولايت کان آندل سامان سوکڙيءَ طور کيس ڏيندي چيو: ”سائين، رڳو هن لاءِ اوهان کي تڪليف ڏني هيم.“

ان جو مطلب ڇا ٿو ٿي سگهي؟ هن اڄا اهو محسوس نہ ڪيو آهي. شهزاديءَ بہ ڳالهہ نہ کولي آهي. هوءَ ويچاري ڪيئن ٻڌائيندي. پر مونکي حقيقت ظاهر ڪرڻ گهرجي. ٻيءَ حالت ۾ غلط فهميون پيدا ٿي سگهن ٿيون ۽ ڪيترا مونجهارا _ اِهو نہ ٻڌائڻ ڏوهہ آهي. ٻي معنيٰ ۾ ويساهہ گهاتي ۽ ..... ها؟ مون کي سڀ ڪجهہ ٻڌائڻ گهرجي. اِهوئي وڌيڪ درست آهي تہ رئيس کي سچي حقيقت ۽ اهي اڻ تر حالتون ٻڌائي، ائبارشن لاءِ آماده ڪيانس.

پر هيءُ مڪمل ساليوشن (Solution) تہ ناهي، هن جي زندگي؟

شادي!

يس، اِٽ از آلسو پاسيبل (Yes it is also possible)

سندس شادي لاءِ مجبور ٿئي.

غيرت وچان ماري وجهيس.

اوهہ! ائين بہ ٿي سگهي ٿو. اف _ ! مان..... مون کي گهبرائڻ نہ گهرجي. جڏهن هي سڀ ڪجهہ ڪرڻ لاءِ مان پاڻ کي ذهني طور تيار ڪري رهيو هوس تہ

سوچيو هوم مان انهن هاجيڪار قدرن کي مجڻ ۽ انهن مطابق هلڻ لاءِ پابند ناهيان. جيڪي عام مروج آهن. مان آزاد آهيان. منهنجي هن فعل سان تعلق رکندڙ فرد کي مادي توڙي غير مادي نقصان نٿو پهچي. اها هن جي ضرورت آهي. ضرورت علاج جي حد تائين. هن جي پيءُ کي جٽڻ ۽ نپائڻ جي دعويٰ رکندي، اهو حق ڏئي نٿو سگهجي ته هو پنهنجي مفاد خاطر ڪيس جيئري ئي قبر ۾ دفن ڪري ڇڏي. ڪنهن به پيءُ کي اهڙو حق ڏئي نٿو سگهجي.

هون _ مونکي نروس (Nervous) ٿيڻ نه گهرجي. ههڙي حالت پيدا ٿيڻي هئي. لاجيڪلي (Logically).

سچ جي جنگ.

واقعي لڳي پيو ته سچ جي جنگ ٿي آهي. انساني تهذيب جي اعليٰ قدرن لاءِ سچ _؟

اسان جي پنهنجن تمنائن جو عڪس آهي. دلي تمنائن جو. مجرد ۽ لطيف روپ ۾. پوءِ اسين انهن دلي تمنائن کي منطقي شڪل ۾ پيش ڪري سچ جو نالو ڏيندا آهيون....

؟...... اهو ڪنهن اوهه. نتشي (Nietsche) ته ان جي معنيٰ....

ايبسوليوٽلي ناٽ (Absolutely not)

ڇا مان پاڻ کي به ننگي سگهان ٿو؟

"پيرا ڊاڪس" (Paradox)

عجيب!

ايني هائو (Any how). بهتر آهي ته مان رئيس کي هن حقيقت کان آگاهه ڪريان. ۽ اهو هن جي دماغ ۾ وهاريان ته اهو اڻ ڏٺو هو. ۽ انهيءَ ۾ منهنجي ڪا به اهڙي نيت ڪانه هئي. جنهن کي جنسي لذت. جنسي لذت جو مقصد يا اهڙي قسم جي بدنيتي چئجي. پر ..... ممڪن آهي ائين چوڻ سان وڌيڪ (Antagonise) ٿئي. بهتر آهي. ڪنهن ريت رڳو ڪيس شهزاديءَ جي شادي ڪرائڻ لاءِ آماده ڪيان جيترو ممڪن ٿي سگهي. جلد. ها. ائبارشن ڪان پوءِ ايندڙ پهرين ئي ملاقات ۾ ساڻس ڳالهائيندس. سواءِ ڪنهن گهبراهٽ جي. مون ته

ڪو گناھ ڪيو ناهي، جو اجايو ذهني عذاب پوڳيان.

ڊاڪٽر اهو سوچي، قطعي انداز ۾ فيصلو ڪيو. ان هوندي به هڪ مبهم ڪُٽڪندڙ غير تسلي بخش احساس کڻي گهر آيو.

۽ پوءِ ڊاڪٽر جي رئيس سان ملاقات ٿيندي رهي. رسمي ۽ دستوري ڳالهيون ملڻ وقت هر دفعي هن اهڙو ذڪر ڇورڻ لاءِ سوچيو. پر هر دفعي سوچڻ ۽ سوچي ذهني ڪرب ۽ ٽنٽي پيڙا پوڳڻ کان سواءِ ڪجهه ڪري نه سگهيو. هر دفعي جڏهن اٽل ارادو ڪندي به، چئي نه سگهندو هو ته پوءِ پنهنجو پاڻ تي ڏاڍا ڇڪ ايندا هيس، ۽ پنهنجو من ڇيد ڪندي سوچيندو هو: اخلاقي جرئت جي ڪمي؟ نه ـ رئيس جي شخصيت؟ نه ـ رئيس جو نارمل ورتاءُ؟ جنهن ۾ محسوس ٿيندڙ ڪا چال؟ نه ـ باقي ڇا؟ ڪجهه به نه. هن دفعي مان ڪيس ضرور چوندس. ائين چئي ڇڪتاڻ پيدا ڪندڙ سوچ ڌارا کي دٻائڻ ۾ ڪامياب ٿيندو هو. ۽ پوءِ وري ـ ملڻ کان اڳ شروعات ڪرڻ لاءِ انداز اختيار ڪرڻ، لفظن جي چونڊ ۽ چالاڪيءَ سان رئيس طرفان اٿندڙ خيالي نقطن جو جواب سوچيندو هو.

پر هو وري به ذڪر ڪري نه سگهيو ۽ نه رئيس ئي ڪا اهڙي ڳالهه ڪئي. ائين مهينو گذري ويو.

هڪ ڏينهن جڏهن، ڊاڪٽر ڪلينڪ ۾ ڪنهن مريض کي چڪاسي رهيو هو ته رئيس جو فون آيس. جنهن ۾ هن ڪيس رات جي ماني ساڻس گڏ کائڻ لاءِ دعوت ڏني. ظاهر آهي، ڊاڪٽر انڪار ڪري نه سگهيو ۽ گهر ڇئي ڇڏيائين ته هو رات جي ماني رئيس وٽ کائيندو. رات جو مانيءَ تي، جڏهن ماني کائي رهيا هئا. تڏهن به رئيس جو ورتاءُ ساڳيو نارمل هو. مهذب ۽ گهرائپ وارو. هر بناوٽ کان خالي پائنجندڙ. البت ڪنهن ڪنهن وقت پاڻ. ڇڪ ڪنهن گهري سوچ جي تجيءَ ۾ پئجي تي ويو. ته وري ڪنهن ڪنهن مهل سندس ڪل اجائي. سواءِ ڪنهن ڪارڻ جي ٿي لڳي. جڏهن ته ڊاڪٽر منجهيل. ڪنهن مهل ته موڳوئي موڳو. ان هوندي به هن پنهنجي ليکي ڪوشش ڪري رئيس کي اهو محسوس ٿيڻ نٿي ڏنو ته ڪو پاڻ غائب دماغ آهي، يا سندس سوچ ڪنهن ٻئي هنڌ آهي.

مانيءَ ڪانپوءِ جڏهن نوڪر سندن آڏو چانهه رکي ته رئيس ڪيس چيو "بس، چانهه جا ٽانو پوءِ کڻجانءِ، تون وچ ۾ در بيڪڙيو وڃ" هو هليو ويو.

"ڊاڪٽر صاحب، اوهان سان هڪ اهم مسئلي تي ڳالهائڻو هو." رئيس جڻ اوچتو ڊاڪٽر ڏانهن نهاريندي چيو، "انهيءَ ڪري اوهان کي...."

"هاها، چو نه ـ" ڊاڪٽر پنهنجو پاڻ کي ڪرسيءَ تي ٺاهيندي چيو. ڪوڪلي، بناوٽي مرڪ. اندر ۾ هر ڪر، بيقراريءَ ساڻ.

"اوهان ته پنهنجا ئي آهيو، بنهه گهر جا ڀاتي. اوهان کان ڪي ڳجهو ـ".

هو خاموش ٿي ويو، لڳي پيو مناسب لفظن ۾ مقصد بيان ڪرڻ لاءِ پتوڙي رهيو آهي. ڊاڪٽر قمر سندس منهن ۾ تجسس وچان نهاري، سندس لفظن جو بي چينيءَ سان انتظار ڪرڻ لڳو.

"مون سوچيو هو." رئيس چوڻ لڳو، "شهزاديءَ جي شاديءَ جي باري ۾ اوهان سان صلاح ڪريان."

"هون ـ" ڊاڪٽر اجا اڳتي ٻڌڻ لاءِ پوري ڌيان سان ڏانهن تڪڻ لڳو.

"اوهان جو ڇا خيال آهي؟" ڪجهه وقفي جي ماٺ ڪانپوءِ رئيس پڇيو.

"ها سائين، مون ته اوهان کي اڳ ۾ به ڪيترا ڀيرا اهوئي مشورو ڏنو هو. مان اوهان سان متفق آهيان." ڊاڪٽر وراڻيو ۽ خاموش ٿي ويو.

ڊاڪٽر چپ. رئيس چپ. اها خاموشي ڪجهه عجيب لڳي ٿي. خالي خالي. خاموشيءَ جو اهو خال تقاضا ڪندڙ ته ڳالهائي ان کي پريو وڃي. رئيس، ڊاڪٽر ڏانهن ڏنو. ڪجهه اهڙين نظرن سان، جن ۾ ڪجهه اڪلڻ لاءِ توقع هجي. ۽ ڊاڪٽر جي اندرين بيقراري. رئيس کان وڌيڪ ٻڌڻ لاءِ اتساهه رکندڙ. انهيءَ خاموشيءَ دوران ڊاڪٽر قمر کي اوچتو خيال آيو: رئيس کي سموري حقيقت کان آگاهه ڪرڻ جو. ۽ سڀ ڪجهه اڪلڻ لاءِ جڻ ڪا اندرين قوت ڪيس همٿائي رهي هجي ۽ شعور ابتدا ڪرڻ لاءِ مناسب لفظ ڦولهيندو هجي.

"ڊاڪٽر صاحب" رئيس خاموشيءَ کي ڀڳو.

"جي." ڊاڪٽر اوچتو سجاڳ ٿيندي چيو.

"ڳالهه دراصل هيءَ آهي ته." هٻڪندي رئيس چيو، "شهزاديءَ کي ٻيمت ٿي پيو آهي."

”پيٽ!“ ڊاڪٽر اڪيون ڦاڙي ڏانهنس ڏٺو. رئيس انهيءَ مهل چڱيءَ طرح سندس منهن جو رنگ بدلجندو ڏٺو.

”ها پيٽ. شهزاديءَ کي پيٽ ٿي پيو آهي ڊاڪٽر صاحب.“ رئيس آهستي آهستي چوڻ لڳو. ”انهيءَ جي باري ۾ اوهان سان ڳالهائڻو هو.“ هو گهڙيءَ ڪن لاءِ خاموش ٿي ويو.

ڊاڪٽر پنهنجي سيني اندر ڌڙڪندڙ دل جو ڌڙڪو محسوس ڪيو. ۽ ڪرسيءَ تي پاسو بدلايو ۽ پوءِ مٿي پولار ۾ نهاري، اکيون ٽمڪايون ۽ اوچتو چيو: ”رئيس.“ سندس آواز بدليل هو. ”مون کي اڳئي خبر هئي ـ ها، مون کي ان نتيجي جي خبر هئي، قربان علي“. چند ڪنن لاءِ چپ ٿي ويو. رئيس جون اکيون بدستور سندس منهن ۾ هيون.

”دراصل... آ....“ هو هٻڪيو. ”آ.... دراصل مون کي اڳ خبر هئي ـ رئيس، شهزاديءَ کي اهو پيٽ مون مان آهي.“ هن آخري جملو تڪڙو ۽ جلدي چئي ورتو.

رئيس ڏانهنس تڪيندو رهيو: عجيب ۽ حيرت گهٽ. افسردگي وڌيڪ. لڳي پيو هن کي انهن لفظن جي توقع هئي. ان ڪري سندس اکين ۾ حيرت کان وڌيڪ ڪا مبهم معنيٰ هئي. هن هڪ ٿڌو ساهه پريو. ساهه، جوان ـ چئو هو. ڪنهن مفهوم کان خالي. اندازو نہ پيو ٿي سگهي تہ اهو ساهه اطمينان جو هو يا صدمي جو. ”ها، رئيس. اهو بار مون مان آهي. شهزادي بي ڏوهڻ آهي. ۽....“ هن ڪن رکي چيو. ”مان بہ ـ پنهنجي پنهنجي جاءِ تي. مون ائين ڄاڻي ٻجهي ڪيو.“ هينئر سندس ڳالهائڻ ۾ رواني اچڻ لڳي. ”مان سمجهان پيو تہ مون کي ائين ڪرڻ گهرجي. هڪ همدرد انسان جي حيثيت ۾.“ ڪن ماٺ کان پوءِ وري چوڻ شروع ڪيائين. ”اها شهزاديءَ جي ضرورت هئي ۽ آهي. سوال آهي ملڪيت جو. جو اوهان جو مفاد آهي. هوءَ انهيءَ لاءِ چو پوڳي؟ ڇا اوهان شاديءَ کان سواءِ رهي سگهيو؟ رئيس، معاف ڪجو. اوهان جي ذات بابت.... جيڪڏهن اوهان خراب نہ سمجهو تہ ـ منهنجو مطلب آهي ...... خير.... پوءِ ڇا هوءَ انسان ناهي. ضرورت محسوس نہ ڪندي هوندي؟ ڇا اوهان فطري بک کي ٽاري سگهو ٿا؟ دٻائي سگهو ٿا؟ يا ختم ڪري سگهو ٿا؟ معاف ڪجو ـ اوهان تہ مهيني ۾ الاءِ.... خير ـ“

"بس ڊاڪٽر صاحب گهنگار..."

"ڪا ڳالهه ناهي رئيس" هن ڦڪي مرڪ سان چيو. جا طنز سان پريل هئي. "رئيس، مان ڪنهن به اهڙي اخلاقيات ۾ ويساهه رکندڙ نه آهيان، جا ٻئي انسان کي ڪنهن به شڪل ۾ غلام رکي ۽ محض پنهنجي ذاتي مفاد لاءِ ٻئي انسان کي ڪنهن به نموني ۾ چيپياٽي. هن معاملي ۾ اوهان خود ڏسو ته ذاتي مفاد جو جذبو ڪيڏو نه ڪريل آهي جو اوهان کي هڪ معصوم جي زندگي ـ سو به پنهنجي نياڻي.... بهرحال منهنجي آڏو منهنجو اهو فعل ڪابه بداخلاقي يا گناهه ڪونهي. هتائين منهنجي آڏو، اهو فعل هڪ رليٽو مارئلٽي (Relative morality) هئي. ها. رليٽو مارئلٽي. يعني ته. يعني ته.... سنڌيءَ ۾ انهيءَ کي چا ٿو چئي سگهجي. نسبتي اخلاقيات. پر اهو لفظ به پورو مفهوم ادا نٿو ڪري. اوهان ته منهنجي مقصد کي سمجهي ويا هوندا... ها. رئيس قربان علي خان. دنيا ۾ هر شي رليٽو (Relative) آهي... سو مون هڪ معصوم، بي گناهه نوجوان نينگر جي زندگيءَ ۽ سندس بنيادي ضرورت ۽ اها ضروت پوري نه ٿيڻ جي حالت ۾ پيانڪ نتيجن کي آڏو رکيو، جو ظاهر آهي منهنجي آڏو سپ کان وڏو اخلاق هو (۽ آهي) ان کي اخلاقي فرض چئوس يا هڪ ڊاڪٽر جي حيثيت سان ـ

"ان کان سواءِ هڪ ٻئي به امڪان کي نظرانداز ڪري نٿو سگهجي. هاڻي اوهان خود سوچيو، جڏهن اوهان ڪنهن عورت سان هڪ ڪمري ۾ بند هجو، ۽ اهڙو شڪ ته چا پر يقينن شهزاديءَ کي به هجي، ته اوهان چا ٿا سمجهو؟ هوءَ ڪنواري، ڪنهن وقت کان ساماپل چا سوچيندي هوندي؟ اچا به صحيح چئجي ته چا تصور ڪندي هوندي. ۽ اهڙي قسم جا تصور ظاهر آهي ته سندس.... بهرحال اوهان يقين ڄاڻو جيڪڏهن سندس فطري ضرورت، فطري انداز ۾ پوري نه ٿئي ها. (يا ٿي). ته سندس ريپريسڊ ڪامپليڪسز" (Repressed complexes) انتهائي پيچيده شڪل اختيار ڪن ها (۽ ڪندا). ڪيس پونڊڙ دورا شدت اختيار ڪري، سندس نارمل شخصيت جا پاڳا ڪري ڇڏيندا ۽ سندس لاءِ جسماني عيب: انڌائپ. ٻوڙاڻ. مستقل چريائپ يا ٻئي ڪنهن جسماني عيب يا اڌ رنگ جو ڪارڻ بڻجندا. مان اوهان کي وري به يقين ٿو ڏياريان ته منهنجي آڏو نڪتو سندس صحت ۽ حياتيءَ جو هو. نڪي جنسيت يا شيطاني خواهش جو.

هو چپ ٿي ويو.

”رئيس.“ هن وري چوڻ شروع ڪيو. ”بهرحال، مان اوهان جي انهيءَ راءِ سان متفق آهيان تہ اوهان سندس شادي ڪرايو. پر..... منهنجي خيال ۾، انهيءَ ڪان اڳ ۾ ضروري آهي تہ ٻار ڪيرايو وڃي. ٻار ڪيرائڻ لاءِ مان انهيءَ ڪري نہ چئي رهيو آهيان تہ، اهو حرامي آهي. هر چمندڙ ٻار نہ حلالي هوندو آهي نہ حرامي. هو فقط انسان هوندو آهي، پر مان انهيءَ ڪري ٿو چوان جو، اسان جي سماج ۾ ..... بهرحال مان اها جوابداري کڻان ٿو. جينوٽيڪ اها ڪا ڏکي ڳالهہ ناهي. مون کي اهو احساس آهي تہ، اوهان کي روحاني اذيت پهتي هوندي، انهيءَ لاءِ مونکي ار....“

”پر ڊاڪٽر صاحب.“ رئيس، ڊاڪٽر جي ڳالهہ ڏانهن ڪوبہ ڌيان نہ ڏيندي بي وسيءَ مان چيو. ”هوءَ ٻار ڪيرائڻ لاءِ تيار ناهي. مان پاڻ انهيءَ خيال ۾ هوس تہ سندس ٻار ڪيرايو وڃي. پر هوءَ سخت ضد ڪري بيٺي آهي. هن جي ڳالهائڻ مان مونکي يقين آهي تہ، جيڪڏهن هن جو ٻار ڪيرايو ويو تہ هوءَ صدمي هيٺ پنهنجو دماغي توازن وڃائي ويهندي. ها ڊاڪٽر صاحب.“ هن ساهہ پريندي چيو، ”ان ڪان سواءِ سيني نوڪرياڻين کي خبر پئجي چڪي آهي، ظاهر آهي تہ ڳالهہ لڪي ..... ڊاڪٽر صاحب، انهن سيني ڳالهين کي ذهن ۾ رکي اوهان پنهنجي راءِ ڪان...“ هو چپ ٿي ويو.

”رئيس.“ ڊاڪٽر هن جي خاموشيءَ کي ڏسندي چيو، ”هن سلسلي ۾ مان اوهان جي هر ممڪن مدد ڪندس. اوهان بي ڌڙڪ چئي ڏيو، جو ڪجهہ اوهان هن باري ۾ سوچيو تا.“

”ڊاڪٽر صاحب ..... دراصل مون کي چوندي بہ شرم پيو ٿئي، پر..... ڇا ڪجي حالتون ئي اهڙيون آهن. ۽..... ڇوڪريءَ جو پيءُ هوندي..... پر... دراصل منهنجو....“ هو چپ ٿي ويو.

”نہ نہ... اوهان بي حجاب چئي ڏيو.“ ڊاڪٽر تجسس ڀريل سوالي نگاهن سان ڏانهنس ڏسڻ لڳو. ”ڊاڪٽر صاحب، منهنجي خيال ۾ اوهان شهزاديءَ سان شادي ڪريو.“ هن اوچتو تڪڙو چئي ڏنو.

”مان!!؟...“ ڊاڪٽر حيرت مان ذري گهٽ رڙ ڪئي، ”يعني مان؟!“ پوءِ پاڻ سنڀاليندي چيائين، ”رئيس، مان اڳئي شادي شده آهيان، ۽ ٽن ٻارن جو پيءُ. مان

پنهنجي زال سان محبت ڪيان ٿو. اهو ڪيئن ٿو ممڪن ٿي سگهي! اوهان ڪٿي بيٺي... منهنجو مطلب آهي تہ....."

"ڊاڪٽر صاحب بيٺي هنڌ... اوهان پاڻ سمجهي سگهو ٿا تہ... ڪير بہ....."

"نہ نہ... هن ۾ تہ مان بہ اوهان جي..."

"پر اوهان انڪار ڇو ٿا ڪريو؟ اهو ضروري ناهي تہ ٻيي شادي ڪرڻ سان ڪو پهرين زال جي محبت ۾ گهتتائي اچي ۽ جڏهن تہ شريعت محمدي موجب هڪ ڪان وڌيڪ شاديون ڪري سگهو ٿا."

"پر..... پر مان پنهنجي زال سان پيار ڪيان ٿو ۽ هن سان گڏ زندگيءَ ۾ مطمئن آهيان... ۽ رئيس." هن لفظن تي زور ڏيندي چيو. "مان هڪ ئي وقت هڪ ڪان وڌيڪ زالون رکڻ جي اصول کي ننديان ٿو. اِهو عورت سان نسورو ظلم آهي. عورت جي سخت توهين. انسان جو مذاق." هن پاسو بدلايو. "ان ڪان سواءِ، رئيس مان اهڙن اصولن، احڪامن يا قدرن کي ننديندو آهيان جنهن مان انسان کي غلام رکڻ يا هن جي ڪنهن طرح سان توهين ڪرڻ جي اجازت هجي. پوءِ اهي اصول اخلاقي قدرن جي نالي ۾ هجن يا سماجي ريتن جي نالي ۾ هجن....."

"پر شهزاديءَ جي پيٽ ۾ اوهان جو ٻچو آهي. اوهان جو تخم." رئيس غصي گاڏڙ هلڪي جارحانہ انداز ۾ چيو.

ڊاڪٽر خاموش، منهن ڳاڙهو ٿيل.

منهنجو تخم؟ تخم؟؟... بليڪ ميل ڪرڻ ٿو چاهي، ذليل، ڪريل ذهنيت. ڊاڪٽر کي تڪڙا تڪڙا خيال آيا. هن پاڻ کي ڊپريسڊ ٿيندو محسوس ڪيو.

"رئيس." ڊاڪٽر پاڻ تي ضابطو مڙهيندي چيو. "منهنجي آڏو ٻار ڪيرائڻ ڪو مسئلو ناهي. پر جيڪڏهن... جيڪڏهن اوهان ٻار ڪيرائڻ نٿا چاهيو. يا اوهان جي ذهن ۾ اهو وينل آهي تہ اهو حرامي ٻار آهي ..... اوهان ان جو خيال نہ ڪندا... بهرحال مان سائنس شادي ڪري نٿو سگهان، اِهو ناممڪن آهي، ناممڪن."

"ڊاڪٽر ....." رئيس ڏانهنس نهاريو ۽ هلڪيو مرڪيو.

ڊاڪٽر کي انهيءَ ڦڪي مرڪ ۾ نهار ۾ ننگي مڪاري نظر آئي.

"ڊاڪٽر، اوهان پنهنجي هن فعل کي ڪٽي ڪهڙي به انداز ۾ پيش ڪري، پاڻ کي حق تي ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪريو، پر اسان جا سماجي قدر... ۽ پڻ قانون... اوهان کي...." رئيس قانون جي لفظ تي زور ڏنو ۽ اڳتي صاف گوئيءَ سان پنهنجو مقصد ٻڌائڻ جي جرئت (شايد) ساري نه سگهيو. انڪري هٻڪندي هٻڪندي تز لفظ ڳولڻ لڳو، جيئن ڊاڪٽر مشتعل نه ٿئي. پر هو ائين ڪرڻ ۾ ناڪام ويو ۽ چپ ٿي ويو.

ڊاڪٽر پنهنجي لڳايل اندازي مطابق ان کي صاف ڪيو. "اوهان جو مطلب آهي ڪورٽ؟"

"جي؟ نه نه .... منهنجو اهو طلب ته ناهي.... پر...."

"اوهان ڪورٽ ۾ وڃي سگهو ٿا." ڊاڪٽر گهرائيءَ مان ۽ فيصلي ڪن انداز ۾ چوندي اٿيو ۽ ٻاهر وڃڻ لڳو.

رئيس سڏيس، هن ان تي ڪوبه ڌيان نه ڏنو. ڊاڪٽر ٻاهر بيٺل پنهنجي گاڏيءَ ۾ ويهي زور سان در بند ڪري، ڪار اسٽارٽ ڪئي.

ڪار ۾ ويهڻ ته ڪيس هلڪي پڇتاءَ ۽ پنهنجي انتهائي بي حسيءَ سان گڏ، مبهم طور پنهنجو پاڻ پنهنجن نظرن ۾ ڪريل هجڻ، بي عزتو ٿيل جو احساس ٿيو. پر پوءِ ذهن کي جهٽڪو ڏني، شعوري طور ان احساس کي دٻائڻ ۾ ڪامياب ويو، جو ڪيس انهيءَ لاءِ ڪافي وزني دليل هٿا. پڻ ان سان گڏ، نامطمئن هجڻ جو هلڪو_هلڪو احساس ڪيس اندر ئي اندر ڪرٽ، ڪرٽ ڪرڻ لڳو.

"ذليل ـ ڪميڻو" ڏند ڪرٽيندي ڀڻڪيائين. "ڪورٽ هون. آءِ ول گو ديئر (I will go there) دراصل مون کي اڳ ۾ ئي هن سان ذڪر ڪرڻ ڪپندو هو. جڏهن عمري ڪان واپس آيو هو. احمق آهيان، بزدل."

پڇتاءُ

اکيون شهزاديءَ جون. چڪ، پاڪر بي خوديءَ وچان. چمي، چميون. تڙپ، خود سپردگي مون چمي چو ڏني؟

"ڪنٽراسيپيٽو" (Contraceptive)

هون، جلدي بازي....

چهرو شهزاديءَ جو، چڪ، تڙپ.

لاشعوري طور؟... پوءِ مون رليٽو مارلٽيءَ (Relative morality) جو جواز ڳوليو، شعوري سطح تي.... پنهنجي اندرين غير واضح خواهش کي ”جسٽيفاءِ“ (Justify) ڪرڻ لاءِ.... نو نو (No, no) قطعي نه. ايبسوليوٽلي نات (Absolutely not). مان پاڻ کي دوکو ڏئي نٿو سگهان. ڪڏهن به نه. مان پاڻ کي دوکو ڏئي نٿو سگهان. مون سندس زندگيءَ ۾ ضرورت کي ئي آڏو رکي. جيڪڏهن منهنجي آڏو محض خواهش جي تسڪين هجي ها ته مان بين ڪيترن هنڌن ۾ هٿ آيل موقعن اوهه. ڊيم اِٽ (Oh, dam it)

۽ ڊاڪٽر خالي ذهن سان گاڏيءَ جي اسپيڊ تيز ڪري ڇڏي. گهر ڏانهن وڃڻ لاءِ.

(ذرتي پبليڪيشن. پهريون پرچو، 1974ع)

سونهان اڻ سونهان

لڳاتار ٽن سالن کانپوءِ ...

يونيورسٽيءَ جي اولڊ ڪئمپس جي وراندي مان لنگهندي ايجوڪيشن ڊپارٽمينٽ ڏانهن ويندڙ دروازي وٽ اوچتو مٽس نظر پئي! هڪ اتفاقي حادثو. جنهن حادثي لاءِ "جيڪڏهن ملي پوي ته پوءِ...." بابت ڪيترا ڀيرا سوچيو هئائين. اها آهي. ساڳي، بنهه ساڳي، ٿوري تبديليءَ سان. ساڳيو اداس، ڳنڀير، وياڪل چهرو، سانورو. هن تبديليءَ سان ته سندس چهڪندڙ ۽ ٻهڪندڙ سانورو پڻ، جيڪو چمڪ جو باعث بڻيو هو. سو ڪاراٽيل

هن جي نهارٽيءَ مان پڪ ٿيس ته، هن ڪيس ڏٺو آهي. سندس دل ڌڙڪي، اندرين تبديلين ڪارڻ پنهنجي منهن جو رنگ بدلجندو ۽ نرڙ تي پگهر محسوس ڪيائين.

ايتري عرصي کان پوءِ ائين، اوچتو ملڻ تي، جنهنجو في الحال وهم ۽ گمان به ڪونه هوس. نه رڳو سندس وجود ڏڏي ويو، پر جڻ ڳپل عرصو اڳ وڏي جاکوڙ کانپوءِ مرونيل ۽ چيپاٽيل ڏوهه جو احساس ڪَر کڻي بيٺس. اهو سياويڪ هو. ائين جڻ ورتل قرض کي وسارڻ کانپوءِ، اوچتو سندس اڳاڙيندڙ ملي وڃي.

اندرين اٿل کي دٻائڻ لاءِ اڇرج، حيرت ۽ خوشي ٻاڻ تي مڙهيندي، مرڪندي ڏانهنس ڏٺائين. سندس ابتڙ. هن جي منهن تي اوچتي ڳنڊجاٽيءَ ڪري، ڪا به تبديلي ڪانه. ساڳي ڳنڀيرتا، خاموشي ڇهري تي. منهن لڳندڙ خشڪ. جڻ وينشنگ ڪريم لڳل ۽ چڱيءَ طرح مهٽيل. (پر ڪيس ڄاڻ هئي ته هوءَ وينشنگ ڪريم استعمال نه ڪندي آهي.) هر عام رواجي ملاقات وانگر، ٻئي هڪٻئي کي ڏسندا رهيا، ڪي گهڙيون.

"تون هتي ڪيئن؟"

"ايم ايڊ جي داخلا لاءِ انٽرويو ڏيڻ آئي هيس."

"ٿي ويو؟"

"ها."

"داخلا ملي ويندي!؟"

"سرڪار موڪليو آهي انهيءَ ڪري ملڻ ئي گهرجي!"

چپ، ڪي گهڙيون.

"تنهنجا ڪهڙا حال آهن؟"

"بس، ٺيڪ... ڪ ني."

"ساڳي ئي هنڌ آهين؟"

"ها، ٺٽي ۾."

"فيمليءَ سميت؟"

"ها."

ڪيس اهڙي قسم جي سوالن منجهان اوچتو هڪ قسم جو ڊپ ٿيڻ لڳو. اهڙو ڊپ، جيڪو پنهنجي پَر ۾ ڪاميابيءَ سان ڏوهه لڪائيندڙ ڏوهاريءَ کي، وڪيل جي آڏي پڇا تي وڪوڙي ويندو آهي. اهڙي قسم جي سوالن کان بچڻ لاءِ هن سٽت رت ڏني، گڏجي چانهه پيئڻ لاءِ.

هن سندس منهن ۾ ڏٺو. سوال بڻجي. جڻ نه اها رت اڻ .. رواجيءَ طور، اخلاق کان ڪريل، ڪنهن اڻ جاتل شخص کان غير واقف عورت کي پهرين ئي گڏجاڻيءَ ۾ وات ويندي ڏنل هجي.

"چو؟" حقيقت جي تهه کي پهچندي چيائين. "مون سان گڏ چانهه پيئڻ پسند نه ڪندينءَ؟"

"هل."

علي بابا ريسٽورينٽ جي فيملي روم ۾ اچي ويٺا. سجو رستو، جيڪو پنجن منٽن جو هو، خاموش رهيا. رستو ساڳيو هو، جنهن تان هو اڍائي سال اڳ جڏهن بي ايڊ ۾ پڙهندا هئا، ڪيئي ڀيرا لنگهي چڪا هئا. هوٽل به ساڳي ۽ فيملي ڪمرن منجهان هڪ ڪمرو به ساڳيو. پاڻ به ساڳيا: هڪ ماستر ۽ ٻي ماسترياڻي. سڀ ڪجهه ساڳيو هوندي به. اوپرا اوپرا. ايڏو ويجهو هوندي به. اڻ سڃاتل. اڻ ـ

جاتل!

ڪمري ۾ ڪجهه اپس هئي، هن ڪان اڳ ويئلن جي شايد ڪا گهڙي اڳ اتي ويا هئا، جي چڏيل گرمي، سگريٽن جي دونهين جي بوءِ سان.

"آئس ڪريم."

"نه، چانهه."

"گرمي آهي!"

"توڪان شايد وسري يو آهي تہ مان چانهه جي وڏيڪ پياڪ آهيان. گرمي هجي يا سردي."

هينئر ڪيس ياد آيو تہ هوءَ اعصابي ڪمزوريءَ ۾ وائيءَ جي سور سبب ٿڌو ڪڏهن بہ نہ واپرائيندي آهي، ۽ نہ ئي پڪي جي هوا هيئان ويهندي آهي.

سندس جهلڻ جي باوجود چانهه هن ٺاهي.

"تون ڪڏهن دادوءَ ويندينءَ؟"

"سياڻي."

"انٽرويو بلڪل پورو ٿي ويو؟"

"ها."

دراصل هن چاهيو پئي تہ ڳالهين جو اهڙو لڳاتار ۽ رڌل سلسلو شروع ٿئي، جنهن سان هيءَ ماحول ۾ هن جي موجودگيءَ ڪري، جيڪو هنيانءَ تي بار ٿي بيٺو هوس ۽ چانهه جي احمقانا صلاح جي ڪري پڇتاءَ جو پيدا ٿيل احساس انهيءَ هيئان دبجي وڃي.

"ماسيءَ جي طبيعت ڪيئن آهي؟"

"ساڳي."

سوچڻ لڳو: اجا ساڳي حالت ۾! هن ڪي، هن وقت تائين مرڻ ڪپندو هو. هنن ٽن سالن جي دوران، سندس باري ۾ سوچيندي، ويچاريو هئائين تہ ماٽس مري چڪي هوندي.

"ڪمزور تہ ڪافي ٿي وئي هوندي."

"فطري آهي."

"تون بہ لهي وئي آهين؟"

"سچ پچ!" انتهائي ڪنجوسيءَ واري مرڪ سان چيائين. "توکي ڏسڻ ۾ دوکو ٿيو آهي."

هُن سندس منهن ۾ گهوري ڏٺو: اصل عمر کان وڏي پئي لڳي. سندس مٿي تان رئو ترڪي ڪلهن تي اچي ويو هوس. وارن ۾ چِٽا چِٽا اڇا ڏٺائين. اکين ۾ چمڪ. سانورو ڪاراٽيل. پيلاڻ مائل رنگ.... اوچتو. ٽي سال اڳ. پڙهڻ جي دوران جڏهن ڪيس هڪ شديد انديشي جي احساس هيٺ لڳندو هو ته. هوءَ به ماءُ وانگر سلهه ۾ ورتجي!! ان احساس جي انومان جو ساپيان روپ پاتيائين. سندس منهن جي ڏسڻي ۾. نه چاهيندي به سندس منهن ۾ چتائي ڏسڻ لڳو. نه چاهيندي به هن جو چهرو. مستقبل جو سلهه هاڻو. ڏبرو. ڪاراٽيل. اندر پيهيل کوپن ۾ چمڪندڙ مٽڪيون. تڪليف سان ڪجندڙ ساهه ڪري. هيٺ مٿي ٿيندڙ هڏائين ڇاتيءَ جو پڃرو. ڦهلجندڙ مسندڙ ناسون. ڳل اندر ويل ڪبن سمان!! سندس لاءِ همدرديءَ جا احساس جاڳيس. اوچتو خيال: پيلي سائي ڪانگهاري جوءِ دل ڪچي!

ٽي سال اڳ:

سيڪنڊري اسڪول جي ماسترن لاءِ ٽريننگ جي ڪورس. بي ايڊ ۾ گڏيا. ڏنائون ڏسندا رهيا. نوٽس. ليسنن جي تياريءَ جي سلسلي ۾ ملندا رهيا. گهرا ٿيندا رهيا. سواءِ ڪنهن شعوري ڪوشش جي هڪ ٻئي جي ويجهو ايندا رهيا. هڪٻئي کي سمجهندا رهيا. ڪڏهن ڪڏهن فلم جو پروگرام. لڳ پڳ روز. انٽرويل جي دوران علي بابا ريسٽورينٽ ۾ چانهه. ڪچهرين. ڳالهين جو نه ٽٽندڙ سلسلو.

هڪ ڀيري هن کيس پنهنجن گهريلو حالتن بابت ٻڌايو:

پاڻ گهر ۾ ٽي ڀاتي آهن. پاڻ. سندس ماءُ ۽ ننڍو ڀاءُ. جيڪو هاءِ اسڪول ۾ پڙهندو آهي. سندس پيءُ ٽپيدار هو. ماڻس پرائمري اسڪول ۾ ماسترياڻي هئي. ٻنهي جي شادي پيار جو نتيجو هئي. ڇٺن سالن کانپوءِ جڏهن هوءَ پاڻ اڃا ننڍڙي هئي. پڻس ٽپيدار. ماڻس کي بلڪل ڇڏي ڏنو ان وقت سندس ننڍو ڀاءُ. ماڻس جي پيٽ ۾ هو. پيءُ جو چهرو. جيڪو ننڍپڻ ۾ ڏٺو هئائين. اڃا تائين ذهن ۾ نقش ٿيل آهي: پنگ پيئڻ ڪري ڳاڙهيون اکيون. ڪاراٽيل چپ ۽ منهن تي ماتا جا داغ. ڳاريل.

۽ پوءِ ماڻس ڪي سلهہ تي پيئي، يا ڪيس اڳيئي سلهہ جا اثر ها، جيڪي پوءِ ظاهر ٿيا. چاڪاڻ تہ سندس ماءُ يعني هن جي ناني بہ سلهہ وگهي مئي هئي.

۽ هينئر هوءَ پاڻ گهر ڪي سنڀاليندڙ هئي. ڪمائيندڙ. سلهہ ورتل ماءُ جي پرگهور لهندڙ ۽ ننڍي ڀاءُ جو آئينده سنواريندڙ. خاموشي. گنڀيرتا ۽ سنجيدگي سندس شخصيت جو جز بڻيل. ڳالهائڻ ٻولهائڻ ۾ نهنائي. بردباري خدمت ۽ شفقت جو اظهار. سندس خاصيتون بڻيل.

ملندا رهيا. هڪ ٻئي کي ويجهو ايندا رهيا. جيتوڻيڪ ٻنهي مان ڪنهن بہ هڪ ٻئي سان آئينده ۾ ميلاپ جو چِٽو ۽ کليل اظهار نہ ڪيو. پر هن ۾ ڪوبہ شڪ ناهي تہ. سندن هڪ ٻئي سان اڳتي هلي مستقل وابستگيءَ جو چِٽو ۽ گهرو احساس ٻنهي کي هو. لاشعوري طور پنهنجي پنهنجي جاءِ تي ٻنهي کي لڳندو هو تہ. پاڻ اڳتي هلي هڪ ٻئي جا ٿي ويندا: ذڪر نہ ڪيل. اڻ کليل. ڪڏهن اظهار نہ ڪيل. محض گڏيل سمجهہ. مستقبل بيني جي گڏيل احساس هيٺ. وابستگيءَ جو وعدوا ۽ ان ۾ لڳندڙ اهڙو ويساهہ. جو ڪڏهن بہ ٻنهي مان ڪنهن کي اظهار جي ضرورت محسوس نہ ٿي.

پاڻ چاهيندو هو ڪيس شدت ۽ ڀرپور تڙپ وچان پيار ڪرڻ. جو سندس طبيعت ۾ بي چيني، اندروني امنگ جي پوري شدت. گرميءَ ۽ اڳرائيءَ سان ظاهر ڪرڻ جا جذبا تپ تار ڀريل ها. جي توري بہ پيار واري ماحول ۾ ڦوهاري وانگر اٿل کائڻ لڳندا ها. ۽ ڦهريون ڀيرو جڏهن پاڻ، انهيءَ اٿل هيٺ ڪيس شدت سان پيار ڪيائين: ڀرپور شدت هٿ وٺي، انهن کي زور. پوءِ چميون. پوءِ ڀاڪر... جواب ۾ هن بہ موٽ ڏني. ساڳي پيار سان. پر انهيءَ پيار ۾ اها تڙپ، اهو ولولو ۽ جوش ڪونہ هو. ڀرپور شفقت هئي. مادرانا شفقت! ڀاڪر مهل جواب ۾ زور ڏيڻ بجاءِ. پٺيءَ تي هٿ ڦيرائڻ لڳس ۽ پوءِ وارن ۾ آڱرين سان ڦڻي ڪرڻ لڳس. ائين: ماءُ، يا وڏي ڀيڻ. پنهنجي لاڏلي پٽ يا ننڍڙي ڀاءُ کي پيار ڪنديون آهن.

جيتوڻيڪ هن جي انهيءَ ٿڌي ۽ شفقت سان ڀريل پيار جي موٽ. سندس تڙپ ۽ جوش واري پيار جي گهرج پٺاندڙ نہ هئي. اهو ڪيس لڳو. پر انهيءَ کي شدت سان محسوس نہ ڪيائين. شايد انهيءَ ڪري جو اهو سندس لاءِ. اهڙي قسم جو ڦهريون موقعو هو. ۽ پوءِ پاڻ سندس منهن ۾ ڏنائين: هن جا چپ ڦڙڪي رهيا هئا.

تيز ساهه ۽ اکين ۾ ڳوڙها! هن پنهنجن اکين ۾ سوال ڪٽي، سندس منهن ۾ ڏٺو، ڳوڙهن جو ڪارڻ ڄاڻڻ لاءِ زبان سان ڪو ڪارڻ ٻڌائڻ بدران، هن، سندس منهن پنهنجي سيني ۾ ڪري، ڪيس ٿڦڪيون هڻڻ لڳي، ۽ وارن ۾ آڱريون ڦيرائڻ لڳي ـ ۽ هن پنهنجي ڪياڙيءَ تي، سندس ڪرندڙ ڳوڙها محسوس ڪيا.

ـ ۽ پوءِ هر پيري اهڙو ئي شفقت ڀريو پيار، بنا ڳوڙهن جي، خوشيءَ جي ڀيل اظهار سان، سندس پرجوش ۽ ولولي واري پيار جي موٽ ۾.

هينئر، علي بابا ريسٽورنٽ جي فيملي روم ۾ جڏهن هوءَ سندس سامهون، خاموش ويٺل، پاڻ سوچيندڙ انهن پهرين پيري جي ڳوڙهن جي ڪارڻ تي ۽ پهتل هن نتيجي تي ته اهي ڳوڙها، محرومين سان ڀريل زندگيءَ ۾ پهرين پيار جي موٽ ۾ احسانمنديءَ جا ڳوڙها ها.

۽ ائين ئي هلندڙ سلسلو.....

ـ ته هڪ ڏينهن ڪيس پٽس جو خط مليو، جنهن ۾ سندس شادي سندس سوٽ سان ٿيڻ ۽ ڳالهه پڪي هجڻ جي باري ۾ اطلاع ڏنل هو. سندس وهم ۽ گمان ۾ به ڪونه هو ته، ڪيس، سندس سوٽ ڏني ويندي! چاڪاڻ ته سندس چاچو، حيثيت ۾ ڪانئن وڏو هو. هيءَ خط سندس لاءِ اڻ ملهي ۽ هڪ عجيب سپني نما خوشيءَ جو ڪارڻ بڻيو ـ ۽ پوءِ ڪيس، "هن" سان هيءَ ڪيل پيار هڪ راند لڳي، ورونهن جيڪا محض وقت لاءِ يا دل بهلائڻ لاءِ ڪئي وئي. پر جڏهن هن، اندر جي دٻاءَ هيٺ ڪنهن ڪنهن مهل هن معاملي تي سنجيدگيءَ سان تي ويچاريو ته ان وقت ڏوهي احساس جي تيز چهڪ جي پيڙا سندس وجود کي ايڏو ته پٿي نپوڙيو، جو پنهنجو پاڻ کي ٻنهه سن تي پانيائين ـ ۽ پوءِ ان ڏوهي احساس جي بار هيٺ يا دل ۾ لڪل چوريءَ واري نيت جي واٽ ناهڻ لاءِ، لاشعوري خيال هيٺ، ڪيس اهو خط پڙهڻ لاءِ ڏنائين.

هوءَ خط پڙهڻ لڳي. پاڻ سندس منهن ۾ ڏسڻ لڳو. سندس منهن تي ايندڙ پاون کي پڙهڻ لاءِ، ڏنائين سندس ڪاراتيل منهن ۽ خشڪ چپ. هن پنهنجي دل به ڌڙڪندي محسوس ڪئي. خط واپس ڏنائينس، خط واپس وٺي پڇيائينس، "تنهنجو ڇا خيال آهي؟" هن سندس منهن ۾ ڏٺو ڪيس لڳو ته، سندس اهو سوال هن کي نه وڻيو آهي. چيائين، "جيڪو تنهنجو خيال" پوءِ مرڪيائين. روئٺهارڪي

مرڪ. جنهن مرڪ هيٺيان ارمانن جو ڍير پوريل. قبرستان.

هٺي ڏينهن سندس خط مليس.

"..... تون شادي ڪري ڇڏ. مونکي ڪوبہ افسوس نہ ٿيندو. هن معاملي ۾ جذباتي ٿي نہ سوچ. زندگيءَ جون ٺوس حقيقتون، اسان جهن جذباتي خواهشن جي تابع نہ آهن. منهنجي حياتي هڪ ويران بريٽ آهي، مان بہ اهو نٿي چاهيان تہ، تون مون سان وابستہ ٿي، بريٽ ۾ ڀٽڪين ۽...... ۽ ڪجهہ نہ ماڻين. زندگي ماڻڻ لاءِ ملي آهي. اها ڪتان جي ڏاهپ آهي تہ: هڪ صحت مند زندگي ڪي، مرڻندڙ، ناڪاري ۽ هاڃيڪار وجود سان ڳنڍي، ان صحتمند زندگيءَ کي وقت کان اڳ مرجهائڻ، ۽ ڪجهہ ماڻڻ کانسواءِ موت ڏانهن ڌڪڻ جا ڪارڻ پيدا ڪيا وڃن؟ ڇا اها بي انصافي ناهي؟

..... منهنجي امڙ سلهہ جي مريض آهي، منهن جي ناني بہ سلهہ ۾ مئي هئي، انهي ڪري اهو قياس ڪان پري ناهي تہ مان بہ..... هجان، پيو نہ تہ، خبر ناهي، ڇو (جيڪو سڀاويڪ آهي) منهنجي دل ۾ اهو خيال گهر ڪري ويو آهي... منهنجي زندگي بہ منهنجي امڙ جي زندگيءَ وانگر اونداهين ۽ روڳي آهي. مون پنهنجو پاڻ کي انهيءَ لاءِ ذهني طور تيار ڪري ڇڏيو آهي، تہ جيئن ڪڏهن بہ شڪايت ڪرڻ جو موقعو نہ پيدا ٿئي. ڇاڪاڻ تہ شڪايت جي عادت پيڙا کي وڌيڪ پيانڪ ۽ ڪربناڪ بنائي ڇڏي ٿي.

"مان هيءُ سڀ جذباتي بڻجي، لکي نہ رهي آهيان. پر اڳ پٺ جاچي پوءِ قلم کنيو اٿم. مان سمجهان ٿي، اسانجو ميلاپ هڪ حادثاتي واقعو هو... اهڙو واقعو جيڪو منهنجي اجڙيل، ويران ۽ مرڻينگهہ زندگيءَ ۾ بهار جا جهوٽا کڻي آيو. پر مون کي سمجهڻ گهرجي تہ، ۽ مان سمجهان ٿي تہ اهو لازمي ناهي تہ، بهار آڻيندڙ حادثو ايڏو ڏگهو ٿئي. جيڏي منهنجي زندگي آهي، ۽ منهنجي اهڙي خواهش، سپنو تہ ٿي سگهي ٿي، پر حقيقت نہ. ۽ مان هن سچائيءَ کان پليءَ پٽ سڃاڻ آهيان. مان خوابن جي ديس ۾ نہ پر ٺوس حقيقتن (پوءِ پل تہ اهي ڪيڏيون بہ ڪڙيون ۽ بي رحم ڇونہ هجن) سان پريل زندگيءَ ۾ رهان ٿي.

"تو مونکي جو ڪجهہ ڏنو. مان انهيءَ لاءِ انتهائي ٿورائتي آهيان. تو طوفان ڏنل زندگيءَ جي سرهاڻ کي مان. يادن جي روپ ۾ سانديينديس. ۽ هنن

سڳنڌ ڀريل گهڙين منجهان جيڪي منهنجي ماضيءَ جو املهه خزانو آهي، موت جي پڄاڻيءَ وارين گهڙين تائين واس ونڊندي رهنديس.

"... مان وري وري به تنهنجو ٿورو مڃان ٿي، سواءِ ڪنهن ڳڻتيءَ جي نئين زندگي اڏ. منهنجون نيڪ خواهشون تو ساڻ آهن. شل سدائين سکيو ستابو ۽ جڙيو هجين."

فقط

....

(هن پنهنجو نالو وغيره نه لکيو.)

بيشڪ هيءَ خط مٿس بم ٿي ڪريو. سندس وجود کي ذرڙا ڪري ڇڏيائين. پر ساڳئي وقت، هي ساڳيو خط سندس وجود جي ٽڙيل پکڙيل ذرڙن کي هڪ هنڌ ميڙڻ ۽ نئين زندگيءَ ۾ ساهه ڦوڪي، نئين سر اڳوات ڪرڻ ۾، واٽ جي مشعال ثابت ٿيو.

سندس خط ڪان پوءِ، سائس ملڻ ۽ اکيون ملائڻ جي اخلاقي جرئت جو ست نه سارڻ ڪري. اوچتو ڳوٺ هليو ويو ۽ امتحان جي وقت موٽيو. امتحان دوران هوءِ سائس ڪانه ملي. نه ئي پاڻ اهڙي ڪوشش ڪيائين.

ان وقت ڪان پوءِ هيءَ سندن ملاقات هئي.

هن سڄي ملاقات جي دوران، هن، ڪانئس، سندس زال يا ٻارن جي باري ۾ هڪ سوال به ڪونه ڪيو. جنهنجو ڪيس پنهنجي من ئي من ۾ خطرو ضرور هو.

ائين ڳپل مهل وهڻ ڪانپوءِ، نيٺ پاڻ ئي چيائين، "هلون."

هن وراڻيو: "پلي."

پوءِ پاڻ، جڻ هلڻ جي صفائي پيش ڪندي چيائين: "دراصل مون کي يونيورسٽيءَ مان پنهنجا سرٽيفڪيٽ وٺڻا آهن. جو ڊسٽرڪٽ ايڊيوڪيشن آفيسرن جي چونڊ ۾ مونکي پيش ڪرڻا آهن. انهيءَ ڪري دير...."

بل هن زوري ڏنو ڪيس. مرڪ سان هيءَ چوندي ته. "تون بڇڙيوال آهين. توکي هن ربت هوٽلن ۾ پيسا وڃائڻ نه گهرجن." ۽ هو پيسا ڏيڻ چاهيندي به ڏيڻ جي سگهه ساري نه سگهيو! دراصل هو، خبر ناهي ڇو، پنهنجو پاڻ کي هن اڏو، گهٽ. ڪمتر. ڊپريسڊ ۽ هڪ قسم جو ڏوهاري ۽ زيادتي ڪندڙ محسوس ڪري

رهيو هو.

۽ پورن پنجن سالن کانپوءِ:

جڏهن پاڻ گورنمينٽ هاءِ اسڪول دادوءَ ۾ هيڊ ماستر جي حيثيت سان بدلي ٿي آيو، تہ هوءَ گرلز هاءِ اسڪول جي انچارج هيڊ مسٽريس هئي.

ضلعي جي تعليمي آفيسرن ۽ ماهرن جي ماهياڻي ميٽنگ ۾ پهريون پيرو ڪيس ڏٺائين. ڄڻ خواب ڏسندو هجي: هڏن جو پڃرو، ڪاراٽيل ڏٻرو منهن، اندر وينل ڪوين ۾ چمڪندڙ مٽڪيون، ڳل اندر پيهيل، ڪپا. تڪليف سان ڪجندڙ ساهہ ڪري، ڦهلجندڙ ـ سسندڙ ناسون. سمورا وار اڇا. هن هڏائين پڃري تي اڇي ڪير جهڙي ساڙهي، نيري ۽ سائي باردر سان.. ڪيڏن پيرا ڏٺل خواب. پر اڄ ڇٽو ۽ مبهم! پهرين ڄاڻ هوندي بہ نہ سڃاڻي سگهيس. پوءِ مهتيل خواب لڳندي بہ سڃاڻي ورتائينس. هن بہ ڪيس ڏٺو، ڳالهايو، پر ڪيس اهڙي لڪا ڪانہ ڏنائين، تہ ڪو ڪيس ڄاڻي سڃاڻي.

۽ پوءِ ههڙي موقعن تي، ائين ئي رسمي ملاقاتون: هڪ ٻئي جا ڄاتل سڃاتل، ۽ پوءِ بہ اڻ ڄاتل، جنمن جا فاصلا!

هڪ ڏينهن:

پهرين پيرڊ هلندي ڪيس فون آيو: ”گرلس هاءِ اسڪول جي انچارج هيڊ مسٽريس فجر مهل گذاري وئي.“

سندس مٿان ڄڻ ڪنوڻ ڪري، سندس جسم، اتيئي ڪرسيءَ تي هڪ هنڌ ڄڻ ڄمي، پٿر ٿي ويو هجي.

اوچتي موڪل سببان، ٻاهر شاگرد گوڙ ڪندا ۽ خوش ٿيندا گهرن ڏانهن وڃي رهيا ها. ٽيچنگ اسٽاف سندس ڪمري ۾ گڏ ٿي چڪو هو ۽ جنازي ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ گڏجي هلڻ واسطي سندس انتظار ڪري رهيو هو.

ڪالونزم جي سرجيت

(محمد ابراهيم جويي جي ترجمي ڪيل ڪتاب ”فڪر جي آزادي“ تي تبصرو)

سچ جيئن سمجهه ۾ اچي، تيئن ان کي ظاهر ڪرڻ گناهه ڪونهي. عقيدو ڪنهن تي زوري مڙهي نه ٿو سگهجي. عقيدو هر ڪنهن جي پنهنجي مرضيءَ جي ڳالهه آهي.
سيبا سٽيان ڪاسٽيلو

اڄ ويهين صديءَ جي پوياڙي ۾ رهندي ۽ انهيءَ نوس حقيقت جي پڪ لاءِ ڪيلينڊر ۾ گهوريندي تاريخ کي نظر ۾ جهٽي، وڌيڪ پڪ ڪرڻ لاءِ پاڻ کي چڪ هڻي يا چهنڊڙي پائي، اهو ويساهه رکندي ته ويهين صديءَ جي پوياڙيءَ ۾ ئي پيا رهون. هي ڪتاب شروع ڪرڻ سان هن ڪتاب جي سگهه پڌري ٿيندي. هيءُ ڪتاب اهو ڀرم نه. پڪو ويساهه ڏياريندو ته سورهين صديءَ ۾ پساهه کڻي رهيا آهيون. ڪالونزم جي ڏهڪاءَ، جهل ۽ ڪٽرپڻي جي ڪوڙڪيءَ ۾ ڦاٿل. مارا اسين ڪهڙي جڳ ۾ پيا رهون! ۽ جڏهن تاريخ جو معروضي عمل وقت کي اڳتي ڌڪي رهيو آهي، تڏهن نئين سر ڪالونزم جي سرجيت لاءِ ٿيندڙ ٻي لڄا. ٻي قوس سانپاها - ان کان ڪيڏو نه اڻ ڄاڻ آهيون(؟) پاڻ کي احساس جو ڇيڪو محسوس ڪندي (اندرئي اندر. محسوس ڪرڻ جي حد تائين) ٻه زوريءَ اڻ ڄاڻ رکي اڪيون پوري روايتي ڪن لاٿار ڪري رهيا آهيون؟ سنڌيءَ ۾ ترجمي جي لاڳاپي سان، هن ڪتاب جي اهميت ۽ وڏائي انهيءَ ڪري آهي جو هيءَ پڙهندڙ کي تاريخ جي وهڪ ۾ ۽ وقت جي ماڻ ۾ پنهنجي حيثيت ۽ موجودگيءَ جي سرت ڏياري ٿو. ايڏو بنيادي ڪم سرانجام ڏيندي، هيءُ ڪتاب پنهنجي ليکڪ به پڇڻ جو حق رکي ٿو: سورهين صديءَ ۾ رهندي. اوهان کي ڪا گهٽ محسوس ڪانه ٿي ٿئي؟ اوهان جو ساهه نٽو ٻوساٽجي ۽ جي ٻوسٽ جو اهو احساس نه ٿيو آهي ته پوءِ اهڙي ٻي حسيءَ تي تاريخ جي ڦٽڪار آهي ته پوءِ هن ٻوسٽ مان جان آجي ڪرائڻ لاءِ ڪي هٿ

پير...؟

محمد ابراهيم جويي ڪتاب جي اصل روح کي هاجو رسائڻ ۽ ڪٿي به ڪو ڇهڪ يا رهنڊ ڏيڻ کان سواءِ سنڌي ۾ آندو آهي. ٻين لفظن ۾ سنڌيلائيز ڪيو آهي. سواءِ هن زور آوريءَ جي ته سنڌيلائيز ڪندي ڪندي، جويي صاحب پنهنجي ناصحاڻي گفتگوءَ وارو انداز ٽنبي، وڏيڪ اثرائتو بنائڻ جي پاڻ، نگينڊڙ پرم هيٺ لوئي پوئي هن جو ستر وجائي ڇڏيو آهي. ترجمي ڪندڙ جي هٿرادو ٽنبيل پٽاڙ، پڙهندڙ پاران ٽيمپو کي جهٽڻ واري اتساهه کي ڪاپاري ڌڪ هڻي ٿي. هن ڪتاب جي اوريجنلٽي اهائي آهي ته، واقعا پنهنجو پرپور تاثر ڇڏين، جيڪي واقعا تاريخ جو هڪ پوائنٽو پاڳو آهن. ۽ انهن واقعن کي ئي زيوگ، فڪشنل روپ ڏنو آهي. ڪامياب ۽ پرپور. جڏهن ته جويي صاحب ترجمو ڪندي (يا سنڌيلائيز ڪندي) پنهنجي مڙهيل ناصحاڻي انداز ۽ انهيءَ ۾ خطيبانه منطق جي آڏار تي جڙيل جملن اندر ڪتاب جي اصل روح کي لوئي پوئي ڇچاڙي ڇچاڙي نستو ڪري ڇڏيو آهي. ڪتاب جو اصل روح، رهنڊ يا ڇهڪ اچڻ بنان اجائي خطبي واري ڏيگهه ۾ ساڻو ٿيل نڪل.

ڪتاب جو اصل ليکڪ، اسٽيفن زيوگ جي اصل ڪتاب جو سرو آهي "The right of heresy" جيڪو بهرين ٿي نظر سان ليکڪ جي مراد ۽ ڪتاب جي تت کي پڌرو ڪري ٿو. ڇميل، روايتي، بااختيار ۽ زوريءَ مڙهجندڙ مذهب يا عقيدي خلاف راءِ رکڻ ۽ انهي جي اظهار جي آزاديءَ جو حق (Heresy: Right opinion opposed to the usual or conventional .(authorized religion or belief

هن ترجمون ڪيل ڪتاب تي محمد ابراهيم جويو پاران ڏنل سرو "فڪر جي آزادي" جويي جي روايتي دور انديشي (يا مصلحت پرستي؟) واريءَ ڪاسٽيليائي تدبر جو شڪار ٿي مروڙجي ويو آهي. فڪر جي آزاديءَ واري ٿلهي ليکي (Generalized) ڪري ڏنل سرو، هن "خاص" ڪتاب واري "موضوع" (Heterodoxy) ۽ انهيءَ جي مضمون (Subject matter) سان نه نهڪي ٿو ۽ نڪوئي ان کي اصل ڪتاب جي سري وانگر پهرين نظر سان ڪميونيڪيٽ ڪري ٿو.

استيفن زيوگ سڌو سنئون، بااختيار، روايت ۾ جميل ۽ مٿان ڪان زوريءَ مڙهجندڙ عقيدي، مذهب خلاف ٿيڻ جي حق کي اجاگر ڪرڻ جي نيت رکي ٿو. انهيءَ ۾ ڪو شڪ ناهي ته، ترجمي ڪرڻ سان ابراهيم جويي جي به ساڳي ئي نيت آهي، پر سندن پاران ڏنل ٿلهي ليکي سرو. "فڪر جي آزادي" جميل، بااختيار ۽ زور آور عقيدي خلاف چٽي اظهار ۽ وڏيڪ اهم ته Revolt جي حق واري ڏس کي پهرين نظر سان اجاگر نٿو ڪري. (اها ڌار بحث جوڳي ڳالهه يا موضوع آهي ته هيرسي جو پراڻو موضوع جيڪو يورپ ۾ سورهين صديءَ جي پڇاڙيءَ تي آخري چڙهيون هڻي، ڪيس ڪري ختم ٿي چڪو آهي. سواءِ به اسان وٽ ظلم، ڌڪاءَ اختلاف رکندڙ کي شڪار ڪرڻ، ويندي، تاريخ ئوس حقيقتن کي مروڙڻ جو اهم وسيلو آهي. انتهائي شرمناڪ حد تائين!) انڪري "آزادي" رڳو "فڪر" تائين محدود رهڻ جو ڀرم پيدا ڪري ٿي. جڏهن ته آزاديءَ جون حدون، فڪري اختلاف کان شروع ٿي، اظهار ۽ عمل جي سرحدن کي به ڇهن ٿيون ۽ انهن سرحدن ۾ اهو عمل قيرقار به آڻي ٿو.

سال ٿيا طارق عالم کي ڪنهن ’ٽئيبل ناڪ‘ ۾ ڇپيو هئم ، ٽئين دؤر وارن افسانا نگارن منجهان هي واجب العظمت ڪهاڻيڪار، ’ماڻڪ‘ ئي ته اهڙو آهي، جنهن جي نظر انداز ٿيڻ جو جيترو ڏک پهتل اٿم، شايد ئي ڪنهن ٻي جو هوندم. ۽ پوءِ هيئن به ڇپيو هيو مانس، جمال ابڙي ۽ نسيم کرل کان پوءِ جديد سنڌي افساني ۾ آرٽ، ڪرافٽ، نئين حسيت ۽ اوريجنيلٽيءَ جو ’مائل اسٽون‘ به، هو ئي ته هئو.. ’ماڻڪ‘،منير احمد، منير سنڌي! فخر اٿم، ’ماڻڪ‘ جهڙو ليکڪ پوءِ مون کي ايترو ته ويجهو ٿيندو ويو جو 1980 ع جي آخر ڌاري، پنهنجي ناول ”ساهه مٺ ۾“ جو مسودو First reading لاءِ هٿ ۾ ڏيندي ڇپيو هئائين ’اشاعت لاءِ تون ئي هي ناول مون کي Assess ڪري ڏي نصير‘.! ماڊل ڊڪٽيٽر ۽ فوج جي هاڃن بابت هِن، پراسرار ناول کي رات جي سناٽن ۾ مون اجا ٿورو ٿورو ڪري پڙهيو ئي پئي، جو ’ماڻڪ‘ جي آپگهات جو اطلاع مون تائين پهتو. الاس !هاڻي ڇا ڪريان؟ سو اڻ ارڏي ناول کي اشاعت لاءِ مون،موهن ڪلپنا ڏانهن ڀارت روانه ڪري ڇڏيو.اڃا ! ’ماڻڪ‘هن ناول کان سواءِ ’حويليءَ جا راز‘، ’لڙندڙ نسل‘ ’پاتال ۾ بغاوت‘ ۽ ڪهاڻي ڪتاب ’سونهان ۽ اڻ سونهان‘ جهڙا شاهڪار ڪتاب به ته لکيا هئا. هاڻي ڀارت مان سندس ناول ’ساهه مٺ ۾‘ شايع ٿي هِتي پهتو، ته سنڌ وارن نقادن کي ته جهڙو ڪر ماٺ ئي لڳي وئي، تڏهن هِن ناول کي Applause جو ڀرپور وڏو اعزاز به بخشيو، ته ناميارې نقاد ’شري هيري شوڪاڻيءَ‘. ۽ ايئن پرئين پارَ کان پاڻ اسان کي اطلاع ڏيندي هي به ٻڌايائون، ته هئه پاڻکو..هئه مَنُشو..جديد ’سنڌي ڪهاڻيءَ‘ ۾ اندر جي بيقراري ۽ ارڏائيءَ سان اُتڪاريءَ جو فن، به ’ماڻڪ‘ تي ختم ٿي سمجهو ختم. تڏهن اڄ هيري صاحب جي اهڙيءَ بي باڪ راءِ سان سهمت ٿيندي، پنهنجي هِن ’ماڻڪ‘ کي آئون عظيم ايراني افسانه نگار صادق هدايت ۽ West جي جديد ڪهاڻيڪارن ’ڪافڪا‘ ۽ ’ڪاميو‘ جي Continuity مان هڪ ڄاڻندي، ’ماءُ پبليڪيشن سکر‘ ۽ ’ممتاز بخاريءَ‘ کي ’ماڻڪ جي بريف ڪيس مان‘ هٿ آيل ’پڇتاءُ ناولٽ‘ ۽ ڪن سندس ٻين اهم مسودن کي هِن ڪتاب ۾ شايع ڪرڻ تي دل جي گهراين سان آشيرواد ڏيندي، لک لک آفرينون پڻ پيش ڪري رهيو آهيان.

نصير مرزا

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، ياڙي، ڪاڙُو، پاڇوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪٽي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَـنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پَڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَبِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَمَلَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پوءِ ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَ سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَياز علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گـيـتَ بہِ ڄـڻ گـوريـلا آهــن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هـو ٻـوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريـتـيءَ تـي راتـاهـا ڪــن ٿـا، موتـي مَـنجهہِ پـهـاڙ ڇُـپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄـڪـلـهہ نـيـلا پـيـلا آهـن؛

گـيـتَ بہِ ڄـڻ گـوريـلا آهــن........

... ...

هي بـيتُ اَٽي، هي بَـم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَـرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڄاڻائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشِ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽتر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ياڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)